

υγροσό
παλίμψηστο

Υγρό Παλίμψηστο
Διαχείριση Ιλισσού Ποταμού και ένα νέο Πάρκο στον Ευαγγελισμό
Αθήνα, 2017

Υγρό Παλίμψηστο
Διαχείριση Ιλισσού Ποταμού και ένα νέο Πάρκο στον Ευαγγελισμό
Άννα Σάλτη Εμμανουήλ Νικόλαος Συμιακάκης
Διπλωματική Εργασία
Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Αθήνα 13 Ιουλίου 2017
Επιβλέποντες:
Τηλέμαχος Ανδριανόπουλος, Παναγιώτης Τουρνικιώτης
Σύμβουλος:
Κωνσταντίνος Μωραΐτης

Το έδαφος πάνω στο οποίο πατάμε αλλάζει, μετασχηματίζεται. Αφού καταγράψαμε την παραμόρφωση του εδάφους της πόλης στην διάρκεια των τελευταίων εκατό τριάντα χρόνων εστιάσαμε στον ρόλο του νερού στην διαμόρφωση του αναγλύφου και του τοπίου. Το Ιερό του Άστεως Ποτάμι, ο Ιλισσός ποταμός, στην περίπτωση της Αθήνας θεωρήθηκε ως συνδεδετικός κρίκος των εδαφικών μετασχηματισμών και των στρωμάτων της ιστορίας. Το ποτάμι μελετάται ως δυναμικό σύστημα που διαπερνά την πόλη στην διάρκεια των αιώνων και το ανάγλυφο του εδάφους ως χαρτί γραμμένο ξανά και ξανά, διαποτισμένο από το νερό του Ποταμού.

Η μελέτη αυτή πραγματεύεται αφενός τις στρατηγικές διαχείρισης και οργάνωσης του Ιλισσού ποταμού σε επίπεδο Αττικής και αφετέρου τον επανασχεδιασμό του πάρκου στον Ευαγγελισμό εφαρμόζοντας αυτές τις στρατηγικές. Η διαχείριση του νερού επιτυγχάνεται μέσω της συγκράτησης, του καθαρισμού, της αποθήκευσης, της διοχέτευσης και της μετατροπής. Τέλος εφαρμόζεται το σύστημα της Υβριδικής Ροής που εξασφαλίζει ταυτόχρονα την ανάδειξη όλων των ιστορικών φάσεων του ποταμού και την θωράκιση και αναβάθμιση της βιωσιμότητας της πόλης. Το μοντέλο διαχείρισης του ποταμού ολοκληρώνεται μέσω του σχεδιασμού της ευρύτερης περιοχής του Ευαγγελισμού. Το ίχνος του ποταμού ανακτάται και σε αυτό το νερό καθαρίζεται, κυλά, αποθηκεύεται και ζωογονεί την πόλη. Τα μικρά μη θελκτικά πάρκα ενοποιούνται σε ένα αστικό πάρκο με άξονα το ποτάμι. Το οδικό δίκτυο ως κομμάτι του παλίμψηστου επανεργονεύεται. Η λεωφόρος Β. Κωνσταντίνου μετατρέπεται σε γέφυρα. Το πλάσιμο του κενού χώρου κάτω από την γέφυρα θα συγκεράσει τις αρχές της αντίληψης με αναφορές στην γεωμετρία των υδραυλικών έργων.

Το Ιερό του Άστεως Ποτάμι που παραμένει Ιερό, παραμένει του Άστεως, παραμένει Ποτάμι.

Wet palimpsest
Ilissos River Management and new Park in Evangelismos
Anna Salti, Emmanouil Nikolaos Symiakakis
Diploma project
National Technical University of Athens
Faculty of Architectural Engineering
Athens 13 July 2017
Supervisors:
Andrianopoulos Tilemachos, Tournikiotis Panayotis
Consultants:
Moraitis Konstantinos

Earth and the soil we step on, is always changing, it is being transformed. We identified that transformation that took place during the last one hundred and thirty years in Athens. Water was considered as an essential factor that actually molds landscape.

The Sacred River of the City, as it used to be called, Ilissos River is considered the link between the terrain transformation and the layers of history. The river is being studied as a dynamic network that crosses the city during the centuries, and the landscape as a rewritten paper, impregnated by the river's sacred water as *a wet palimpsest*.

This thesis on the one hand deals with developing a water management model for Ilissos River throughout Attica and on the other hand focuses on designing a new park in Evangelismos by applying that model.

Water management is accomplished by the actions of restraining, cleaning, saving, draining and converting. In addition the Hybrid River Flow system is applied allowing safely the revitalization of the ancient Ilissos River in the 21st century while simultaneously protecting Athens. The management of water flow through the city protects the urban space from flooding and improves sustainability.

The model is applied in Evangelismos area and was combined with the particular characteristics of the place. The river bed is being recovered and the cleansed water flows. It is being stored and revitalize the city center. Small misused parks are unified into an urban park which is penetrated by the river. The urban fabric, being a layer of the palimpsest, is reread. Basileos Konstantinou Avenue is designed as a bridge over the river. The sculpture of the empty space under the bridge was designed by the combination of sound analysis and the geometry of hydraulic structures.

Σχόλια επιβλεπόντων

«Λέγει ο Ηράκλειτος ότι 'πάντα χωρεί και ουδέν μένει,' και ποταμού ροή απεικάζων τα όντα λέγει ως 'δεις ές τον αυτόν ποταμόν ούκ αν εμβαιής' (Πλάτων, Κρατύλος, 402α)»

Οι δρόμοι που ακολουθεί το νερό, στην Αττική και αλλού, ήταν ζωτικοί και ίσως να ήταν γοητευτικοί αλλά μπορούσαν να γίνουν και επικίνδυνοι. Ο Ιλισσός και ο Κηφισός ήταν 'θείκοι' ποταμοί αλλά στη μοντέρνα εποχή πολιορκήθηκαν από τη μεγαλούπολη και έγιναν δρόμοι αυτοκινητών. Μπορούμε να κάνουμε ένα βήμα μπροστά, κερδίζοντας μια 'ανθρώπινη πόλη' και, μαζί με αυτή, ένα μέρος από την ιδέα, τη στρωματογραφία και τις περιβαλλοντικές συνθήκες του χαμένου Ιλισσού;

Το ερώτημα αυτό προσπάθησε να απαντήσει το 'Υγρό Παλίμψηστο' μέσα από τη διερεύνηση των ιχνών του ποταμιού στον σύγχρονο αστικό ιστό και των υδραυλικών υποδομών του. Αποφεύγοντας κάθε νοσταλγία, η διαχείριση της κυκλοφορίας και του δημόσιου χώρου στην πολεοδομικά -συμβολικά και λειτουργικά- κρίσιμη περιοχή από την Εθνική Πινακοθήκη ως τον αρχαιολογικό χώρο της πηγής Καλλιρόης ανέδειξε το σύνθετο των παρεμβάσεων που θα ακολουθήσουν τα επόμενα χρόνια στις πόλεις μας για να τις επαναφέρουμε στην κλίμακα του ανθρώπου, να ενισχύσουμε τις ιστορικές τους μνήμες, να τις καταστήσουμε περιβαλλοντικά βιώσιμες και να τις προσαρμόσουμε στις σύγχρονες ανάγκες και τις τεχνολογικές εξελίξεις.

Π. Τουρνικιώτης

«Heracleitus says, you know, that all things move and nothing remains still, and he likens the universe to the current of a river, saying that you cannot step twice into the same stream (Plato, Cratylus, 402a)»

The paths that water follows, in Attica and elsewhere, were vital and might have been charming, but they could also become dangerous. Ilissos and Kifissos were "divine" rivers but in the modern era they were besieged by the big city and transformed into highways.

Can we take a step forward to acquire a "human city" and, along with it, a part of the idea, stratigraphy and the environmental conditions of the lost Ilissos?

'Wet Palimpsest' has attempted to answer this question by exploring the traces of the river in the modern urban fabric and its hydraulic infrastructure. Avoiding any nostalgia, the reshaping of circulation and public space in the urban -symbolically and functionally- critical area from the National Gallery to the archaeological site of Kalliroi spring has focused on the complexity of interventions that will emerge in our cities in the near future to bring back human scale, to enhance historical memories, make them environmentally sustainable and to adapt them to modern needs and technological developments.

P. Tournikiotis

«Το Μόνιμο, το μη ρειν, παρουσιάζεται ως τέλεια ψευδαίσθηση, ακριβώς επειδή οι αισθήσεις μας είναι περιορισμένες.»
F.Nietzsche

Το κρίσιμο σημείο κατά τη διάρκεια της εργασίας ήταν όταν η αλληλεπίθεση τοπογραφικών σχεδίων διαφορετικών χρονικών στιγμών της κοίτης του ποταμού αποκάλυψε ότι -σε ένα πλέον κομβικό του σημείο με την σύγχρονη Αθήνα- φυσική κοίτη, τεχνητή κοίτη και εποχούμενη κίνηση δεν συμπίπτουν. Αυτό υπαγόρευσε την κατεύθυνση ακριβώς της 'απο-κάλυψης', της πραγματικής επανασυσχέτισης των τριών δικτύων ώστε να δημιουργηθεί ένας νέος αστικός χώρος πλήρης αντιθέσεων –και δυνατοτήτων. Γιατί όμως 'πραγματικής'; Η εκθαμβωτική παρατήρηση του 'Υγρού Παλίμψηστου' του Ιλισσού και ο μαγνητικός τρόπος με τον οποίο μετασημάτιζε την πόλη στο πέρασμα του χρόνου διαπέρασε εντέλει τον χαρακτήρα, το πνεύμα της πρότασης: το ποτάμι συνεχίζει να μεταβάλλει την πόλη, να διαμορφώνει την πραγματικότητά της. Ξανά.

Η φράση του Εφέσιου 'Τα πάντα ρει' είναι ίσως ισχυρότερη από το ότι 'δεν μπορεί κανείς να μπει δύο φορές στο ίδιο ποτάμι'. Και οι δύο όμως υποσκάπτουν με έντονο τρόπο την ανθρώπινη ψευδαίσθηση της μονιμότητας. Το διαρκές, υπερκινητικό παλίμψηστο που δεν είμαστε συνήθως σε θέση να αντιληφθούμε.

Μία διπλωματική εργασία, μία άσκηση έρευνας και σχεδιασμού, δεν είναι κάτι άλλο από μία άσκηση των αισθήσεων, μία όξυνση της αντίληψης.

T. Ανδριανόπουλος

"The permanent, the nonflowing, is represented as a perfect illusion, exactly because our senses are limited."
F.Nietzsche

The crucial point during the project was when the superimposition of topographies of different eras of the river bed revealed that – in a focal point of contemporary Athens – the natural bed, the artificial bed and today's circulation network do not coincide. This dictated the exact direction of the 'de-masking', of the actual reassembling of those three networks in order for a new urban space full of contrasts to be created – an urban space full of possibilities. But why "actual"? The stunning observation of Ilissos' River '*Wet Palimpsest*' and the magnetic force with which it transformed the city over time ultimately penetrated the character and the spirit of the proposal: the river continues to change the city and shapes its reality. Again.

Heraclitus' of Ephesus phrase "Everything Flows" might be ever more powerful of an idea than the phrase "you cannot enter the same river twice". However, both undermine in an intense way the human illusion of permanence. The ever-lasting and ever-changing palimpsest that we are usually not capable to perceive.

A thesis project, an exercise of study and design, is nothing more than an exercise of the senses, a sharpening perception.

T. Andrianopoulos

Περίληψη 4
σχόλιο επιβλεπόντων 6

εισαγωγή 10
νερό το νέο χρυσό 14

υπόθεση εργασίας 22
υγρό παλίμψηστο
υβριδική ροή 36

διαχείριση ιλισσού ποταμού 42

νέο πάρκο στον ευαγγελισμό 50
δεξαμενή 62
γέφυρα 68
παρουσίαση πρότασης 76

επίλογος 90

βιβλιογραφία 98

παράρτημα 104
φωτογραφίες από την διαδικασία

Περιεχόμενα

εισαγωγή

Η ανθρωπόκαινος εποχή προτάθηκε από τους γεωλόγους ως η εποχή στην οποία η ανθρώπινη επίδραση στην γεωλογία και στο οικοσύστημα είναι καθοριστική. Τι θα συνέβαινε λοιπόν αν αυτήν την τεράστια και σίγουρα τρομακτική «δύναμη» του ανθρώπου να επεμβαίνει στο φυσικό περιβάλλον την στρέψουμε προς όφελος της κοινωνίας;

Η απόφαση του να ενασχοληθεί κάποιος με ένα θέμα, όπως είναι η Διαχείριση του Ιλισσού ποταμού, συνοδεύεται από μία πληθώρα δυσκολιών που πρέπει να συνεκτιμηθούν. Μεταξύ των κυριότερων ζητημάτων που αναδύονται είναι αρχικά η έκταση του ποταμού. Το εν λόγω ποτάμι πηγάζει από τον Ύμηττό και καταλήγει στο Φάληρο, μετά από μία διαδρομή 17 περίπου χιλιομέτρων. Η μεγάλη αυτή απόσταση, σε συνδυασμό με τη δυσκολία πρόσβασης/επίσκεψης σε όλους τους χώρους του ποταμού, καθιστά εξαιρετικά περίπλοκη τη συνολική μελέτη του. Σε αυτό συμβάλλουν τόσο η πολυπλοκότητα της ιστορίας του Ιλισσού και του παλίμψηστου όσο και οι τεχνικές γνώσεις που απαιτεί, γνώσεις

υδραυλικής, τοπογραφίας και γεωλογίας, καθώς και οι κατασκευαστικοί περιορισμοί που σχετίζονται με τα έργα διοχέτευσής του. Τέλος, όπως άλλωστε κάθε μελέτη, ενέχει το δύσκολο έργο της κατανόησης της κοινωνίας και των αναγκών της. Ωστόσο, παρόλες τις δυσκολίες, επιστρατεύσαμε τη νεανική μας επιπολαιότητα και τη νεανική μας φαντασία προκειμένου να ξεπεράσουμε τα όποια εμπόδια και να επιχειρήσουμε να αντιμετωπίσουμε τα διάφορα ζητήματα. Η νεανική επιπολαιότητα με τον καιρό άφησε την θέση της στην αμφιβολία, ενώ η νεανική φαντασία μας ενέπνευσε να ανατρέψουμε τα μέχρι στιγμής δεδομένα. Την ακμάζουσα αμφιβολία αντιπαλέψαμε με το εκτενές διάβασμα και την τεκμηρίωση, με επιτόπου έρευνα και αναζήτηση απαντήσεων.

Πώς μπορεί να κάνει καλύτερη την πόλη η εμπειρία μας στην κατοίκηση των πόλεων; Πώς μπορεί να κάνει καλύτερη την πόλη η γνώση που συνεχώς επεκτείνεται στα εργαστήρια αυτού του πλανήτη; Πώς μπορεί να κάνει καλύτερη την πόλη

η συνεχώς αυξανόμενη κατανόηση του ιστορικού παρελθόντος; Ποια πρέπει να είναι η στάση των σημερινών ερευνητών/σχεδιαστών απέναντι στην πόλη και την κοινωνία; Με το βάρος των προβληματισμών αυτών, και όχι μόνο, ξεκινήσαμε τη μελέτη μας, γνωρίζοντας ωστόσο πως η απάντηση σε αυτούς δεν αποτελεί το αντικείμενο αυτής της διπλωματικής. Αντίθετα, αντικείμενό της είναι η τροφοδοσία αυτών των ζητημάτων μέσα από την συγκρότηση προωθημένων σκέψεων για την πόλη, οι οποίες παρατίθενται στην εργασία μας με τον τρόπο που η έρευνα μας τις λάξευσε.

Στα πλαίσια αυτής της διπλωματικής εργασίας στόχος μας είναι να εξετάσουμε την Αθήνα από μία διαφορετική οπτική γωνία, αυτή της ιστορίας και των ποταμών της. Για να το επιτύχουμε αυτό κληθήκαμε να πραγματοποιήσουμε ένα ταξίδι στο χώρο και το χρόνο. Ένα ταξίδι που ξεκινά από τον Ύμηττό και φτάνει ως τον Φαληρικό Κόλπο και διαρκεί για όσο κυλά αυτό το ποτάμι που λέγεται Ιλισσός.

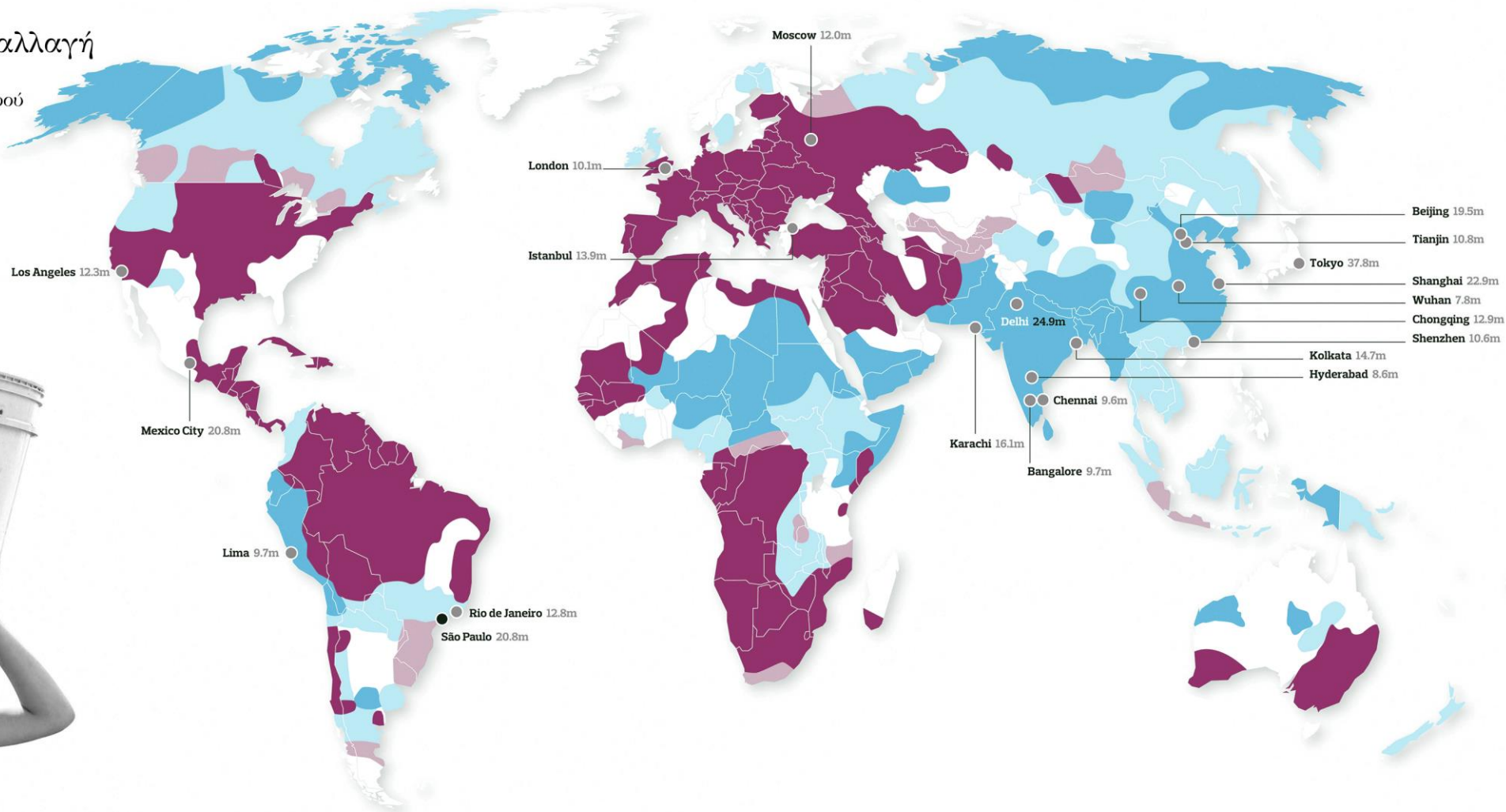
εισαγωγή

νερό, ο νέος χρυσός

έλλειψη νερού και κλιματική αλλαγή

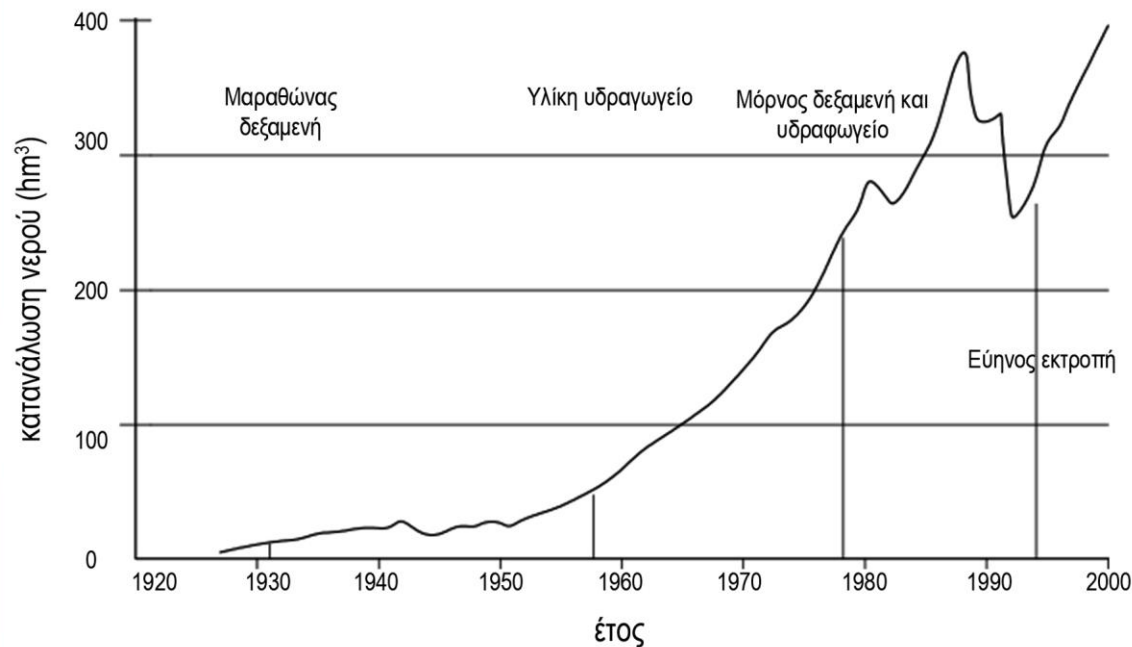
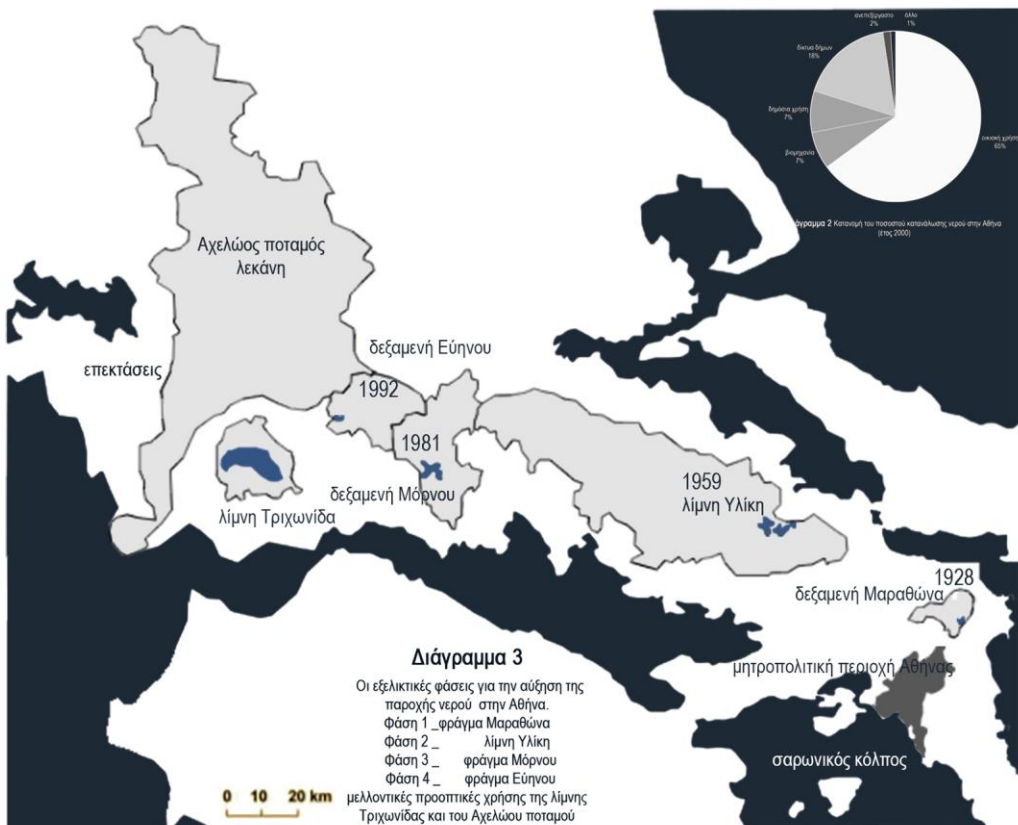
ποσοστό μεταβολής
της διαθεσιμότητας νερού
από το 1961-1990
μέχρι το 2050

Χαρακτηριστικά που συνοδεύουν τη σύγχρονη ζωή στον πλανήτη αποτελούν η κλιματική αλλαγή, η υπερθέρμανση του πλανήτη, η ερημοποίηση περιοχών, το λιώσιμο των πάγων και συνεπακόλουθα η αύξηση του επιπέδου της θάλασσας. Μια αύξηση που ξεπερνάει σήμερα τα 3.4 χιλιοστά κάθε χρόνο.

Το νερό μέσα στα επόμενα δέκα χρόνια αναμένεται να μετατραπεί στο πετρέλαιο του μέλλοντος. Ταυτόχρονα, μελέτες υποστηρίζουν πως εν έτη 2050 το ένα τρίτο του πληθυσμού της γης προβλέπεται να ζει υπό έλλειψη νερού. Αντιλαμβανόμαστε έτσι πώς το νερό σε κάθε εποχή, πόσο μάλλον στη σημερινή, αποτελεί πολύτιμο αγαθό. Συνεπώς είναι απαραίτητη η συζήτηση και η μελέτη προκειμένου ---- δοθεί λύση σε προβλήματα που επηρεάζουν άμεσα και δραματικά τις ζωές δισεκατομμυρίων ανθρώπων.

Κάνοντας μια εστίαση στην Αττική και στις κλιματικές της συνθήκες παρατηρούμε το φαινόμενο της Αστικής Νησίδας που πλήττει πυκνοδομημένες πόλεις σαν την Αθήνα. Ταυτόχρονα όμως, σύμφωνα με τους μετεωρολόγους, στην Αθήνα σημειώνονται βροχές 99 από τις 365 μέρες το χρόνο. Κατά τη διάρκεια αυτών των βροχοπτώσεων παρατηρείται πολύ συχνά το φαινόμενο της πλημμύρας. Τα φαινόμενα αυτά πλήττουν έντονα τις περιοχές του Μοσχάτου και της Καλλιθέας. Το γεγονός αυτό επεξηγείται από τον χάρτη των υδάτινων διαδρομών της Αττικής. Δύο μεγάλα ποτάμια, ο Κηφισός και ο Ιλισσός αλλά και μια μεγάλη πληθώρα από ρέματα και ρυάκια διατρέχουν το λεκανοπέδιο. Παρόλα αυτά σύμφωνα με μελέτες του Πολυτεχνείου το μήκος των ρεμάτων έχει μειωθεί κατά 67% σε σύγκριση με παλαιότερα, δεδομένου πως τα ρέματα είτε έχουν μπαζωθεί, είτε διευθετηθεί. Με τον όρο διευθέτηση εννοείται η μελέτη εγκιβωτισμού

ενός ποταμού σε τεχνητή κοίτη. Αυτοί οι νέοι αγωγοί που εγκαθίστανται και που οδηγούν άμεσα το νερό στην θάλασσα με κάποιο τρόπο μπορούμε να πούμε ότι αποτελούν την ανακατασκευή των διαδρομών του νερού που προηγουμένως αναιρέθηκαν.

Παράλληλα, όπως δείχνουν μελέτες, το ποσοστό του νερού που απορροφάται από το χώμα σε σχέση με το ποσοστό του νερού που καταλήγει στη θάλασσα τα τελευταία χρόνια έχει μειωθεί δραματικά. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι δομημένες επιφάνειες στην Αθήνα κάλυπταν το 25% του λεκανοπεδίου. Μετά το 1975, το 75% καλύφθηκε από δομημένες επιφάνειες και δρόμους, δίκτυα, ενώ οι ελεύθεροι χώροι αποτελούν, μόλις, το 4%. Άμεση συνέπεια αυτού είναι πως το νερό της βροχής κυλά, λιμνάζει και τελικά πλημμυρίζει την πόλη. Από την άλλη, οι υφιστάμενες υποδομές είναι ανεπαρκέστατες, αφού εκτιμάται ότι

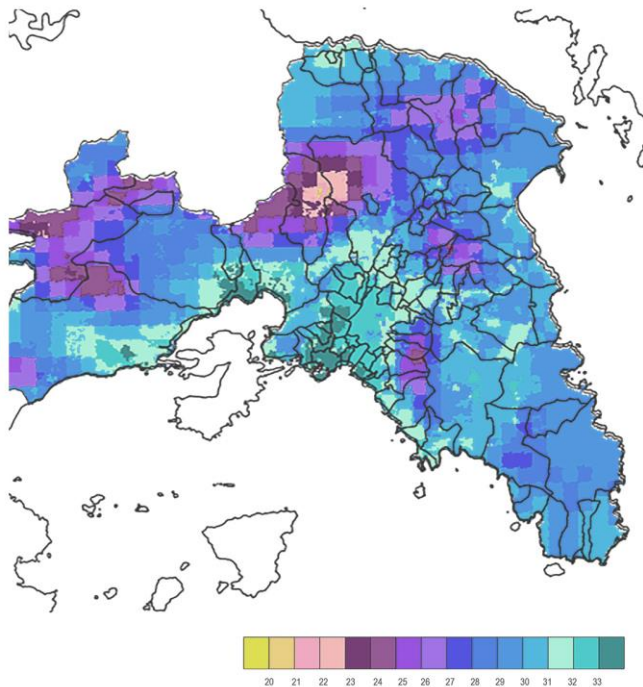
καλύπτουν, μόλις, το 40-45% της Αττικής, με αποτέλεσμα, σε αρκετές περιοχές, να εμφανίζονται έντονα πλημμυρικά φαινόμενα, ακόμη και με μιας μικρής διάρκειας βροχόπτωση.

Σε αυτή την συλλογή στοιχείων έρχεται να προστεθεί η κατανάλωση νερού της Αττικής. Παρατηρούμε πως κάθε είκοσι χρόνια περίπου πραγματοποιείται ένα μεγάλο έργο με σκοπό την αύξηση της παροχής νερού στην Αττική. Τελικά όμως, αποδεικνύεται ότι το πρόβλημα δεν αντιμετωπίζεται ποτέ ικανοποιητικά αφού κάθε εικοσαετία ανατρέπονται οι εκτιμήσεις για το μέλλον. Την ίδια στιγμή τα έργα αυτά εκτείνονται από το Μαραθώνα και τη λίμνη Υλίκη ως το Μόρνο και τον Εύηνο, ενώ σήμερα πραγματοποιούνται τα έργα στον Αχελώο και την Τριχωνίδα. Για την ύδρευση, λοιπόν, της Αττικής επιστρατεύεται όλη η Στερεά Ελλάδα. Ένα τελευταίο στοιχείο που θεωρήσαμε αξιοσημείωτο σε σχέση με τις έρευνες για το

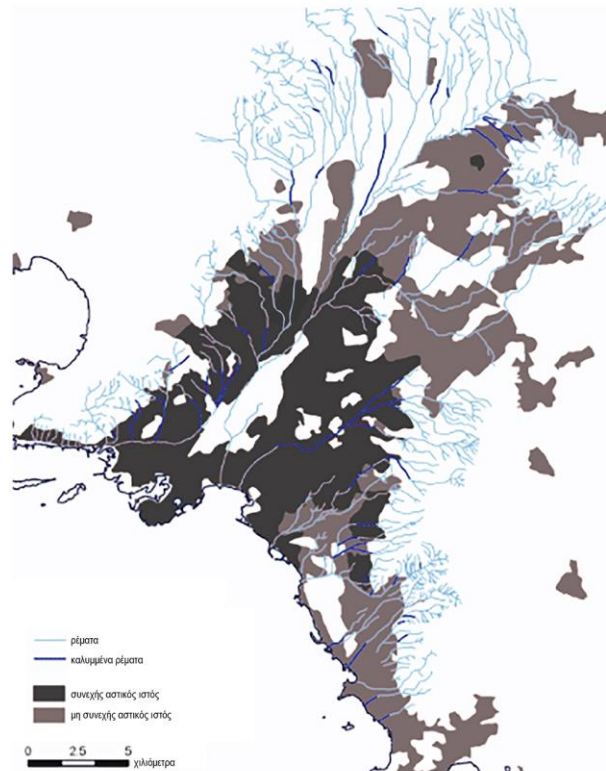
νερό στη χώρα μας, είναι πως η Ελλάδα βρίσκεται δεύτερη σε παγκόσμια κατάταξη όσον αφορά την κατανάλωση νερού, με 2.380 κυβικά μέτρα να αντιστοιχούν ανά κάτοικο τον χρόνο. Πρώτη σε κατάταξη είναι η Αμερική με

250-m Downscaled ARW-WRF Forecast (GFS Init.) Init: 2010-08-20 12:00:00
LAP-AUTH, UHI Project Valid: Saturday 21 Aug 2010 at 9-UTC

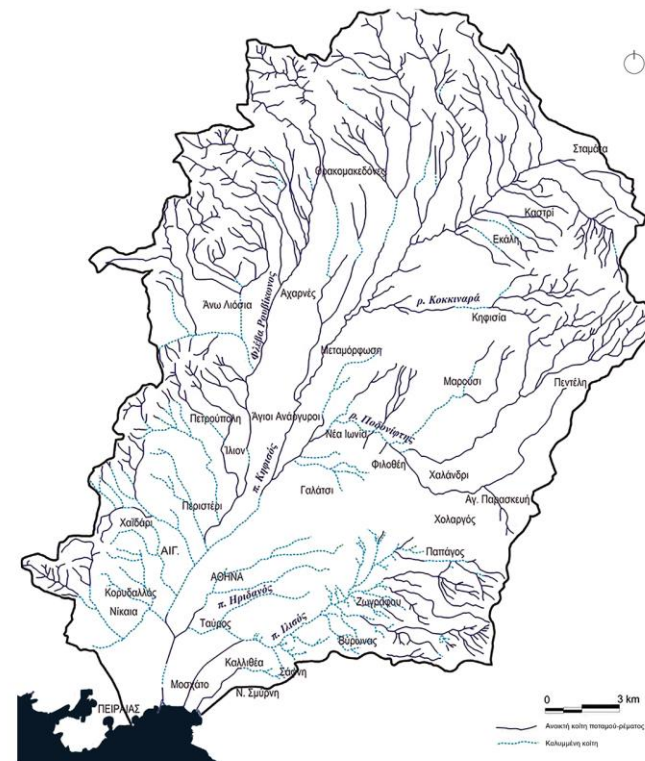
2-m Air Temperature (°C)

2.483 κυβικά μέτρα ανά κάτοικο και με την μέση παγκόσμια κατανάλωση να κυμαίνεται στα 1250 κυβικά μέτρα νερού σύμφωνα με έρευνα του 2008. Αν λάβουμε υπόψιν ότι ο μισός πληθυσμός της χώρας είναι

συγκεντρωμένος στην Αθήνα αντιλαμβανόμαστε ότι η Αθήνα έχει από τα μεγαλύτερα αποτυπώματα κατανάλωσης νερού στο δυτικό κόσμο.

υπόθεση εργασίας

Και το ερώτημα που γεννιέται είναι:

Υπάρχει κάτι που μπορούμε να κάνουμε για να προστατεύσουμε και να θωρακίσουμε την Αθήνα;

Για να εντοπίσουμε, λοιπόν, τις δυνατότητες και να διερευνήσουμε τις προοπτικές των υδάτινων διαδρομών στην Αθήνα, εστίασαμε στο Ιερό του Άστεως ποτάμι. Τον Ιλισσό ποταμό. Και οι λόγοι είναι αυτοί ακριβώς: 1) το ότι υπήρξε Ιερό, με μία μεγάλη ιστορία να το συνοδεύει κατά τη διάρκεια των χρόνων, 2) το ότι είναι του Άστεως, δηλαδή ότι βρισκόταν κατά τους αρχαίους χρόνους στα όρια της πόλης και αργότερα με την επέκταση αυτής διέσχιζε κεντρικές περιοχές, τον πυρήνα της Αθήνας και 3) το ότι είναι ποτάμι, δηλαδή έχει ικανοποιητική ροή και μήκος.

Ο Ιλισσός

Στη συγκεκριμένη ενότητα γίνεται σύντομη αναφορά στον Ιλισσό μέσω της συλλογής φωτογραφιών με τη δομή μωσαϊκού που ακολουθεί. Με αυτόν τον τρόπο επιδιώκεται να δοθεί απάντηση σε ένα βασικό ερώτημα: Τι είναι ο Ιλισσός ποταμός; Η ιστορία του ποταμού αυτού ξεδιπλώνεται μέσα από το φωτογραφικό υλικό, απαρτισμένο από στιγμιότυπα του που τοποθετούνται χρονολογικά πριν τον 20^ο αιώνα και φτάνουν έως και σήμερα.

Ο ποταμός πριν τον 20^ο αι.

Η αναζήτησή μας έχει ως αφετηρία περιγραφές του Ιλισσού και του παραιλίσσιου τοπίου σε αρχαία κείμενα, γκραβούρες, ζωγραφικούς πίνακες, αλλά και σε σχέδια και ακριβείς αποτυπώσεις των Ευρωπαίων περιηγητών πριν τον 20^ο αιώνα. Συγκεκριμένα, η αποτύπωση της Αττικής του Kaupert (Karten von Attika), του έτους 1875, μας τροφοδότησε

με λεπτομερή σχέδια του αναγλύφου και, του ποταμού. Μέσα από αυτή την έρευνα μπορεί κανείς να εξάγει το συμπέρασμα πως το ποτάμι ήταν πάντα συνδεδεμένο με την Αθήνα. Με κάποιο τρόπο ο Ιλισσός φαίνεται να έχει το δικό του ρόλο στη διαμόρφωση της εικόνας ενός ιδανικού-φαντασιακού τοπίου, του πολιτιστικού τοπίου της δημοκρατικής Αθήνας. Με την Ακρόπολη στο φόντο και τον Ιλισσό σε πρώτο πλάνο, επιλέξαμε να μην επικεντρωθούμε στην ιδεατή εικόνα του ποταμού, έτσι όπως την δημιούργησε ο Πλάτωνας, αλλά να μελετήσουμε την πραγματική αποτύπωσή του από τον Λαμπαδάριο το 1930, λίγο πριν την κάλυψή του.

Ο ποταμός τον 20^ο αι.

Η έρευνα σε μελέτες του 20^{ου} αιώνα μας τροφοδότησε με φωτογραφικό υλικό από την κάλυψη-διευθέτηση του ποταμού στις δεκαετίες μεταξύ 1930 και 1960. Στην παρακάτω αναφορά μπορεί κανείς να

παρατηρήσει το δίλημμα μεταξύ εκσυγχρονιστικού (Μεταξάς) και ρομαντικού (Λάσκαρης). Η Αθήνα αλλάζει πρόσωπο. Στην κατεύθυνση άλλων ευρωπαϊκών πόλεων και στα πλαίσια του μοντέρνου κινήματος, η πόλη «εξυγιαίνεται» και επεκτείνεται. Για να το επιτύχει αυτό, στην διάρκεια του μεσοπολέμου, οφείλει να καλύψει τα ποτάμια της. Το νερό κυλά πια στο εσωτερικό αγωγών οπλισμένου σκυροδέματος. Κυκλικόι, ωσειδείς, σκουφοειδείς και ορθογωνικές διατομές διαμέτρου 2 έως και 6 μέτρων, έτσι όπως μας τις περιγράφει ο Μιχαήλ Παπαδάκης κατά την κατασκευή τους, διοχετεύουν ομαλά και γρήγορα το νερό στη θάλασσα. Ένα έργο εκσυγχρονισμού της τότε Αθήνας στα πλαίσια του σχεδίου Μάρσαλ που σύμφωνα με τα λόγια του Μεταξά:

“Αλλά όσο και να σκεπασθεί ο Ιλισσός, πρόσθεσε ο κ. πρόεδρος της κυβερνήσεως (Ι. Μεταξάς), δεν θα λείψει η μνήμη του. Πάντοτε

η Αθήνα θα κείται εις τας όχθας του Ιλισσού. Ούτε θα φαντασθή κανείς Ευρωπαίος λογογράφος ποτέ παρά μόνο εις τας όχθας του Ιλισσού. Αλλά ο Ιλισσός πλέον θα είναι μια ωραία λεωφόρος, γεμάτη από δέντρα, από φρεσκάδα, από δροσιά πολιτισμού.”

Σήμερα

Στο συγκεκριμένο υποκεφάλαιο παρουσιάζεται η φωτογραφική αποτύπωση που πραγματοποιήσαμε κατά μήκος του ποταμού. Πιο συγκεκριμένα, κινηθήκαμε αρχικά στην επιφάνεια της πόλης, στα 16 χιλιόμετρα από τον Ύμηττό μέχρι το Φάληρο, και αργότερα στους υπόγειους χώρους των συλλεκτήριων αγωγών στον κλάδο Ζωγράφου. Παράλληλα, η αναζήτηση του hashtag #Ιλισσός στα κοινωνικά μέσα δικτύωσης μας έφερε πιο κοντά στην αντίληψη του κόσμου για τον Ιλισσό, ενώ ταυτόχρονα μας έδωσε τη δυνατότητα να έρθουμε σε επαφή με

κοινωνικές ομάδες που δραστηριοποιούνται σε διάφορους τομείς που αφορούν στη μελέτη και διαχείριση του ποταμού (Αστική Σπηλαιολογία, ΙΛΙ-ΣΟΣ, γεωμυθική).

Μία ακόμη παράμετρος που συνειδητοποιήσαμε πως πρέπει να συνυπολογιστεί κατά την έρευνά μας στα πλαίσια του Ιλισσού ποταμού είναι αυτή της υδραυλικής του, που σχετίζεται με την παροχή νερού του ποταμού και μελετά, κατ' επέκταση, και τον χαρακτήρα του. Ο Ιλισσός διαθέτει μέγιστη διοχετευτική ικανότητα 270 m³ το δευτερόλεπτο, κάτι που συνεπάγεται ότι σε λιγότερο από 10 δευτερόλεπτα συλλέγει μία ποσότητα νερού που αντιστοιχεί σε πisinά ολυμπιακών διαστάσεων. Θα μπορούσε, επομένως, κανείς να προσομοιάσει το ποτάμι με ένα τεράστιο λάστιχο ποτίσματος θαμμένο κάτω από τους δρόμους της πόλης. Σε γενικό πλαίσιο, κατά τη μελέτη των έργων διοχέτευσης του νερού, οι υδραυλικοί

μηχανικοί υπολογίζουν τις διαστάσεις των αγωγών με τέτοιο τρόπο ώστε να υπάρχουν περιθώρια ασφαλείας που εξασφαλίζουν την εύρυθμη λειτουργία του δικτύου και την αποφυγή πλημμυρών. Σήμερα, εξήντα χρόνια μετά την ολοκλήρωση του έργου στον Ιλισσό, παρατηρείται πως σε ορισμένα σημεία το δίκτυο των αγωγών έχει οριακά τη δυνατότητα να διοχετεύσει την ποσότητα του νερού και για αυτόν τον λόγο εκπονούνται νέες μελέτες για την αποφόρτισή του. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε μία επιπλέον κινητήριο αιτία που μας ώθησε να ασχοληθούμε με την στρατηγική διαχείρισης του νερού στον Ιλισσό.

Παρατηρήσεις

Για να έχουμε μία ολοκληρωμένη αντίληψη γύρω από το ποτάμι προχωρήσαμε στην ανάλυση της σχέσης μεταξύ του Ιλισσού και της πόλης της οποίας αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι σήμερα. Πώς η πόλη συναντά το ποτάμι; Παρατηρούμε ότι ο ιστός της πόλης

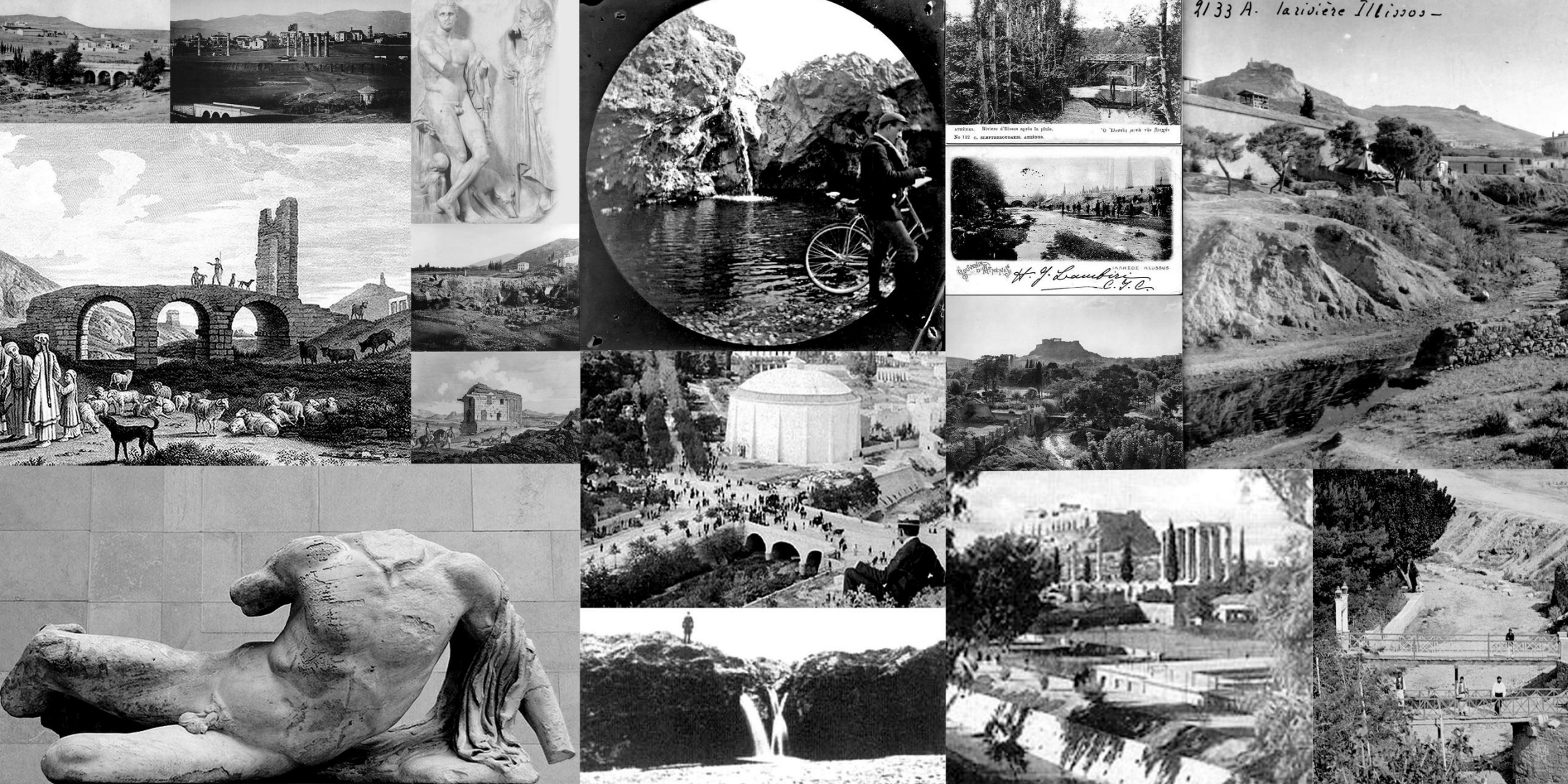
διασπάται διατηρώντας τις όχθες. Οι δρόμοι του νερού γίνονται δρόμοι του αυτοκίνητου. Οι χαράξεις του αστικού ιστού ακολουθούν σε πολλά σημεία της πόλης τις καμπύλες του ποταμού. Κατά μήκος του ποταμού συναντάμε στο επίπεδο της πόλης αδόμητα κομμάτια γης, συνήθως μικρούς πράσινους χώρους, που δεν ήταν οικοδομικά εκμεταλλεύσιμοι λόγω του σαθρού εδάφους και πια αποτελούν μάρτυρες του ποταμού που έρεε στο ίδιο σημείο.

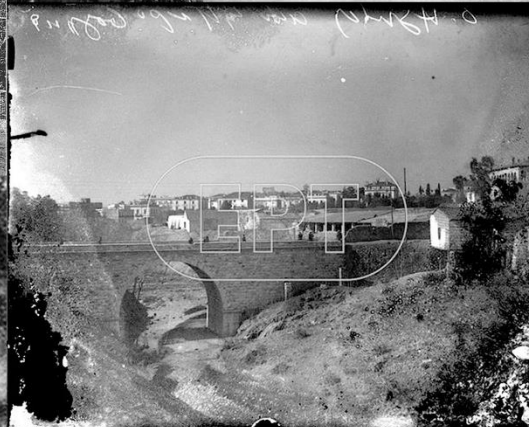
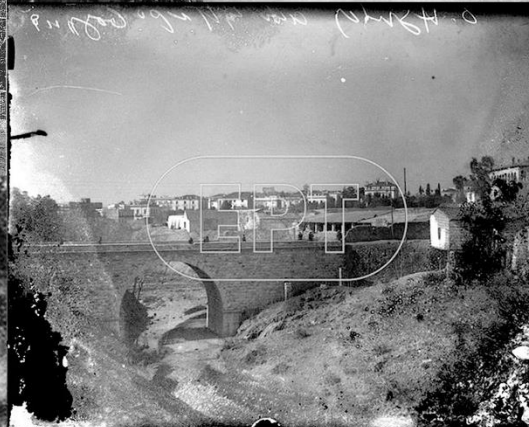
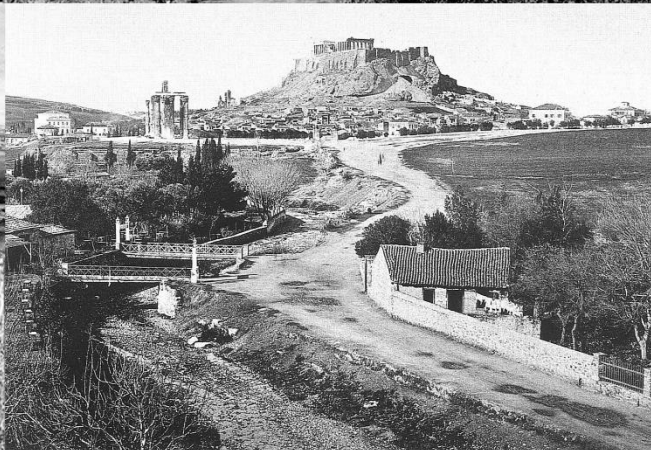
Παράλληλα, εντοπίζουμε τη σχέση του ποταμού με τα ενδιαφέροντα σημεία της πόλης, τα σημαντικά της κτίρια, τα μνημεία της, το δίκτυο των μεταφορών, κυρίως του μετρό (υπόγειο επίπεδο κίνησης) και τους ανοικτούς πράσινους χώρους της.

Καταλήγουμε, λοιπόν, πως ο Ιλισσός, καθώς διαπερνά μεγάλο μέρος του κεντρικού τμήματος της πόλης, συνδέεται με πολλά από τα σημαντικά της κτίρια, κτίρια πολιτιστικού χαρακτήρα (Εθνική Πινακοθήκη, Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Ωδείο Αθηνών), αρχαιολογικούς χώρους, πανεπιστήμια,

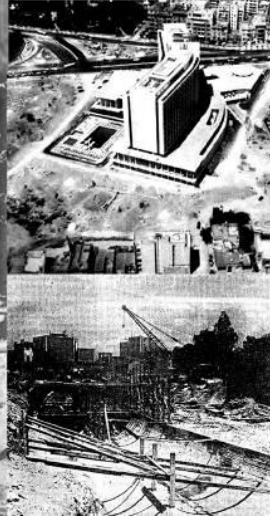
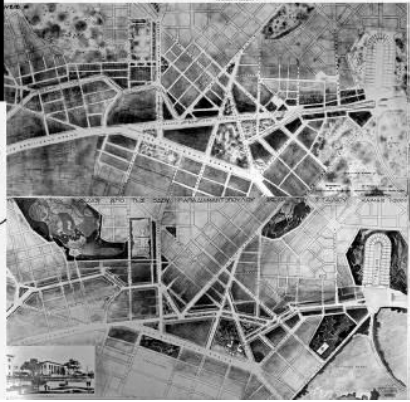
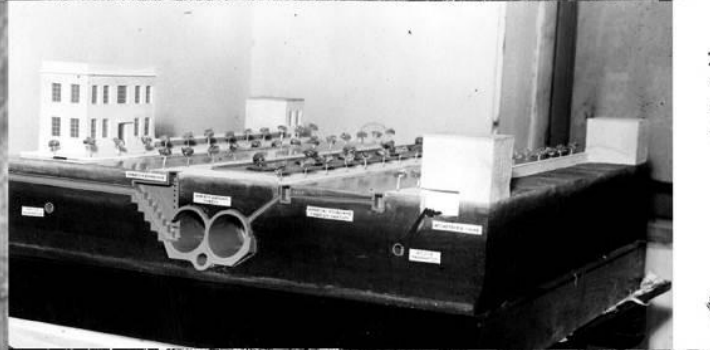
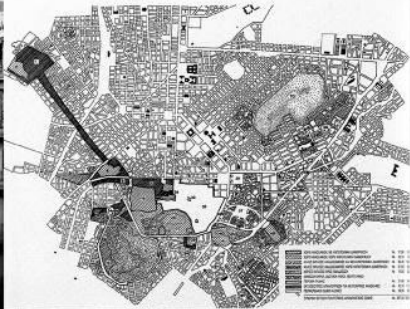
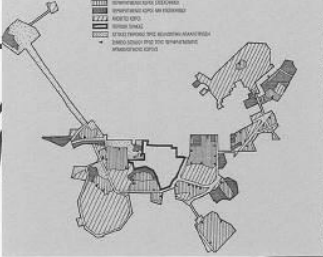
νοσοκομεία, με βασικούς σταθμούς του μετρό (Κατεχάκη- Μέγαρο Μουσικής- Ευαγγελισμός- Συγγρού Φιξ), καθώς και με το μεγαλύτερο κομμάτι των πράσινων χώρων του ανατολικού λεκανοπεδίου. Αποτελεί μια γραμμή που εν δυνάμει ενώνει και αναζωογονεί την πόλη.

2005

ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ ΚΑΙ ΚΑΛΥΨΕΩΣ ΤΟΥ ΙΛΙΣΣΟΥ, Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΘΑ ΑΛΛΟΙΩΘΗ ΑΝΕΠΑΝΟΡΘΩΤΩΣ Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΕ ΤΟΠΕΙΟΥ

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ἐπισημύ-
νον τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως αὐτῆς
ἀπέρρασαν δημοσίως κατὰ τὴν Συν-
εδρίασιν τῆς 14ης Μαΐου 1959, διὰ τὴν ἀναρτη-
θῆ ἐν ὄψει τοῦ ἐκτελεστοῦ ἀρχῆς
1) διὰ τὴν μελετωμένη ἀντικατάστα-
σιν τοῦ Παναθηναϊκοῦ Σταδίου δι' ἑ-
τέρου, Ὀλυμπιακοῦ πολὺ μεγαλειότερον
διαστάσεων καὶ 2) διὰ τὴν κάλυψιν
τῆς γειτονικῆς πρὸς αὐτὸ κοίτης τοῦ
Ἰλισσοῦ, ἀπὸ τοῦ Σταδίου μέχρι τῆς
γεφύρας τοῦ νεοκτιστέου, Αἱ ἐργασί-
αι αὗται συντελοῦνται ὅτι μόνον θὰ
καταστρέψουν τὸ ἀναστήλαδεν καλλι-
πύσσον ἀρχαῖον ἀσπίδιον τῶν Ἀθη-
νῶν ἐναλλόμενον καὶ τῆς νεωτέρας
πόλεως, ἀλλὰ καὶ θὰ ἀλλοίωσιν ἀνε-
πανορθώτως τὴν μορφήν τοῦ περὶ τῶ-

*“Ἀλλὰ ὅσο και να σκεπασθεῖ ο Ἰλισσός, πρόσθεσε
ο κ. πρόεδρος της κυβερνήσεως (Ι. Μεταξάς), δεν
θα λείψει η μνήμη του. Γιάντποτε η Ἀθήνα θα κείται
εις τας ὄχθας του Ἰλισσοῦ. Οὔτε θα φαντασθῆ
νανεῖς Ευρωπαῖος λογογράφος ποτέ παρά μόνον
εις τας ὄχθας του Ἰλισσοῦ. Ἀλλὰ ο Ἰλισσός πλέον
θα εἶναι μια ωραία λεωφόρος, γεμάτη ἀπο δέντρα ἀπὸ
φρεσκάδα, ἀπο δροσιά πολιτισμοῦ.”*

ΑΙ ΛΟΗΝΑΙ
ΜΕΛΕΤΑΖΟΜΕΝΑΙ
ΥΠΟ ΓΑΡΥΦΑΛΙΚΗΣ ΕΠΙΘΨΙΝ
ΓΙΑ
ΑΝΑΡΘΩΣ ΚΟΡΑΕΛΛΑ
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

21ος

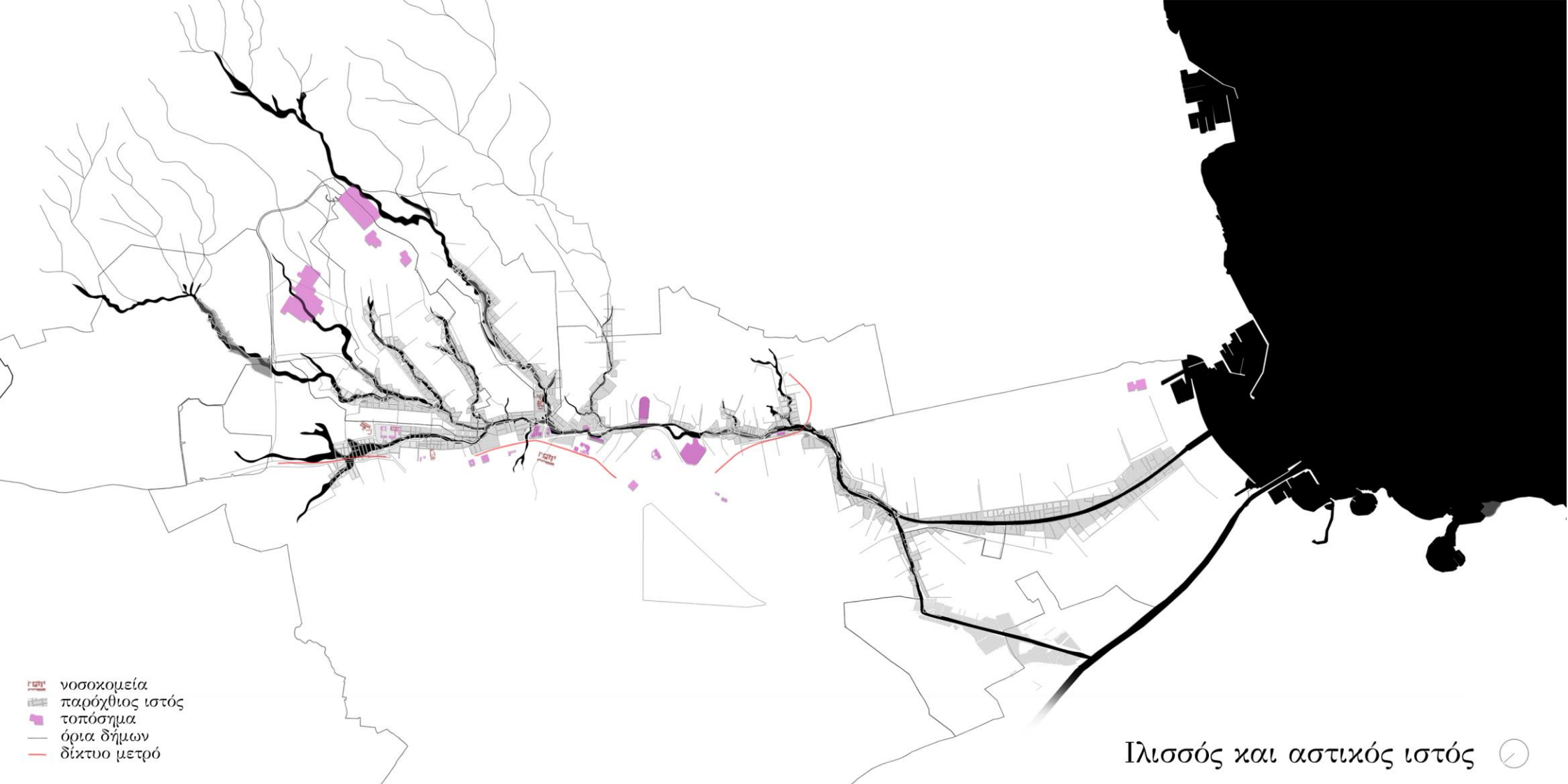

ΚΑΘΕ ΣΤΑΣΗΝΑ ΝΕΡΟ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ
ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΓΙΑ ΝΑ ΣΠΟΥΔΑ
ΤΑ ΔΕΝΔΡΑ ΜΗΝ ΤΟ
ΠΑΙΡΝΕΤΕ ΣΕ ΔΟΧΕΙΑ
ΛΙΑΙ ΕΤΑΜΑΤΕ

ΚΑΙΒΑΛΙΑ

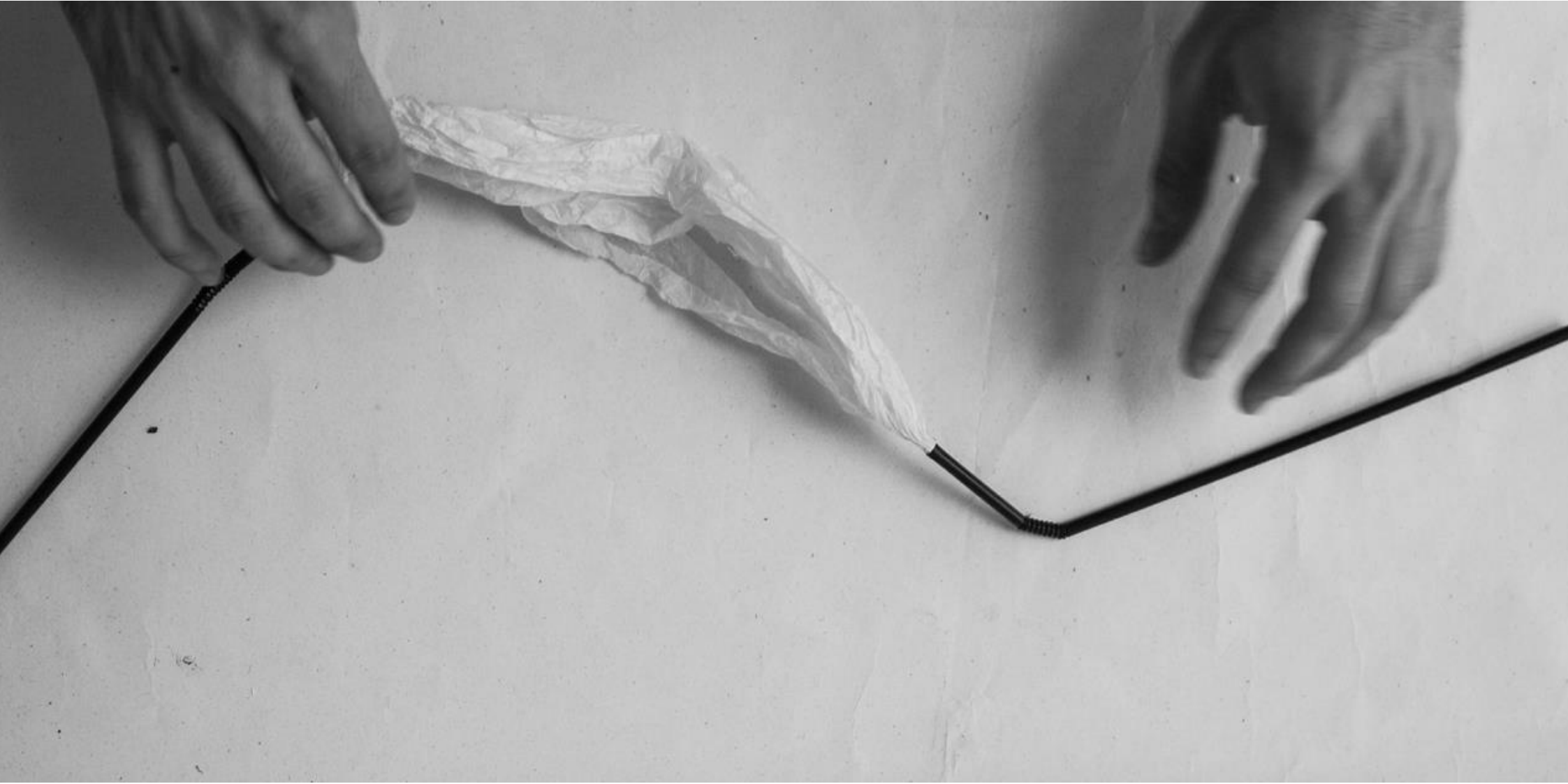

- νοσοκομεία
- παρόχθιος ιστός
- τοπόσημα
- όρια δήμων
- δίκτυο μετρό

Ιλιούπολις και αστικός ιστός

υπόθεση εργασίας

υγρό παλίμψηστο – υβριδική ροή

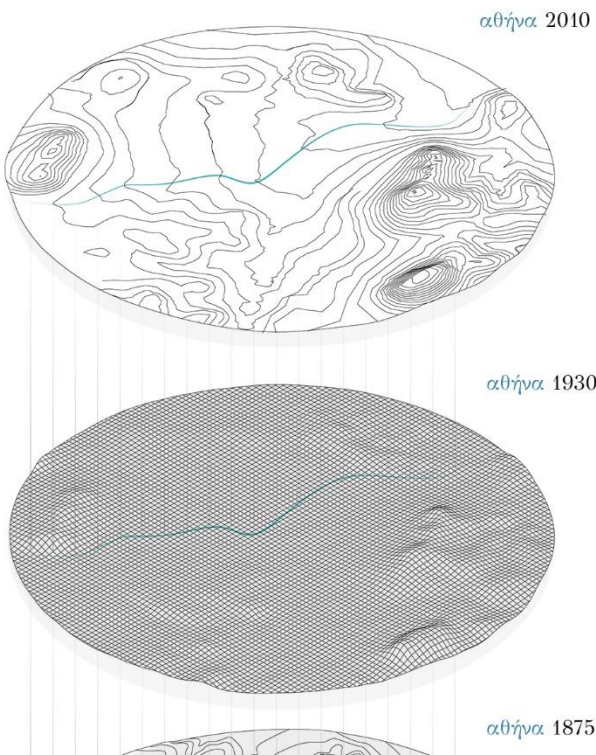

υγρή υπόθεση εργασίας

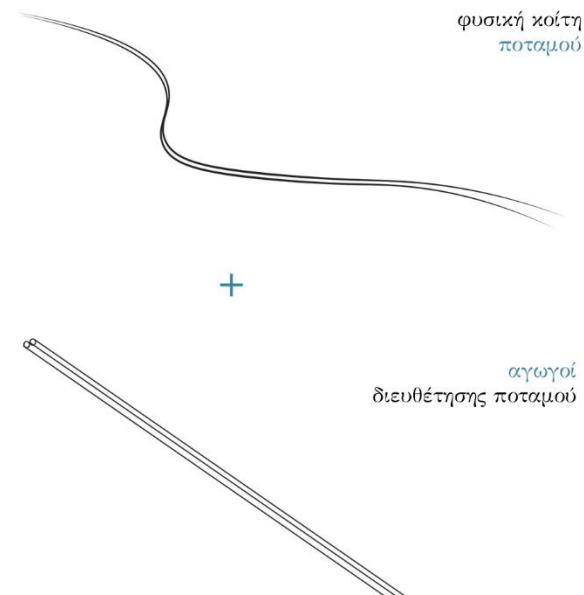
“Υπάρχει κάτι
που μπορούμε να κάνουμε

εδαιφικός μετασχηματισμός

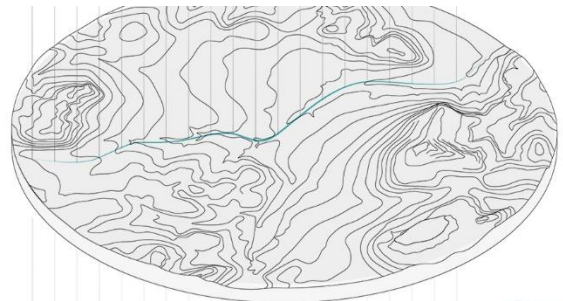

υβριδική ροή

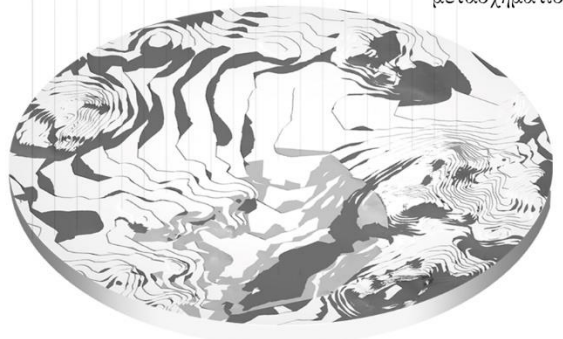
“Το Ιερό του Άστεως Ποτάμι
παραμένει Ιερό, παραμένει του
Άστεως, παραμένει Ποτάμι.”

για να προστατεύσουμε και να θωρακίσουμε την Αθήνα;”

εδαρικός
μετασχηματισμός

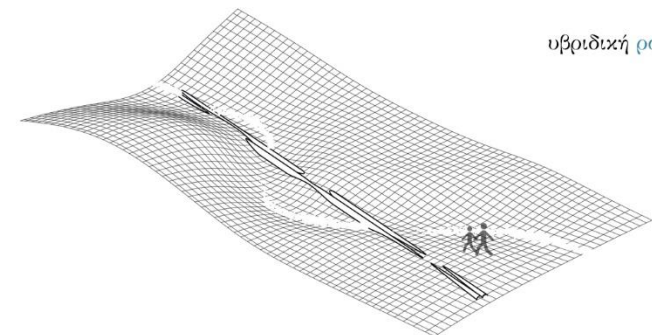
Το έδαφος, το χώμα, το ανάγλυφο.

Πατάμε πάνω τους. Στηριζόμαστε πάνω τους. Αποτελούν, από την μια, την «άδεια» επιφάνεια πάνω στην οποία ξετυλίγουμε το νήμα της ζωής και στην οποία επιδρούν οι δυνάμεις της φύσης και από την άλλη, μια τεράστια αποθήκη υλικού και μια καταγραφή αποτυπωμάτων.

Σε αυτή τη μελέτη θα διερευνηθεί η αξία του ανάγλυφου ως μοναδικού στοιχείου του τόπου, αντίστοιχο των δακτυλικών αποτυπωμάτων.

κοινωνία

υβριδική ροή

Τι θα συνέβαινε αν συνδυάζαμε τα διαφορετικά επίπεδα του παλιμψηστου;

Η κοίτη του ποταμού και οι συλλεκτήριοι αγωγοί εμφανίζονται στην επιφάνεια της πόλης με στόχο τον κάτοικο. Οι υποδομές και η ιστορία βρίσκουν κοινό τοπο. Επιχειρείται η σύντηξη μεταξύ του ρομαντικού και του εκσυγχρονιστικού.

Ο Γλισσός επανεμφανίζεται ως το υβρίδιο μεταξύ της φυσικής κοίτης και των συλλεκτήριων αγωγών.

Στην προσπάθειά μας να αντιληφθούμε το Αττικό Τοπίο πριν την κάλυψή του, ψηφιοποιήσαμε όλα τα σχέδια που συλλέξαμε. Κάθε στάθμη και κάθε υψομετρική γραμμή που είχε καταγραφεί από τον Kaupert το 1875 και τον Λαμπαδάριο το 1930 συνδυάστηκε με την αποτύπωση του σημερινού ανάγλυφου. Μέσω της υπέρθεσης των χρονικών στιγμών του ανάγλυφου εντοπίζουμε την διαφοροποίηση και άρα τον μετασχηματισμό του εδάφους.

Αυτός ο μετασχηματισμός του εδάφους κατέχει τη μέγιστη σημασία για εμάς. Το έδαφος πάνω στο οποίο πατάμε αλλάζει - πάλλεται - και είναι στοιχείο μοναδικό για κάθε τόπο. Στην Αθήνα, ο Ιλισσός με την εξέλιξη του ανά τα χρόνια έχει καθορίσει αυτό το μετασχηματισμό. Το νερό παρασέρνει μάζα και αναμορφώνει το έδαφος. Το νερό για εμάς αποτελεί το συνδετικό κρίκο όλων αυτών των στρωμάτων της ιστορίας, όχι σαν μια γραμμή παγιωμένη στο χρόνο, χωρίς ιστορία αλλά το ακριβώς

αντίθετο. Το ποτάμι ως μεταβολή που αναδεικνύει το παλίμψηστο της πόλης, ως εργαλείο και όχι ως μνημείο. Το ποτάμι μελετάται ως δυναμικό σύστημα που διαπερνά την πόλη στην διάρκεια των αιώνων και το ανάγλυφο του εδάφους ως χαρτί γραμμένο ξανά και ξανά, διαποτισμένο από το νερό του Ποταμού, ως ένα υγρό παλίμψηστο.

Επιχειρήσαμε, λοιπόν, στην υπόθεση της εργασίας μας να συνδυάσουμε τα διαφορετικά επίπεδα του παλίμψηστου, τη φυσική κοίτη με τους συλλεκτήριους αγωγούς, ένα νέο ποτάμι με την κοινωνία. Το ποτάμι κυλά στην κοίτη του, όπου είναι δυνατόν, αλλά και μέσα στους αγωγούς με τελικό προορισμό τον άνθρωπο. Ο Ιλισσός επανερμηνεύεται. Το δίλημμα μεταξύ ιστορίας και υποδομών, ρομαντικού και εκσυγχρονιστικού βρίσκει έναν κοινό τόπο. Η αρμονική συνύπαρξη των έργων υποδομής με το φυσικό και ιστορικό τοπίο υπό το πρίσμα

της κοινωνίας θα οριστεί σε αυτήν την μελέτη ως υβριδική ροή και θα αποτελέσει τον κορμό της σχεδιαστικής διαδικασίας.

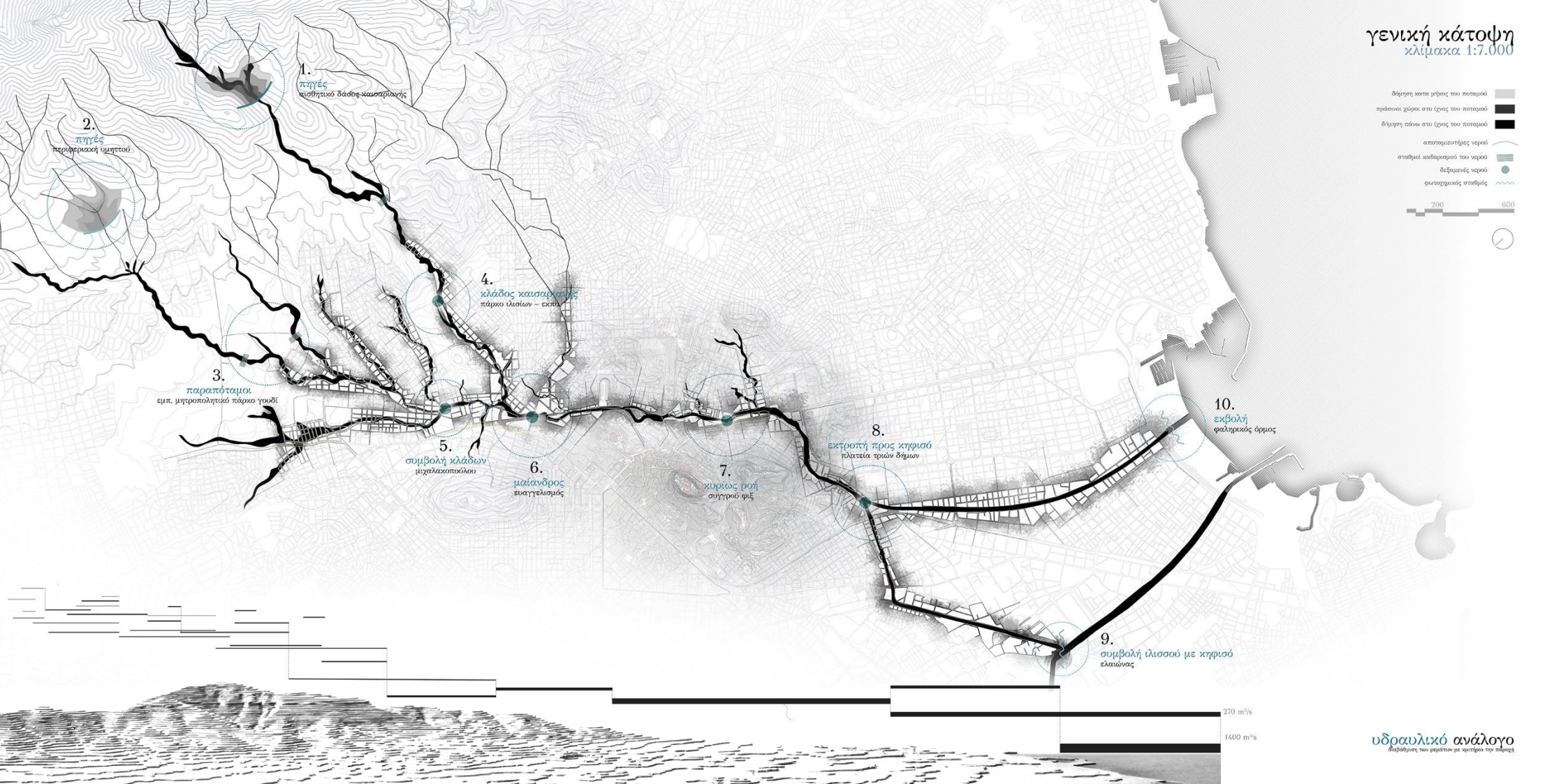

διαχείριση ιλισσού ποταμού

γενική κάτοψη κλίμακα 1:7.000

- δάμνηση κατά μήκος του ποταμού
- πρόσφατοι χάρτες στο ίζημα του ποταμού
- θλιμμένα κλάδια στο ίζημα του ποταμού
- αποστραγγιστήριες νερού
- σταθμοί μετακίνησης νερού
- διεξοδικές νερού
- ~ έρημα δέντρα/σταθμοί

1. πηγές
κισθιτικό δάσος-καισαρινής

2. πηγές
περιβραχιακή υμμετου

3. παραπόταμοι
εμπ. μεταπολιτευτικό πάρκο γουδι

5. συμβολή κλάδων
μχαλακιστούλου

6. μαιάνδρος
επασκαλιού

7. κυρίως οπή
συγγρού φξ

4. κλάδος καισαρινής
πάρκο ιλισών - εκπα

8. εκτροπή προς κηφισό
πλατεία τριών δήμων

9. συμβολή ιλισσού με κηφισό
ελαιώνας

10. εκβολή
φαλληκικός όρμος

270 m³/s

1400 m³/s

Ο Ιλισσός είναι το ποτάμι που συγκεντρώνει όλα τα ύδατα των Βορειοδυτικών υπωρειών του Ύμηττου. Από το ύψος του Χολαργού ξεκινάει ο πρώτος κλάδος και με σειρά συναντούμε τους κλάδους του Παπάγου, τους κλάδους του Ζωγράφου, τον κλάδο της Καισαριανής και τέλος του Βύρωνα. Η λεκάνη απορροής του περιλαμβάνει μεγάλο μέρος του ανατολικού λεκανοπεδίου, καθιστώντας τον ποταμό βασικό κομμάτι του κύκλου του νερού ολόκληρης της Αττικής.

Ταυτόχρονα, ο Ιλισσός χαρακτηρίζεται από μια σειρά παραποτάμων και μικρών ρεμάτων στα ορεινά. Στην συνέχεια, μέσα από τις συμβολές των κλάδων παρατηρούμε την βασική ροή που διαπερνά το κέντρο της πόλης. Η τελευταία συμβολή λαμβάνει χώρα στην περιοχή του Ευαγγελισμού. Μετά από πολλά χιλιόμετρα το νερό του Ιλισσού διχοτομείται. Ένα μέρος του οδηγείται στον Κηφισό, ενώ το υπόλοιπο οδηγείται μέσω μιας υπερχειλίσης στην τεχνητή κοίτη, για να

εκβάλλει στον Φαληρικό όρμο ύστερα από ταξίδι τριών χιλιομέτρων.

Επιλέξαμε 10 περιοχές που συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον και ταυτόχρονα εκτείνονται σε μια μεγάλη γκάμα σε σχέση:

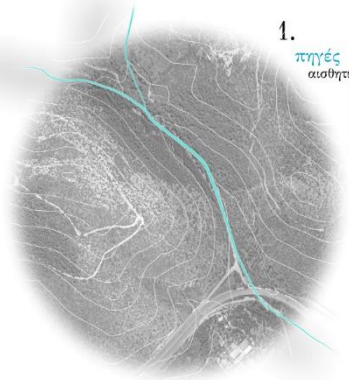
- με την Αστικότητα, δηλαδή από τις Αστικές στις Περιαστικές περιοχές
- με τον Ποταμό, δηλαδή από την πηγή στην εκβολή ή την συμβολή
- με το χαρακτήρα, δηλαδή από το τοπικό στο υπερτοπικό

Υπάρχουν, λοιπόν, οι περιοχές όπου ο ποταμός διατηρεί την αρχική φυσική του κοίτη. Τέτοιες είναι οι πηγές του στον Ύμηττό, οι περιοχές που το περιαστικό πράσινο συνδέεται με την πόλη, όπως του Παπάγου, και οι περιοχές όπου το νερό εισέρχεται μέσα στους αγωγούς, όπως οι δήμοι Ζωγράφου και Καισαριανής. Ταυτόχρονα, ενδιαφέρον παρουσιάζουν και άλλες περιοχές όπου το ίχνος του ποταμού διασχίζει πυκνές αστικές περιοχές του κέντρου, όπως στον σταθμό Συγγρού Φιξ όπου το ποτάμι κυλά μέσα στους συλλεκτήριους αγωγούς κάτω από τους δρόμους. Ακόμα, βρήκαμε μεγαλύτερο ερευνητικό ενδιαφέρον σε περιοχές λιγότερο αναμενόμενες, όπως την, άγνωστη σε πολλούς, συμβολή Ιλισσού με Κηφισό, ενώ δεν θα μπορούσαμε να μην ξεχωρίσουμε το σημείο της εκτροπής, όπου γίνεται και η συνάντηση τριών δήμων, Μοσχάτου, Ταύρου και Αθήνας. Τέλος, η περιοχή της ανοιχτής

10 περιοχές
κλίμακα 1:4.000

1.

πηγές
αισθητικό δάσος καισαριανής

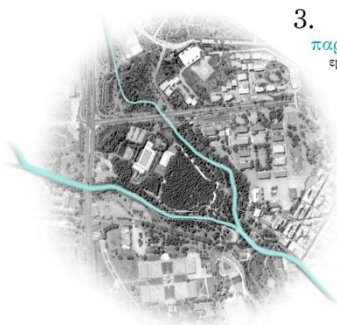
2.

πηγές
περιφερειακή υμητού

3.

παραπόταμοι
εμπ. πάρκο γουοδι

4.

κλάδος καισαριανής
πάρκο υλισίων - εκπα

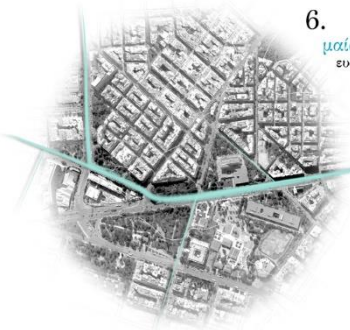
5.

συμβολή κλάδων
μαχαλακοπούλου

6.

μαϊάνδρος
ευαγγελισμός

7.

κυρίως ροή
συγγράφης

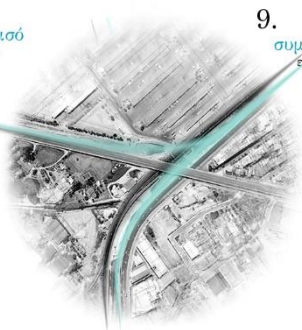
8.

εκτροπή προς κηφισό
πλατεία τριών δήμων

9.

συμβολή υλισσού με κηφισό
ελαιώνας

10.

εκβολή
φαλαγγικός όρμος

Μέσα από τη συνεργασία μας με ειδικούς από τον κλάδο των πολιτικών μηχανικών, των τοπογράφων μηχανικών και των αρχιτεκτόνων τοπίου κατορθώσαμε να συγκροτήσουμε ένα συνολικό πλάνο για τη διαχείριση του νερού στον Ιλισσό. Ταυτόχρονα, η μελέτη ιστορικών κατασκευών και απλών παραδοσιακών πρακτικών ενέπνευσαν τις έξι βασικές αρχές-δράσεις αυτού του μοντέλου διαχείρισης του ποταμού:

-συγκρατώ - καθαρίζω - αποθηκεύω - διοχετεύω - μετατρέπω - απορροφώ

Το συγκεκριμένο πλάνο δεν αντιτίθεται αλλά συμβαδίζει με το χειμαρρώδη χαρακτήρα του ποταμού και την ακανόνιστη ροή του και έχει ως βασικούς στόχους την κανονικοποίηση της ροής αυτής, σε συνδυασμό με την αποκατάσταση της περιβαλλοντικής αξίας του ποταμού.

Πιο αναλυτικά, στοχεύουμε στο να συγκρατούμε το νερό στα ορεινά με **αποταμιευτήρες νερού** που σκοπό έχουν τη μείωση της ταχύτητας ροής του ποταμού και την σταθεροποίησή της, με

άμεσο συνεπακόλουθο την ελαχιστοποίηση του κινδύνου πλημμύρας. Επιπλέον, με αυτό τον τρόπο εξασφαλίζεται η αναβάθμιση του μικροκλίματος στην περιοχή του ανατολικού Ύμηττου.

Σε επόμενο βήμα, ο καθαρισμός επιτυγχάνεται σε πολλά στάδια. Το πρώτο στάδιο λαμβάνει χώρα στα όρια της πόλης, εκεί όπου το νερό απαλλάσσεται από όλα τα φερτά που παρασύρει. Το δεύτερο στάδιο επιτελείται τοπικά μέσα στην πόλη, στα σημεία που προβλέπεται να αποκαλυφθεί το ποτάμι. Εκεί το νερό καθαρίζεται ξανά με βιολογικές μεθόδους καθίζησης και διήθησης με σκοπό να είναι στην ιδανικότερη ποιοτικά κατάστασή του. Το τρίτο εργαλείο μας στοχεύει στην αποθήκευση του νερού. Για το λόγο αυτό, εγκαθιστούμε δεξαμενές κατά μήκος του ποταμού, υπόγεια συνδεδεμένες με το σύστημα των συλλεκτήριων αγωγών. Οι εν λόγω δεξαμενές ουσιαστικά αναμένεται να λειτουργήσουν σαν σφουγγάρι που απορροφά το

νερό, το οποίο διαφορετικά θα οδηγούνταν στη θάλασσα και να το συκρατήσουν μέσα στον υπερθερμασμένο αστικό ιστό. Σκοπός είναι αρχικά να αποφορτιστούν τα ευάλωτα, από πλευράς υδραυλικής, σημεία του κέντρου και έτσι να προληφθεί ο κίνδυνος καταστροφής και έτσι να προληφθεί ο κίνδυνος καταστροφής του δικτύου των συλλεκτήριων αγωγών και η πλημμύρα. Ταυτόχρονα, μεγάλη ποσότητα νερού καθίσταται έτσι διαθέσιμη προς εκμετάλλευση υπέρ των αναγκών της πόλης, είτε για εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών θερμικής άνεσης και δροσισμού, είτε για το πότισμα των πράσινων χώρων της πόλης, είτε, τέλος, για την εξισορρόπηση της ροής του ποταμού. Το τέταρτο εργαλείο αφορά στην αναβάθμιση του τρόπου διοχέτευσης του νερού μέσα στους **συλλεκτήριους αγωγούς**. Η πρότασή μας περιλαμβάνει την εγκατάσταση εσωτερικά των αγωγών μιας τυποποιημένης πλατφόρμας που φέρει μια σειρά από προπέλες στην κάτω πλευρά για την παραγωγή ενέργειας,

όρος υψιγτός 1000μ

διαχείριση του νερού - πίνακας εργαλείων

συγκρατώ

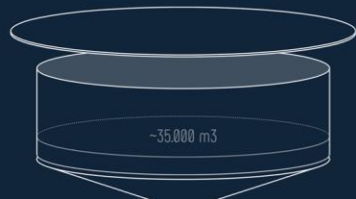
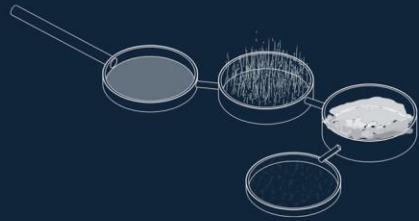
αποταμιευτήρας νερού
συγκράτηση του νερού της βροχής στα ορεινά
μείωση της ταχύτητας του νερού
μείωση του κινδύνου πλημμύρας
βελτίωση του μικροκλίματος στον ανατολικό Υμηττό

καθαρίζω

βιολογικός καθαρισμός
σταδιακός καθαρισμός σε διαφορετικούς σταθμούς
βελτίωση της ποιότητας του νερού μέσα στην πόλη
προστασία της φύσης και της βιοποικιλότητας

αποθηκεύω

δεξαμενή νερού
εγκατάσταση δεξαμενών κατά μήκος του ποταμού
για την συλλογή και αποθήκευση του νερού της βροχής
μείωση της πιθανότητας πλημμύρας
βελτίωση του μικροκλίματος της πόλης - θερμική άνεση
εξασφάλιση της ποσότητας νερού για το πότισμα των πάρκων

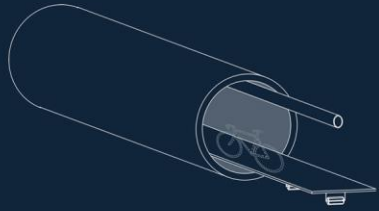
εχμεταλλευόμενη την κινητική ενέργεια του νερού. Ακόμα, σε περιόδους ξηρασίας και υπό ορισμένες συνθήκες η επάνω πλευρά της πλατφόρμας θα έχει τη δυνατότητα να υποστηρίξει την κυκλοφορία ποδηλάτων. Ο Ιλισσός θα μπορούσε έτσι να ενταχθεί στο δίκτυο των ποδηλατοδρόμων, ως μια λεωφόρος του ποδηλάτου που κινείται με εναλλαγές, είτε υπόγεια μέσα στους αγωγούς επιτρέποντας την απρόσκοπτη ροή ποδηλάτων, είτε ισόγεια στο ίχνος του ποταμού. Με αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, ολοκληρώνεται η ιδέα μας για τον Ιλισσό ως ενοποιητικό στοιχείο μέσα στην πόλη.

Στο αμέσως επόμενο βήμα ακολουθούν **σύγχρονοι τρόποι καθαρισμού** του νερού. Προτείνουμε κατασκευές που θα καθαρίζουν το νερό μέσα από την χρήση άλγης, προκαλώντας ταυτόχρονα την παραγωγή βιομάζας και, επομένως, ενέργειας. Το νερό μέσω του καθαρισμού του μετατρέπεται σε ανανεώσιμη πηγή ενέργειας.

Το τελευταίο εργαλείο μας αφορά στην **απορρόφηση** του νερού. Με το υβριδικό σύστημα που προτείνουμε, το νερό μπορεί να κινείται στους αγωγούς και ταυτόχρονα στη φυσική του κοίτη μέσω ελεγχόμενων εκτροπών.

αθήνα
κέντρο
80μ

μείωση των απαιτήσεων σε νερό

διοχετεύω

πλωτή πλατφόρμα

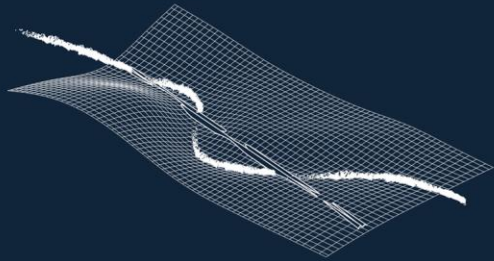
παραγωγή ενέργειας από την κινητική ενέργεια του νερού
αναβάθμιση και συντήρηση του συστήματος των αγωγών
τμηματική χρήση των αγωγών ως ποδηλατόδρομος

μετατρέπω

φωτοχημικός αντιδραστήρας

καθαρισμός του νερού με άλγη
παραγωγή βιομάζας και οξυγόνου

σαρωνικός
κόλπος
επίπεδο
της θάλασσας

απορροφώ

υβριδική ροή

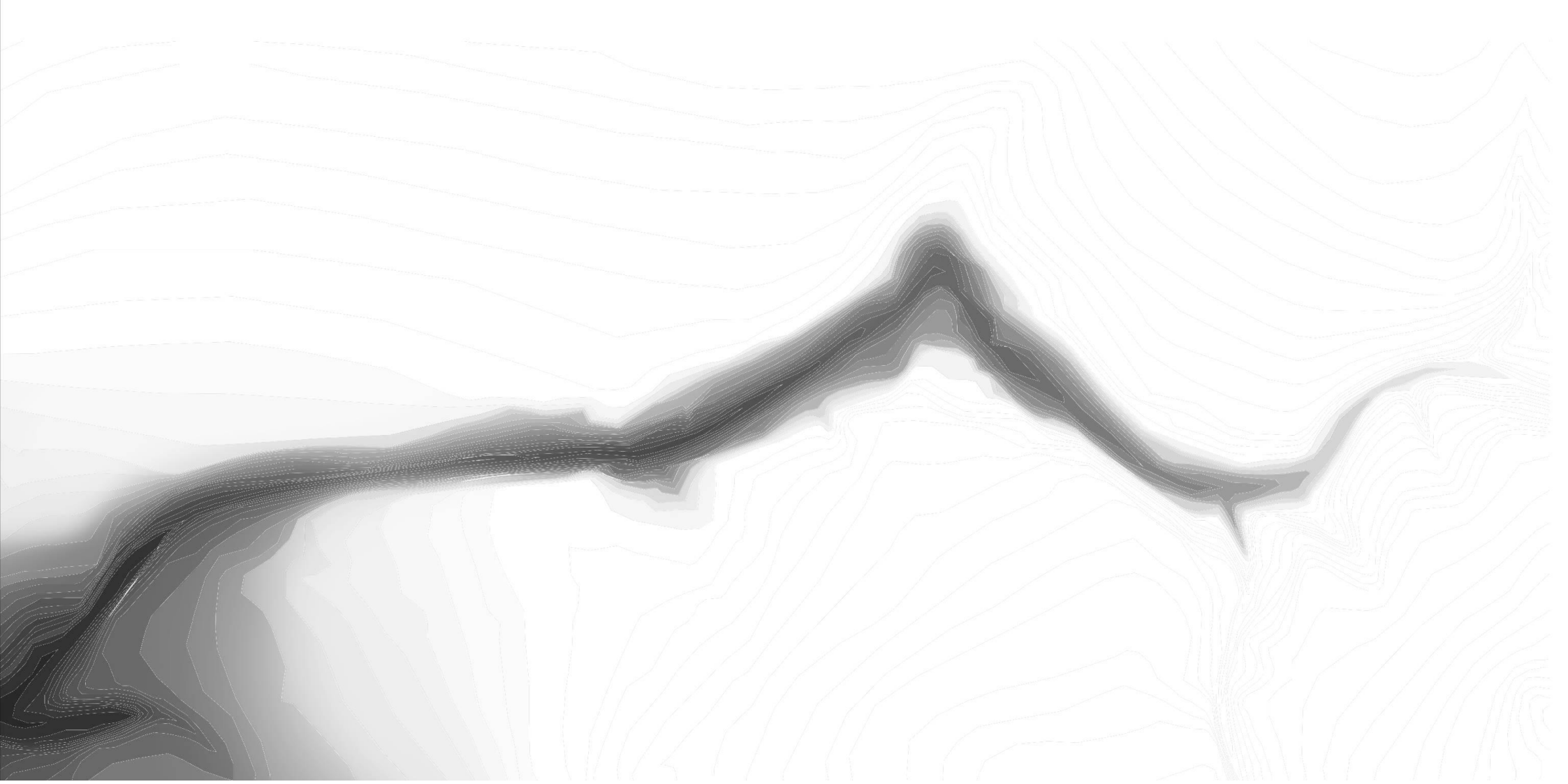
αποκάλυψη της φυσικής κοίτης του ποταμού
ζωογόνηση του ιστορικού ποταμού
ελεγχόμενη ροή του νερού
αύξηση της απορροφητικής επιφάνειας
βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος

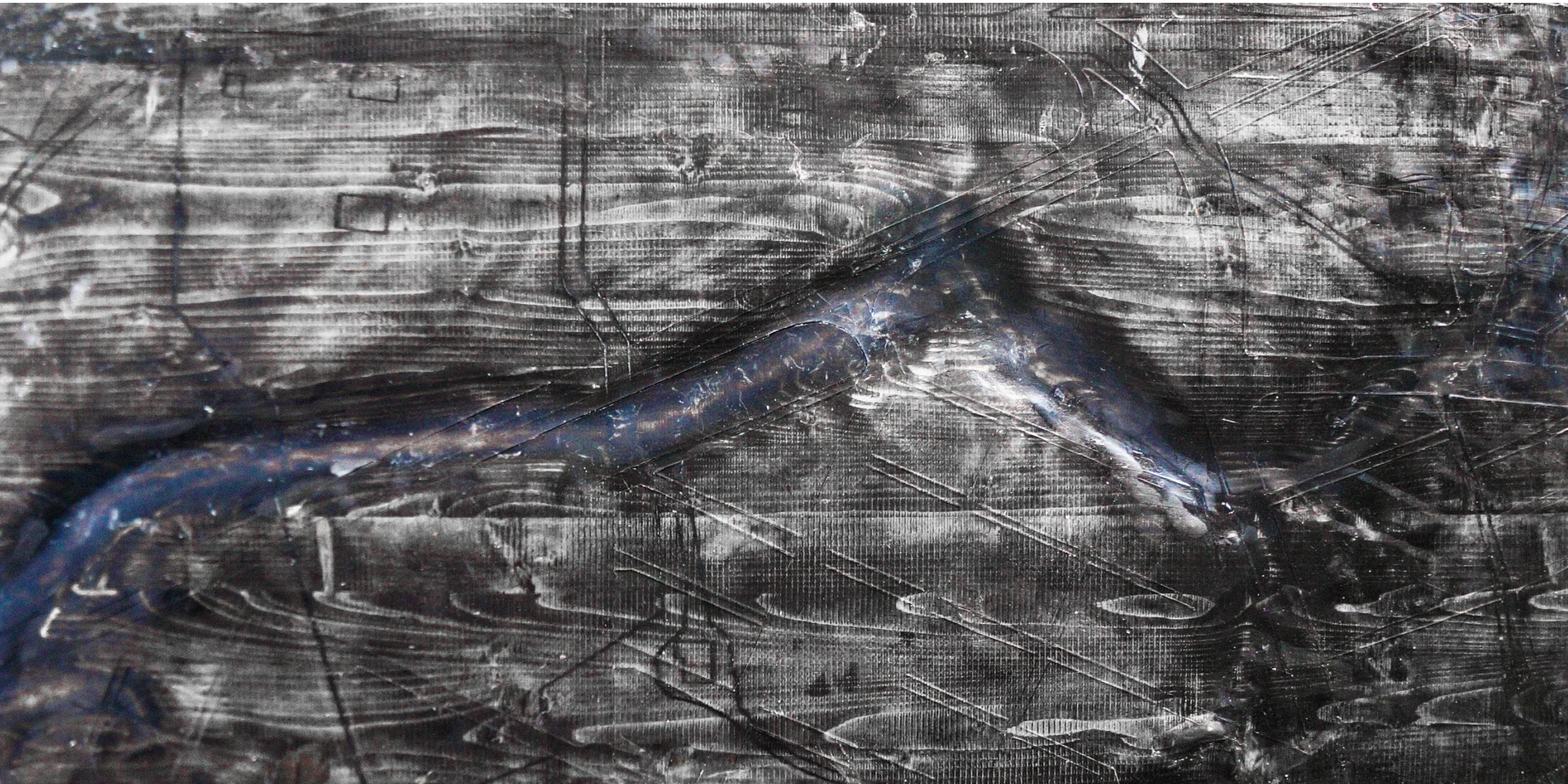
Με το εγχείρημα αυτό η πόλη επωφελείται διότι αυξάνεται το πορώδες του εδάφους και η διαπερατότητά του. Έτσι, το αστικό περιβάλλον βελτιώνεται, καθώς επεκτείνεται το φυσικό στοιχείο, και παράλληλα το οικοσύστημα αναβαθμίζεται.

Ταυτόχρονα όμως, πέρα από τους στόχους καλύτερης διαχείρισης του νερού, απώτερο στόχο μας αποτελεί η βελτιστοποίηση των συνθηκών για την ίδια την πόλη και τους πολίτες. Μέσα από την μελέτη μας αποσκοπούμε στην αναβάθμιση του μικροκλίματος, του οικοσυστήματος, καθώς και την εξασφάλιση της βιωσιμότητας. Επιπλέον, επιδιώκουμε την επέκταση και βελτίωση του δημόσιου χώρου της πόλης και του δικτύου μεταφορών της και άρα, της ποιότητας ζωής. Τέλος, με την ανάδειξη του παλίμψηστου και του Ιλισσού στοχεύουμε στην ενίσχυση της ιστορικής μνήμης και την ενημέρωση των πολιτών περί των δυνατοτήτων της πόλης μας, προκειμένου να διευρυνθεί η αντίληψή μας για το πολιτιστικό τοπίο της Αθήνας.

νέο πάρκο στον ευαγγελισμό

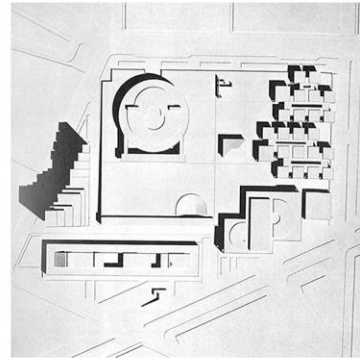
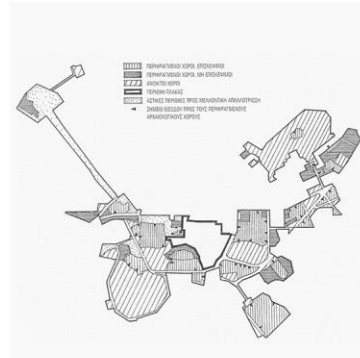
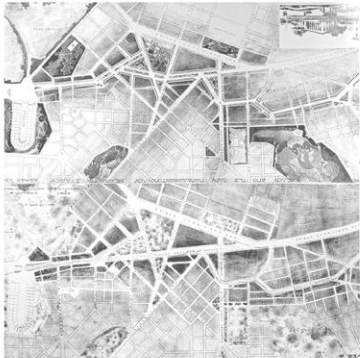

μαϊάνδρος
ευαγγελισμός
κλίμακα 1:2000

μελέτες για την περιοχή

1930

1932

διάγνωση

το πλέγμα που διαπερνά το πάρκο

κατακεραματισμένα μη θελτικά παρόδια πάρκα

πρόσφατα ή μελλοντικά έργα στην περιοχή

Λύκειο Αριστοτέλη
νέα στάση μετρό

Από το σύνολο των περιοχών που προαναφέρθηκαν επιλέξαμε να εστιάσουμε στην περιοχή του Ευαγγελισμού. Οι λόγοι σχετίζονται τόσο με το χαρακτήρα της περιοχής, όσο και με το χαρακτήρα του ποταμού και τις δυνατότητες που αυτός ενέχει στο συγκεκριμένο σημείο.

Η περιοχή του Ευαγγελισμού κρίναμε πως είναι το καλύτερο και ίσως το συνθετότερο παράδειγμα.

Αρχικά, εντοπίσαμε το ίχνος του Ιλισσού στην περιοχή. Παρατηρείται πως στο εν λόγω τμήμα το ποτάμι κινείται κυρίως υπόγεια των τριγώνων πρασίνου και όχι κάτω από τα κτίρια ή στο ίχνος του δρόμου. Ταυτόχρονα, οι αγωγοί, σύμφωνα με τα ακριβή σχέδια της ΕΥΔΑΠ, δεν ακολουθούν ακριβώς την καμπύλη φυσική κοίτη όπως γίνεται σε άλλες περιοχές της πόλης, παραδείγματος χάριν στην Λεωφόρο Καλλιρόης, όπου το ίχνος ποταμού και του υπερκείμενου δρόμου ταυτίζονται. Αντιθέτως, στην περίπτωση του Ευαγγελισμού, η Βασιλέως Κωνσταντίνου, η παλαιά κοίτη του ποταμού και οι αγωγοί είναι γραμμές που δε συμπίπτουν παρά μόνο σημειακά. Αυτή ακριβώς η διαφορά αποτέλεσε ευκαιρία για την πραγματοποίηση της ιδέας μας σχετικά με την αξιοποίηση του ποταμού σε αυτό το σημείο.

1937

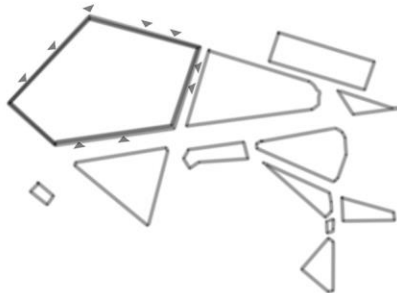
1953

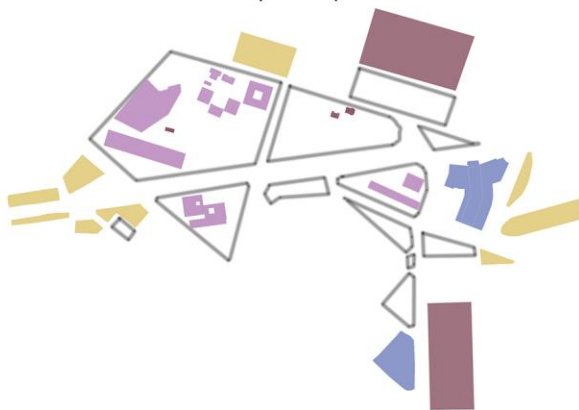
1965

το οικοδομικό τετράγωνο που δεν διασχίζεται

το πάρκο των μουσείων

Παράλληλα, η ευρύτερη περιοχή γύρω από το Πάρκο του Ευαγγελισμού διαθέτει έναν μοναδικό για την Αθήνα χαρακτήρα. Πρόκειται για ένα κεντρικό κομμάτι της Αθήνας όπου συγκεντρώνονται πολλά από τα σημαντικά πολιτιστικά της κτίρια. Αποτελεί όμως και μια πολύπαθη περιοχή γύρω από την οποία περιστρέφονται πολλές προτάσεις και μελέτες τα τελευταία χρόνια, όπως αυτή του Λάσκαρη για την χάραξη της Βασιλέως Κωνσταντίνου και της Παύλου Μελά. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η συγκεκριμένη ενότητα του Κέντρου συμπεριλαμβάνεται στο πλάνο για την ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας.

Σε αυτήν, λοιπόν, την περιοχή εφαρμόσαμε τις αρχές διαχείρισης του νερού που προαναφέρθηκαν, ενώ ταυτόχρονα αντιμετωπίσαμε τα επιμέρους προβλήματα και δυνατότητες που έχει ανεξάρτητα από το ποτάμι. Αναλυτικότερα, σε αυτά συμπεριλαμβάνεται ένα σύνολο από κατακερματισμένα και μη θελκτικά, λόγω θορύβου, πάρκα που τέμνονται από το δίκτυο των δρόμων. Επιπροσθέτως, το οικοδομικό τετράγωνο που περιλαμβάνει το Ωδείο Αθηνών, το Λύκειο του Αριστοτέλη, το μικρό εκκλησάκι του Αγ. Νικολάου, τη Λέσχη αξιωματικών, το Βυζαντινό και το Πολεμικό

μουσείο δε διασχίζεται, καθώς καμία διαμπερή κίνηση δεν είναι σήμερα δυνατή.

Την ίδια στιγμή η νέα γραμμή μετρό που έρχεται να κάνει στάση παραπλεύρως της Οδού Ριζάρη στο πάρκο του Ευαγγελισμού, τα έργα στην Πινακοθήκη, ο νέος αρχαιολογικός χώρος του Λυκείου, αλλά και η πρόσφατη έρευνα για το ιερό του Παγκράτη αποτελούν νέες ευκαιρίες που θα δώσουν διαφορετική πνοή στην περιοχή.

Η μελέτη των αεροφωτογραφιών της περιοχής στην διάρκεια του 20^{ου} αιώνα τροφοδοτεί με πληροφορίες αφενός για τα χαρακτηριστικά της κοίτης του ποταμού και αφετέρου για την σχέση του Ιλισσού με την πόλη. Η κοίτη του ποταμού φαίνεται πως βρίσκεται σε βάθος περίπου 10 μέτρων από την πόλη εκείνη την περίοδο, ενώ είναι κατασκευασμένες γέφυρες που διαπερνούν την περιοχή αλλά και την άποψή της, μετά την κάλυψη του ποταμού.

Πρόταση

Ο σχεδιασμός του πάρκου οργανώθηκε με βασικό γνώμονα την έννοια του παλίμψηστου. Κατασκευάσαμε τις μακέτες μας σαν στρώσεις εδάφους που επικάθονται η μια πάνω στην άλλη. Μέσω της αφαίρεσης της μάζας επιδιώξαμε τη συρραφή των εποχών. Σε αντίθεση με την συνήθη πρακτική των αρχαιολογικών χώρων που διακόπτουν την πόλη ως τρύπες-παράθυρα σε μια άλλη εποχή, στη συγκεκριμένη εργασία επιχειρήθηκε η συνένωση των στρωμάτων με στόχο την αποκατάσταση της συνέχειας του αστικού χώρου.

Οι βασικοί μας χειρισμοί για το πάρκο του Ευαγγελισμού είναι, κατά πρώτον η αποκάλυψη του ποταμού και η εγκατάσταση μιας δεξαμενής και, κατά δεύτερον η ενοποίηση όλων των κατακερματισμένων

πρασίνων σε ένα μεγάλο αστικό πάρκο που ενοποιείται κάτω από το επίπεδο των δρόμων. Η αρχαία κοίτη του ποταμού εντοπίστηκε θαμμένη 15 περίπου μέτρα κάτω από την σημερινή επιφάνεια της πόλης. Αυτό το υποβαθμισμένο επίπεδο επιλέξαμε να γίνει ο συνδετικός χώρος που αποκαθιστά την συνέχεια των κατακερματισμένων πάρκων.

Όσον αφορά στο ζήτημα της δεξαμενής, η χωροθέτηση αυτή συνεπάγεται την ενσωμάτωση ενός κυκλικού δίσκου, διαμέτρου 70 μέτρων, στην καρδιά ενός πάρκου. Η επιφάνεια της δεξαμενής αναγνωρίστηκε ως ένα νέο αστικό κενό, ικανό να υποδεχτεί την έντονη δραστηριότητα των κατοίκων ενός ασφυκτικού κέντρου πόλης. Ταυτόχρονα, η δεξαμενή έπρεπε να ενσωματώνεται στο δίκτυο των αγωγών, αλλά να βρίσκεται και πάνω στο ίχνος του ποταμού. Στο πλαίσιο όλων αυτών ωστόσο, δεν πρέπει να παραλείπεται πως ο χώρος αυτός λειτουργεί ως σύμβολο και τοπόσημο της αναγέννησης του ποταμού, ένα νέο στρώμα του παλίμψηστου, που σκοπό έχει να αναδείξει με την απλότητά του και τα άλλα στρώματα της ιστορίας της πόλης.

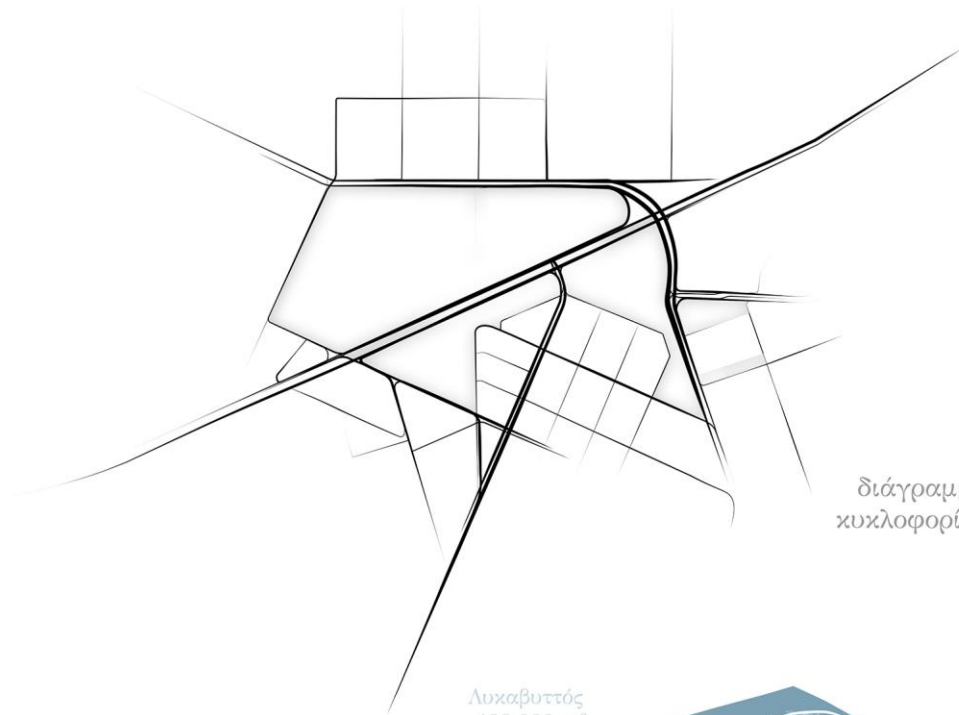
Μέσω της ενοποίησης των μικρών τριγωνικών πάρκων και της ενσωμάτωσής τους σε ένα νέο

αστικό πάρκο με άξονα τον ποταμό, αυξάνεται κατά 50% η επιφάνεια του πάρκου και ταυτόχρονα διευκολύνεται η ένταξή του στο δίκτυο των πράσινων χώρων του κέντρου. Συγκεκριμένα, αποκαθίσταται η άμεση συνέχεια μεταξύ του Πάρκου Ιλισίων και του Εθνικού Κήπου. Έτσι, επιτυγχάνεται η ανεμπόδιστη σύνδεση της πλατείας Συντάγματος με το περιαστικό πράσινο, μέσω ενός πράσινου διαδρόμου.

Ο αστικός ιστός είναι μορφολογικά αντίθετος με την φύση του ποταμού. Η καμπύλη γεωμετρία του ποταμού έρχεται σε σύγκρουση με τον ορθοκανονικό κάναβο της σύγχρονης πόλης. Αυτή η αντίθεση ενισχύει την ένταση και την πολυπλοκότητα του αστικού χώρου. Η Αθήνα συμπυκνώνει κάποια από τα μοναδικά της στοιχεία σε αυτές τις συνυπάρξεις κανονικότητας και φυσικότητας. Για την ανάδειξη των

παραπάνω, τμήματα και απολήξεις δρόμων ξανασχεδιάστηκαν ή αφαιρέθηκαν οργανώνοντας ξανά την κίνηση του αυτοκινήτου. Η λεωφόρος Βασιλέως Κωνσταντίνου, ως βασικός κρίκος του πρώτου δακτυλίου της Αθήνας, αναβαθμίστηκε και ξανασχεδιάστηκε, ενώ δευτερεύοντες δρόμοι, όπως η οδός Ριζάρη, αφαιρέθηκαν με στόχο την αποφόρτιση της λεωφόρου Β. Κωνσταντίνου, την αποκατάσταση της συνέχειας του χώρου κίνησης των πεζών και την ηχητική αναβάθμιση της περιοχής. Ακόμα, τμήμα της Μιχαλακοπούλου αναιρέθηκε, αποφορτίζοντας την πίσω όψη της Εθνικής Πινακοθήκης από την κίνηση των αυτοκινήτων. Σε αυτό το τμήμα επιτεύχθηκε στο μέγιστο η ανάδυση της φυσικής κοίτης του ποταμού, δημιουργώντας μια σπάνια εμπειρία χώρου για το Κέντρο της Αθήνας.

νέο πάρκο στον ευαγγελισμό

διάγραμμα
κυκλοφορίας

Λυκαβυττός
~433.000 m²

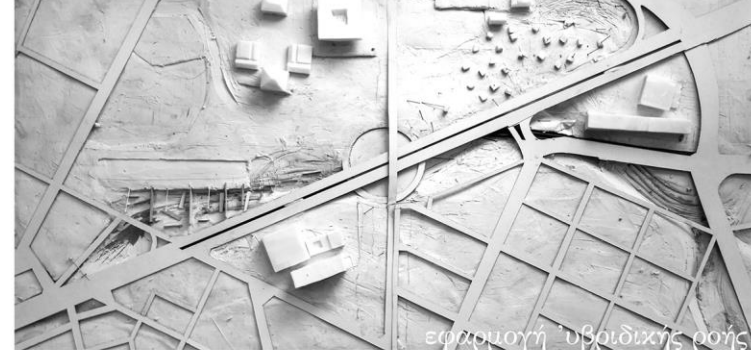
έδαφος 1930

παρομβόρφωση

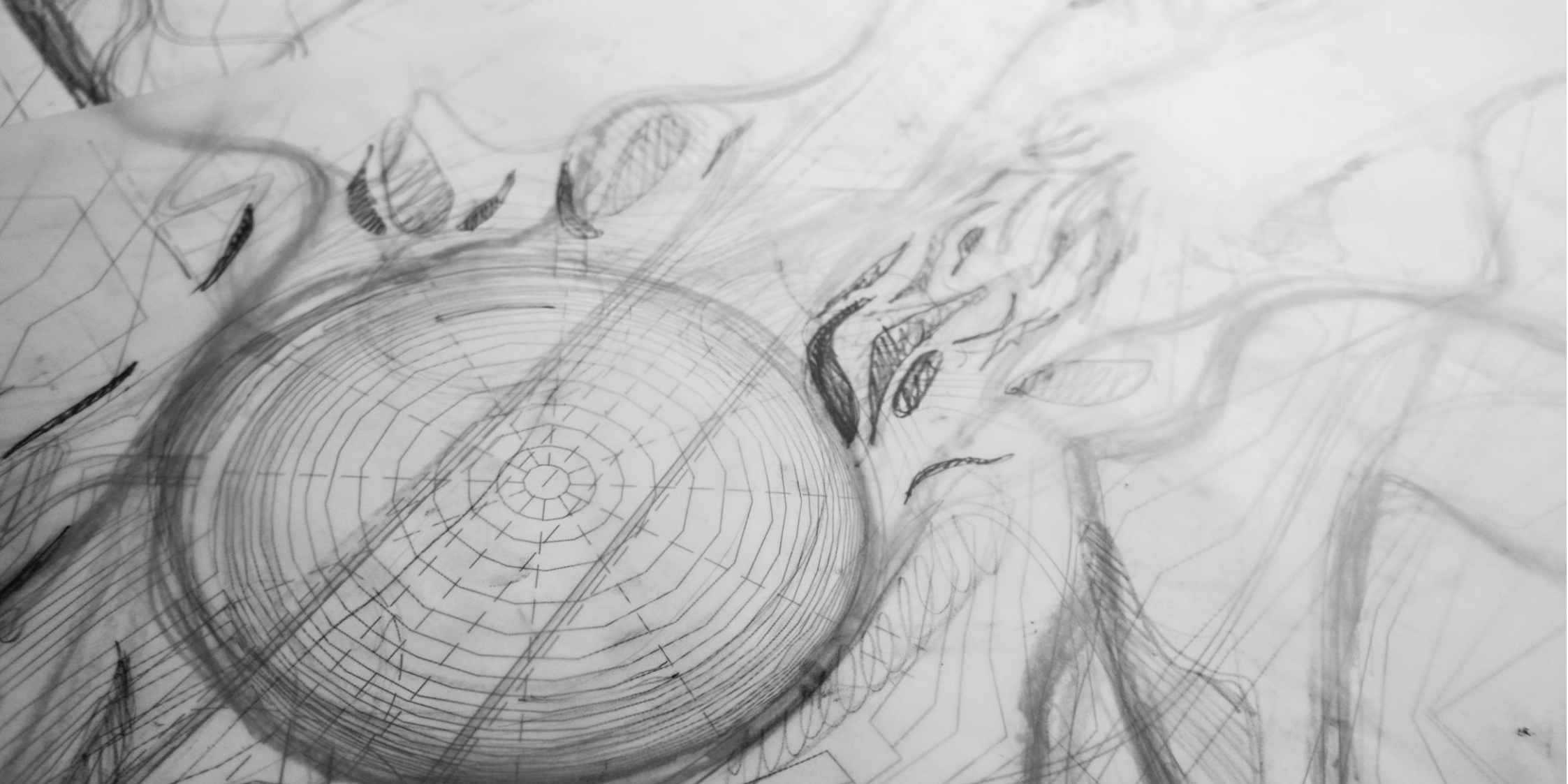

διευθέτηση ποταμού

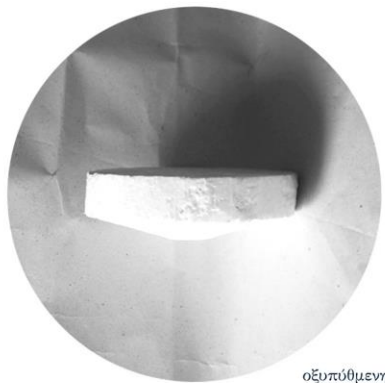

νέο πάρκο στον ευαγγελισμό

δεξαμενή

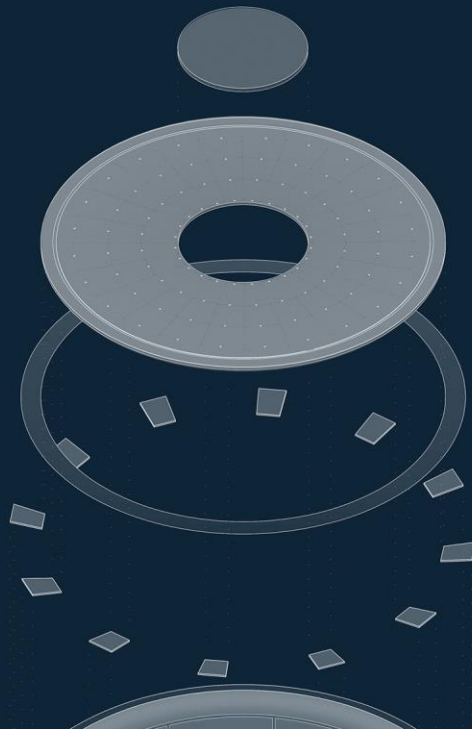
δεξαμενή

οξυπύθμενη δεξαμενή

κύλικας

καταπακτή
καθαρισμού

το πλατό
του νερού

διαφανείς
επιφάνεια

γέφυρες
προσαρμογής
στο έδαφος

Η δεξαμενή σχεδιάστηκε ως ένα αντικείμενο-μηχανή που επαναλαμβάνεται μέσα στην πόλη ως μέρος ενός συνολικού συστήματος διαχείρισης του νερού. Η αναγνωρισιμότητά της μέσω της έμφασης στην γεωμετρία το καθιστά σύμβολο και χώρο αναφοράς στο μέλλον του Ιλισσού. Η δεξαμενή έρχεται να αναβαθμίσει το υπάρχον δίκτυο των συλλεκτήριων αγωγών προσφέροντάς του την ικανότητα της εκμετάλλευσης του νερού που διαφορετικά οδηγείται στην θάλασσα. Ταυτόχρονα, η επαφή της με την φυσική κοίτη εξασφαλίζει και την διατήρηση της ροής του ποταμού σε περίοδο ξηρασίας.

Σημείο αναφοράς στον σχεδιασμό της δεξαμενής αποτέλεσε η μελέτη των δοχείων της αρχαιότητας. Τα οξυπύθμενα δοχεία εκμεταλλεύονται τη γεωμετρία για την αποτελεσματικότερη αποθήκευση τους μέσα στο έδαφος, ενώ παράλληλα εκμεταλλεύονται τη θερμότητά του για την διατήρηση σταθερότερης θερμοκρασίας, σε σχέση με το περιβάλλον της Μεσογείου. Στην αρχαία κεραμική και συγκεκριμένα στον αρχαίο κύλικα ερμηνεύσαμε το χερούλι ως γέφυρα που πραγματεύεται την επαφή-άγγιγμα του

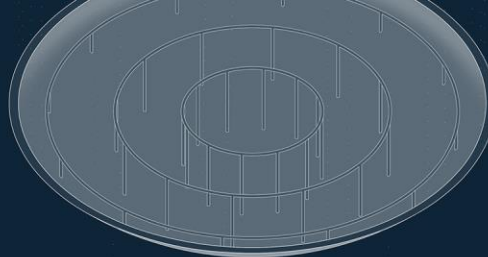
λαβή-γέφυρα

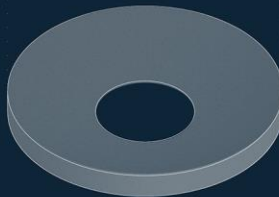
εσωτερική κυκλοφορία του νερού

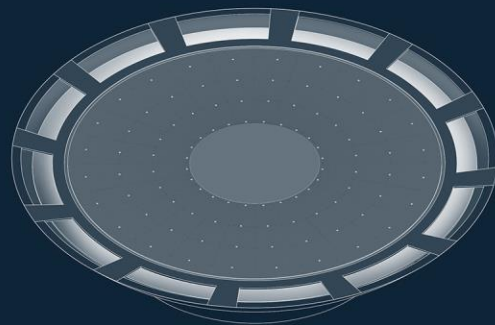
διάσταση του χρόνου

κυρίως χώρος αποθηκείωσης του νερού

βάση θεμελίωσης χώροι καθαρισμού μηχανολογικού εξοπλισμού

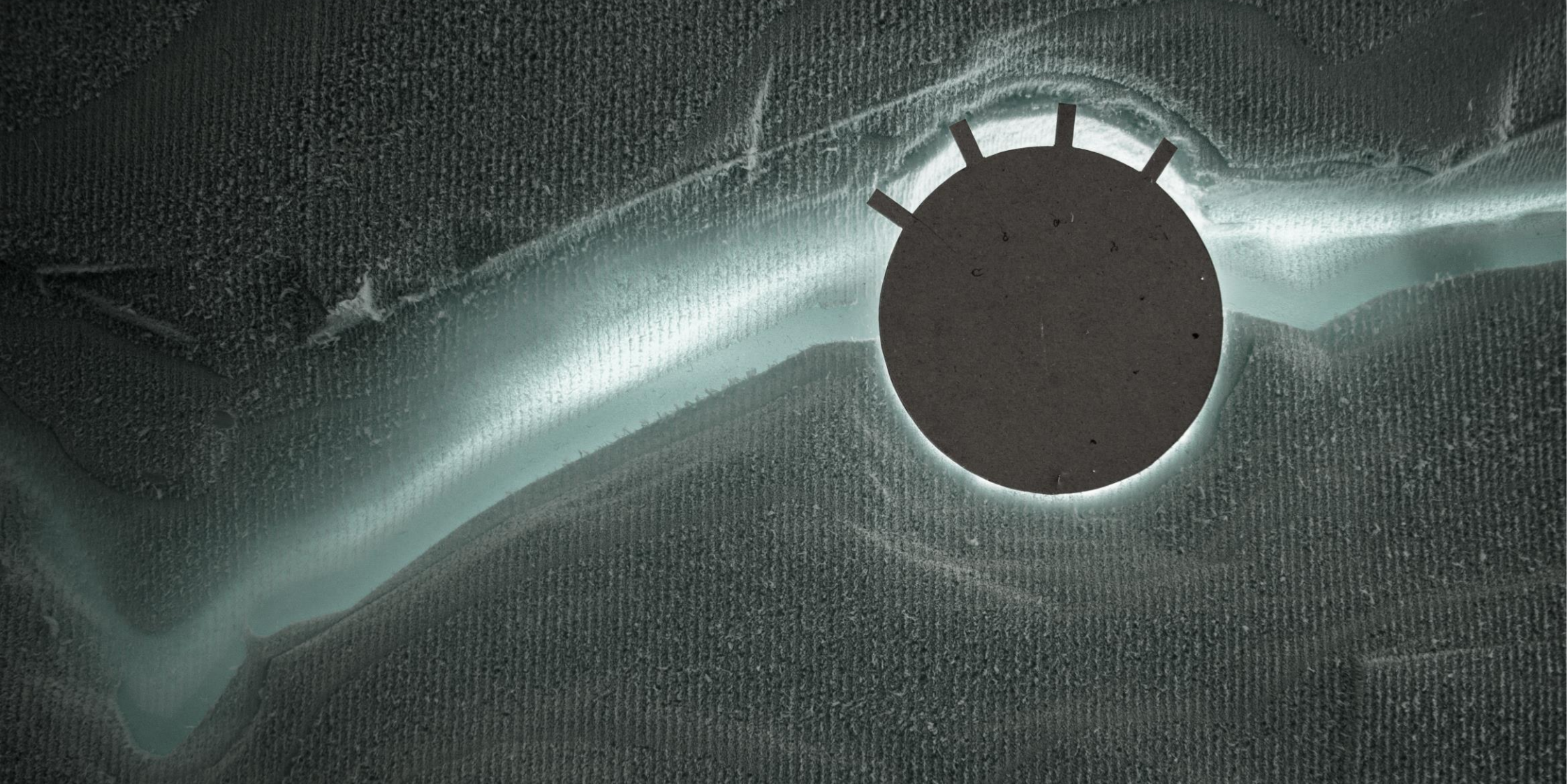

αξονομετρικό ανάπτυγμα

του χώρου του νερού με το έδαφος. Το εσωτερικό της δεξαμενής-μηχανής σχεδιάστηκε ως ένα σύστημα διαδρομών του νερού. Μελετήσαμε την κίνηση του νερού από τη βάση και τα τοιχώματα έως και την τελική άνω επιφάνειά της για τον καθαρισμό, την επιστροφή του νερού στην φυσική κοίτη αλλά και την εκμετάλλευσή του για την δημιουργία του πλατό του νερού.

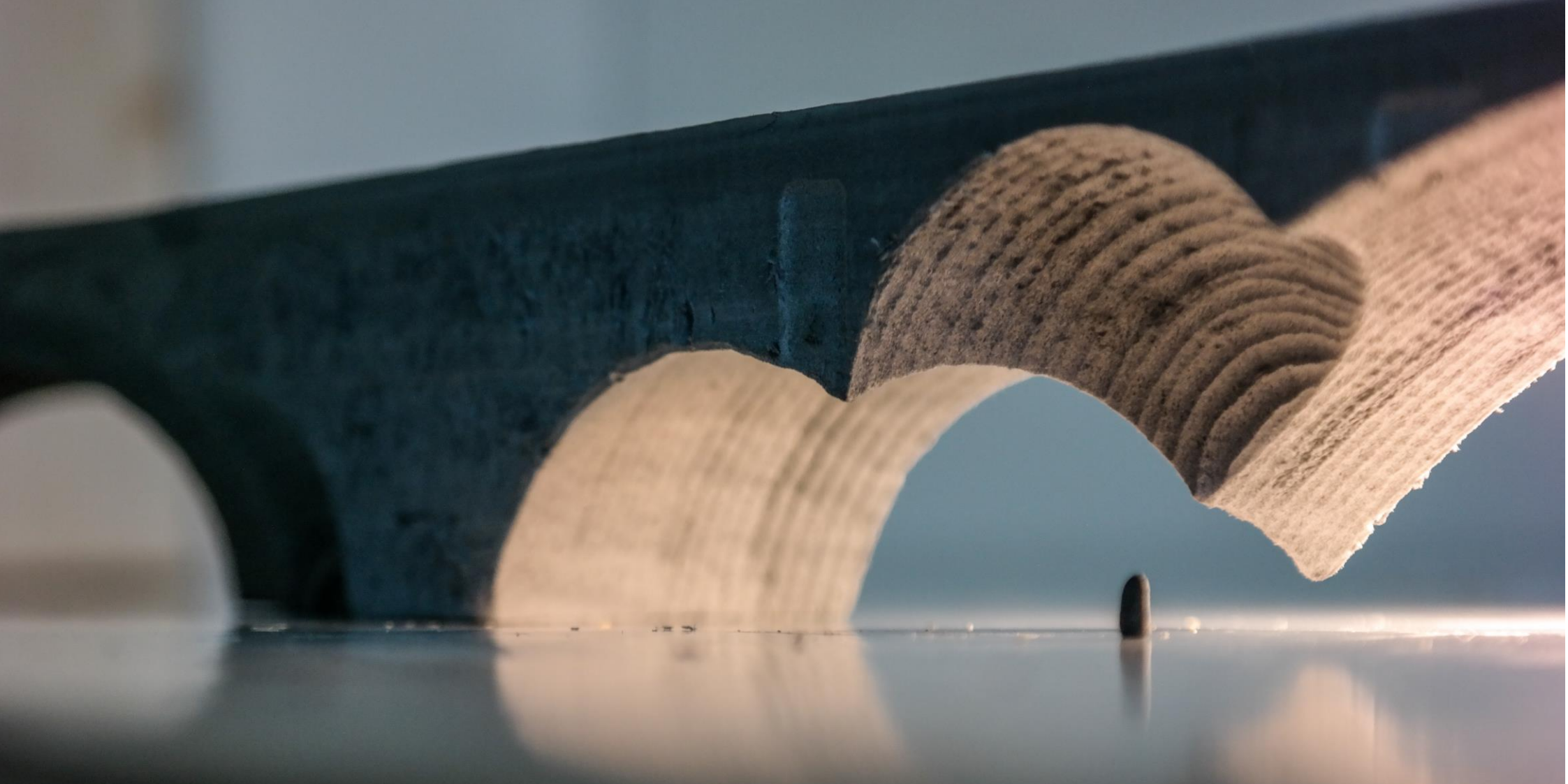
Αυτές είναι και οι τρεις κύριες χρήσεις του νερού της δεξαμενής. Από τα 35.000 μ³ νερού που υπολογίζεται πως είναι η μέγιστη χωρητικότητά της, το ένα τρίτο είναι ικανό να τροφοδοτεί το πάρκο για το πότισμα τους τέσσερις θερμότερους μήνες του χρόνου. Το δεύτερο τρίτο χρησιμοποιείται ώστε να επιστρέφει στην φυσική κοίτη με καθυστέρηση, εξασφαλίζοντας σταθερότερη ροή και διατήρηση του οικοσυστήματος του ποταμού. Τέλος, το τελευταίο αποδίδεται στην επιφάνεια της δεξαμενής μέσω πιδάκων νερού δημιουργώντας μια επιφάνεια νερού. Μια παράσταση νερού στην διάρκεια του χρόνου που εκφράζει τις διαφορετικές εποχές και δημιουργεί ένα μεταβαλλόμενο αστικό παιχνίδι, ενώ ταυτόχρονα μέσω της εξάτμισης βελτιώνει τις συνθήκες θερμοκλής άνεσης.

νέο πάρκο στον ευαγγελισμό

η γέφυρα του ιλισσού

η ιστορία μιας γέφυρας

;

ερώτημα γεφύρωσης
των επιπέδων του παλίμψηστου

λύση 1. δοκός επί στύλου
πολλά σημεία επαφής με το έδαφος
μικρότερα ανοίγματα-πύκνωση

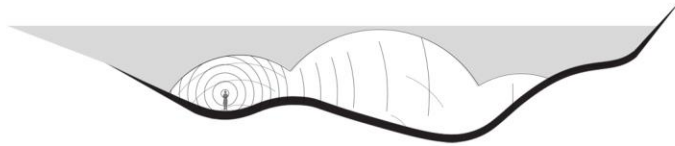
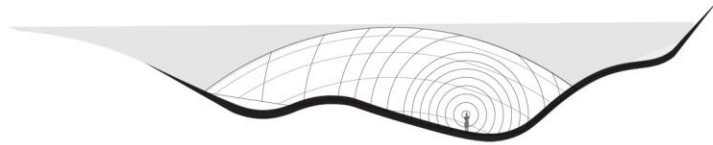
λύση 2. τοξοστοιχία
μεγάλα ανοίγματα
μορφολογική συγγένεια με υδραυλικά έργα
ανεπηρεάστο περιβαλλοντικά έδαφος

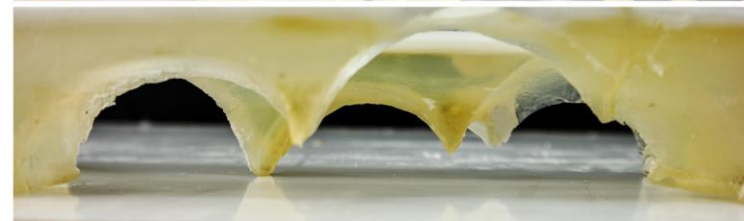
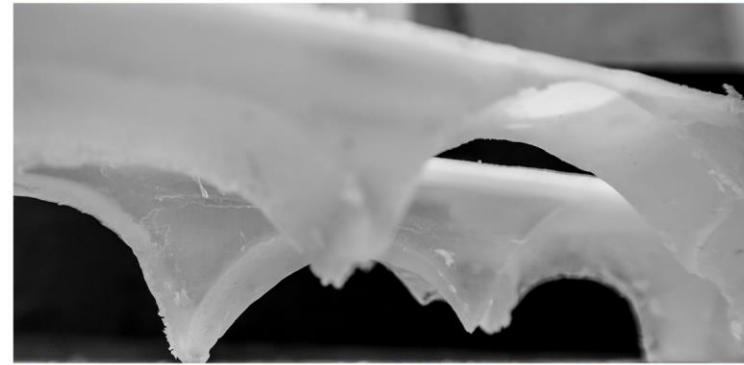
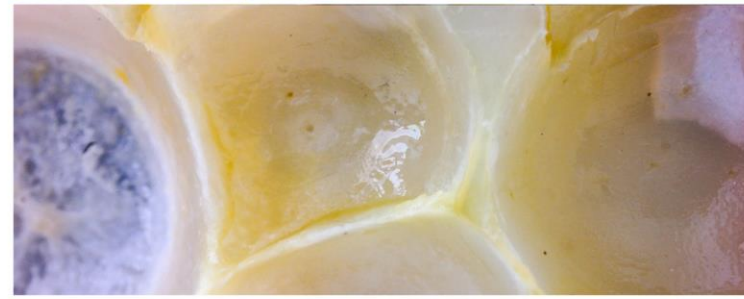

ελαχιστοποίηση της μάζας
διερεύνηση των ορίων της κατασκευής

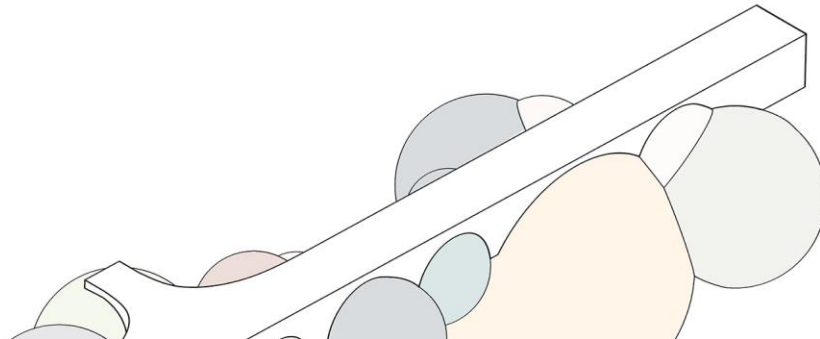
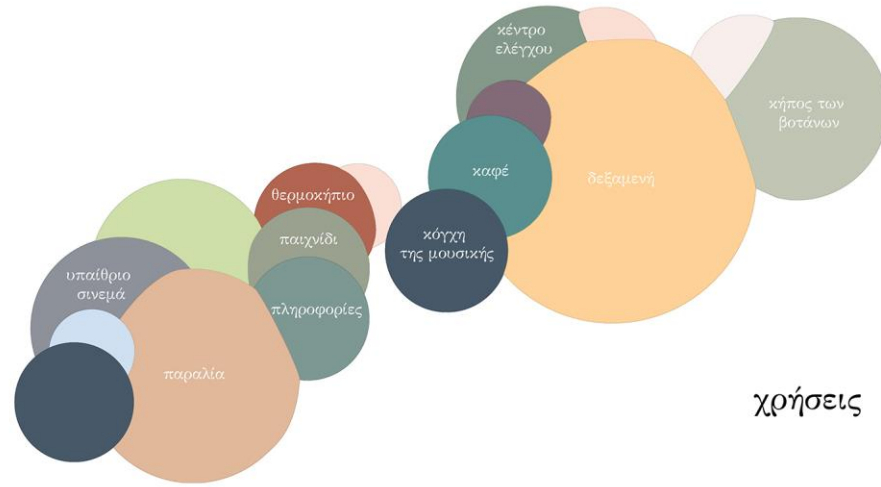
ωρίμανση
αντήχηση, κλίμακα, κενός χώρος

ο πολλαπλασιασμός των τόξων προκαλεί πόλωση του ήχου.
η οροφή του χώρου και αντανάκλαση του ήχου
εντείνουν τον χώρο, δημιουργώντας κέντρο και άκρα
η κίνηση και η στάση καθρεφτίζεται στην ανωδομή

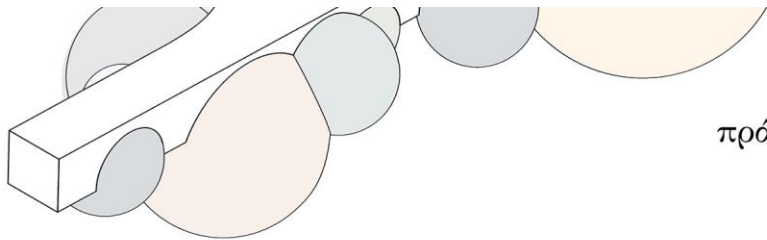

‘κάτω απο την γέφυρα’ σχεδιάζοντας τον κενό χώρο

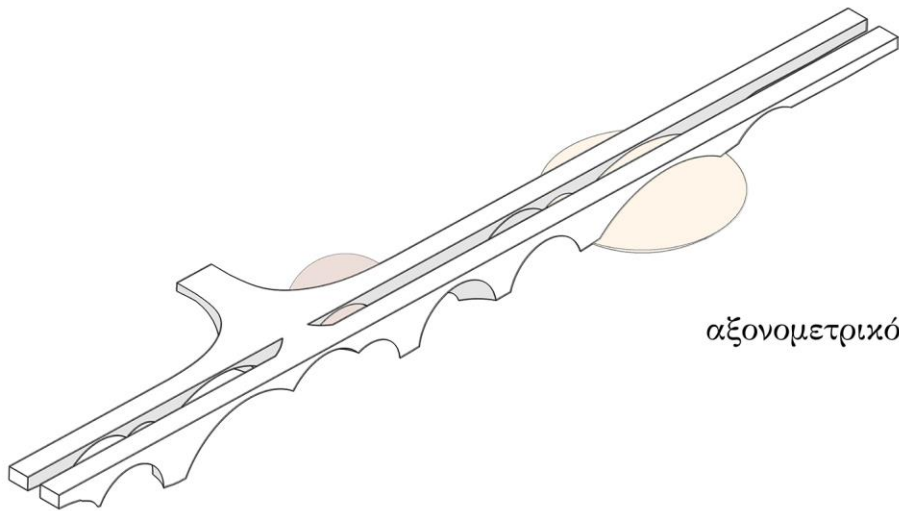

Η αποκάλυψη της φυσικής κοίτης και η διατήρηση της λεωφόρου Β. Κωνσταντίνου θέτει το ζήτημα της συναρμογής ενός δρόμου ταχείας κυκλοφορίας με τον ποταμό. Ο δρόμος αναγνωρίστηκε ως επίπεδο του παλιόμψηστου που εξιστορεί την σύγχρονη ιστορία της πόλης. Έτσι, απορρίφθηκε η υπογειοποίησή του. Αντίθετα, ο δρόμος σχεδιάστηκε ως γέφυρα πάνω από το ποτάμι επαναφέροντας την μνήμη των πολλών γεφυριών που διασκέλιζαν το ποτάμι έναν αιώνα νωρίτερα.

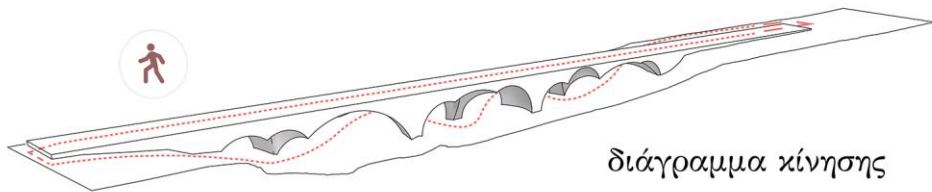
Η μελέτη της γεωμετρίας των υδραυλικών έργων μας οδήγησε στην αναζήτηση του δομικού συστήματος του τόξου και της θολοδομίας. Το τόξο πολλαπλασιάζεται και ο σφαιρικός θόλος δημιουργεί υποχώρους με γνώμονα την κλίμακα του ανθρώπου. Η μελέτη της αντήχησης και της ακουστικής διαμόρφωσαν ένα τεταμένο χώρο κάτω από την γέφυρα. Εδώ αντιστρέφεται η λογική του σχεδιασμού. Σε αναλογία με τους αγωγούς -δοχεία του νερού- σχεδιάζεται το κέλυφος -στέγαστρο της ανθρώπινης δραστηριότητας. Ο χώρος που αφαιρείται από

πράξη τομής

αξονομετρικό

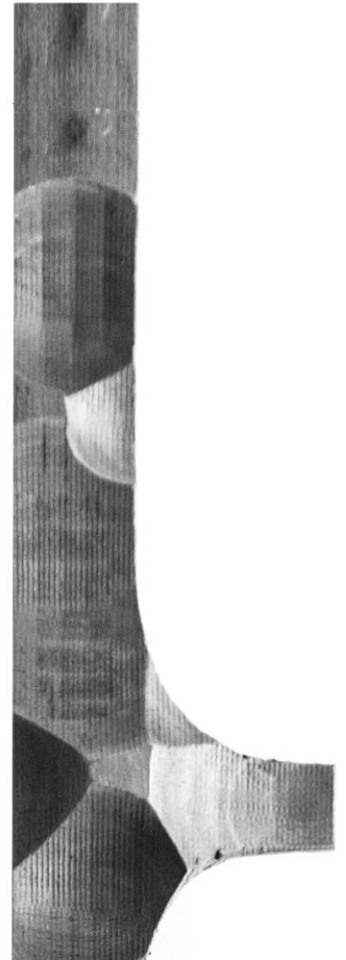
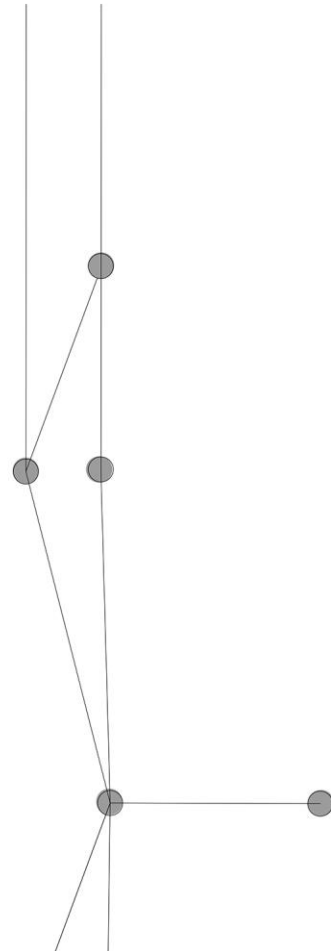
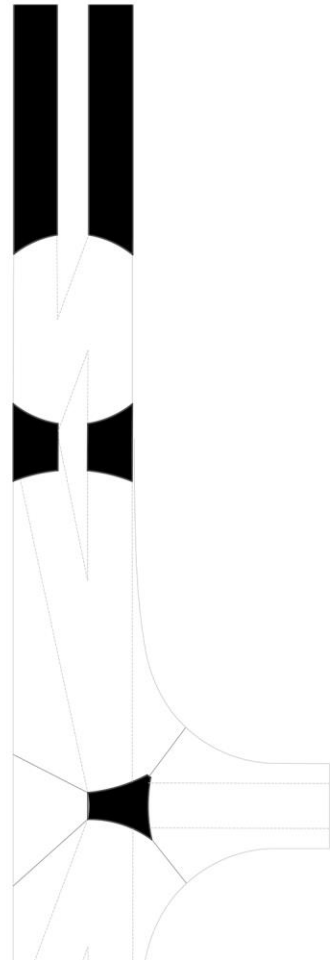

διάγραμμα κίνησης

την μάζα είναι ο κενός χώρος. Είναι ο χώρος στάσης - κίνησης. Η γέφυρα ενσωματώνει τον άνθρωπο που περιδιαβαίνει το ποτάμι και στρέφει το ενδιαφέρον του βλέμματος μακριά από το επίπεδο κίνησης του αυτοκινήτου. Η μάζα της γέφυρας θωρακίζει ηχητικά το περιβάλλον του πάρκου από την κίνηση του αυτοκινήτου, ενώ η γεωμετρία της μεγιστοποιεί την αντήχηση του ήχου του νερού και των ανθρώπινων δραστηριοτήτων.

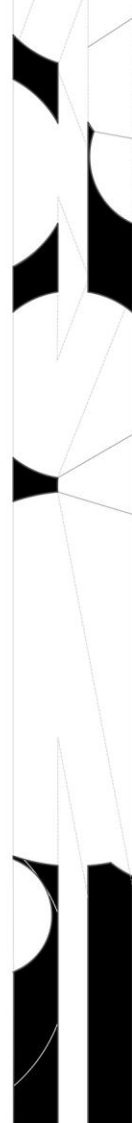
Η δεξαμενή, η παραλία, το υπαίθριο σινεμά, το καφέ, ο χώρος έρευνας και καταγραφής, ο κήπος των βοτάνων, το θερμοκήπιο, ο χώρος παιχνιδιού, το κέντρο πληροφοριών δημιουργούν τον χώρο-πυκνωτή δραστηριοτήτων στην διάρκεια της ημέρας.

καλούπι: απο το σαπούνι στο σκυρόδεμα

κάτοψη γέφυρας
κλίμακα 1:500

άνοψη γέφυρας
κλίμακα 1:500

στηρίξεις
κλίμακα 1:500

μοντέλο
κλίμακα 1:500

νέο πάρκο στον ευαγγελισμό

παρουσίαση πρότασης

Το ποτάμι αποκαλύπτεται από την οδό Κλεάνθους έως και την Διοχάρους, δηλαδή από το μνημείο Τρούμαν έως και το Ξενοδοχείο Χίλτον. Μέσω ελεγχόμενων εκτροπών από τους συλλεκτήριους αγωγούς των κλάδων Ζωγράφου, κάτω από την Οδό Μιχαλακοπούλου, και Καισαριανής, κάτω από την οδό Βασιλέως Αλεξάνδρου, το νερό αφού περάσει από την δεύτερη φάση καθαρισμού, αναβλύζει στην επιφάνεια της πόλης. Το ποτάμι αποκαλύπτεται λίγο πριν τη συμβολή των κλάδων Ζωγράφου και Καισαριανής. Η συμβολή του ποταμού γίνεται ορατή. Ορατή καθίσταται πια και η συμβολή των παρακείμενων συλλεκτήριων αγωγών. Το νερό θα κινηθεί πίσω από την Πινακοθήκη και θα δημιουργήσει μαιάνδρους που πτυχώνονται πλάι πάντα στους συλλεκτήριους αγωγούς. Η γραμμή του νερού μέσα στην φυσική του κοίτη, οι κυλινδρικοί συλλεκτήριοι αγωγοί που άλλοτε βγαίνουν στην επιφάνεια άλλοτε χάνονται μέσα στο έδαφος και άλλοτε αποκαλύπτονται μερικώς και η ευθυτενής Β.

Κωνσταντίνου που διασχίζει τον χώρο θα αποτελέσουν μια τριπλή μελωδική γραμμή που αντηχεί μια χωρική μουσική υπό τον ήχο του νερού. Η δεξαμενή ενσωματώνεται ως μια νότα κυρίαρχη. Εκεί, το νερό των αγωγών αποθηκεύεται, ενώ τμήμα του τροφοδοτεί την κοίτη. Η υβριδική ροή θα συνεχίσει το μαιανδρικό της ταξίδι μέχρι να κρυφτεί πάλι έπειτα από ταξίδι ενός περίπου χιλιομέτρου, κάτω από την οδό Κλεάνθους.

Το ενοποιημένο πια πάρκο περνά κάτω από την γέφυρα και διαρθρώνεται γύρω από το δίκτυο των μονοπατιών του · το βασικό, παράλληλα και το δευτερεύον, κάθετα προς το ίχνος της κοίτης. Το βασικό εξασφαλίζει την απρόσκοπτη και άνετη κίνηση εξαιτίας και της ήπιας κλίσης του και του μεγάλου πλάτους. Το δευτερεύον, διευκολύνει την ένωση των περιοχών εκατέρωθεν του ποταμού μέσω της κίνησης εγκάρσια στις όχθες. Εδώ, η κλίση του εδάφους είναι αυξημένη, ενώ τμήματα των μονοπατιών διασχίζουν το νερό φέρνοντας τον κάτοικο σε άμεση επαφή με το νερό του ποταμού.

Μαζί με την φυσική κοίτη στην επιφάνεια της πόλης εμφανίστηκαν και τα θεμέλια της Πινακοθήκης και του Ωδείου Αθηνών. Τα δυο κτήρια προσαρτώνται ως άλλα πλοία στο ποτάμι. Στην περίπτωση αυτή, εφαρμόστηκαν επιμέρους χειρισμοί. Στο Ωδείο, όπου η φυσική κοίτη αποκάλυψε τους τοίχους του υπογείου, αποφασίσαμε να ενοποιήσουμε τα επίπεδα κοίτης και κτιρίου, μετατρέποντας τους χώρους του υπογείου σε υπέργειους πια χώρους. Το υπόγειο φωτίζεται και αποκτά όψη στο ποτάμι. Η όψη του κτιρίου συμπληρώθηκε μέσω επανάληψη της σειράς των ανοιγμάτων που σχεδίασε ο Ι. Δεσποτόπουλος για τον όροφο, κάνοντας έτσι μία σχεδιαστική αντιστροφή, ένα mirror, μέσω της οποίας διατηρούνται οι αναλογίες του κτιρίου.

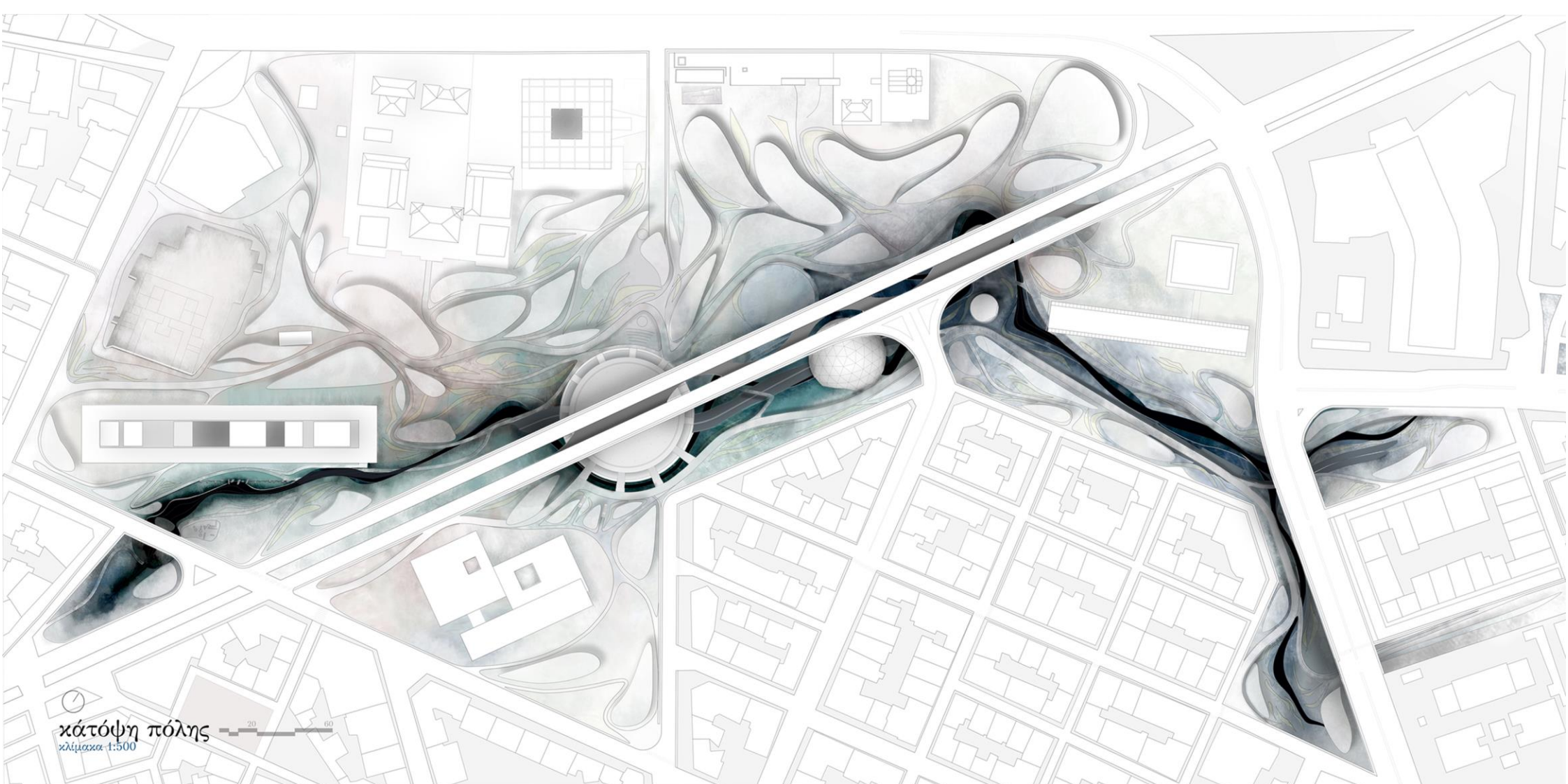
Στην περίπτωση της Πινακοθήκης, εντοπίσαμε στις ιστορικές αεροφωτογραφίες της περιοχής το στάδιο της θεμελίωσης του κτιρίου. Παρατηρήσαμε στην βόρεια γωνία του κτιριακού όγκου μια μικρή μετατόπιση των θεμελίων που είχε πραγματοποιηθεί ακριβώς

λόγω της ύπαρξης του ποταμού. Με στόχο, λοιπόν, την ανάδειξη του σχεδιασμού, χαράξαμε ένα μονοπάτι που περνά κάτω από το κτήριο. Ο περιπατητής διαπερνά το κτήριο της Πινακοθήκης. Έτσι αποτρέψαμε και την επαφή των θεμελίων με την βασική ροή.

Η φύτευση ακολουθεί την καμπυλόμορφη διάθεση όλου του πάρκου που συνάδει με την

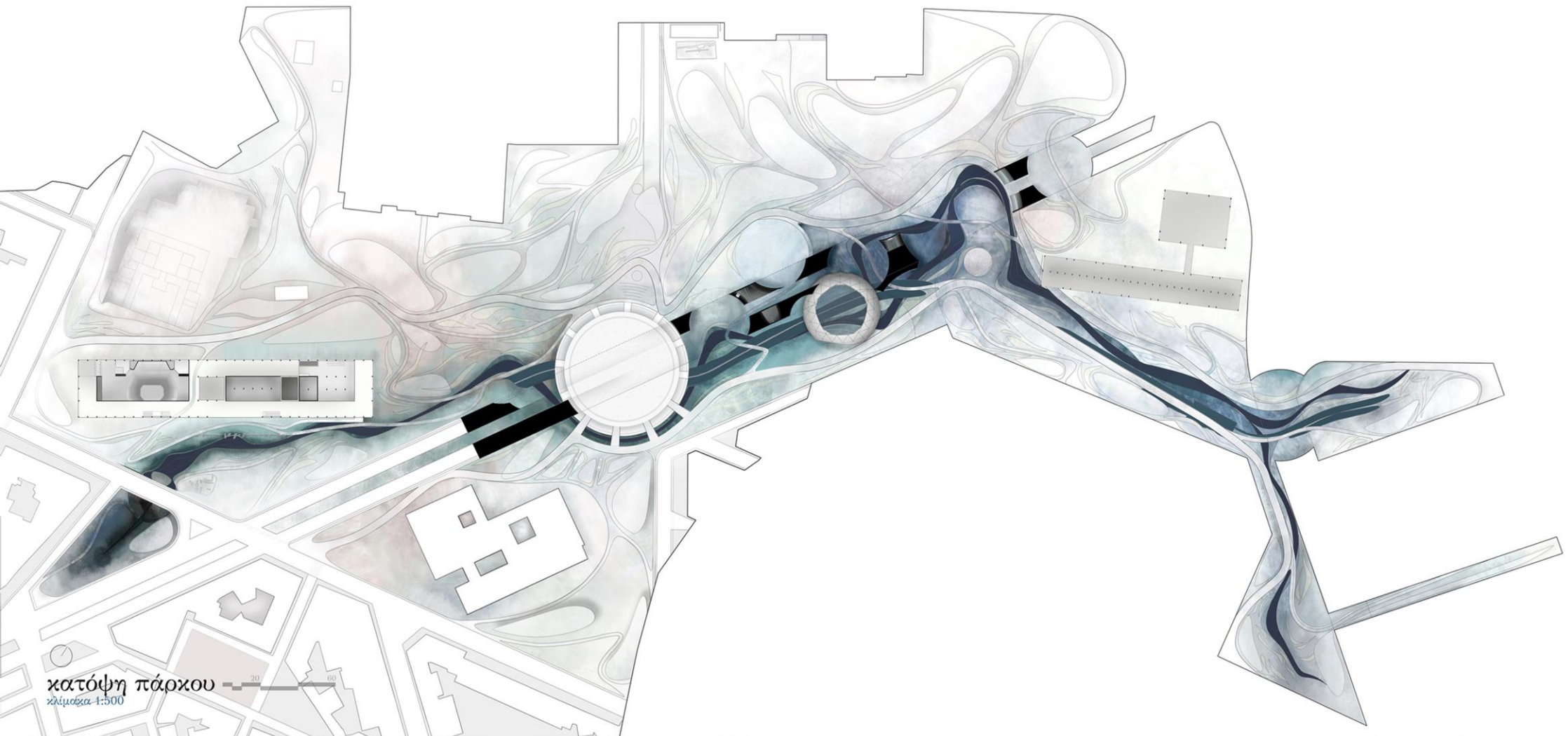
καμπύλη γεωμετρία του νερού. Το φυσικό στοιχείο, το νερό και το ανάγλυφο ταυτίζονται μορφολογικά και συμμετέχουν στην αντίστιξη με το σύστημα των αγωγών, της δεξαμενής και της γέφυρας που οφείλουν την μορφή τους στην ευκλείδεια γεωμετρία.

Το Ιερό του Άστεως Ποτάμι που παραμένει Ιερό, παραμένει του Άστεως, παραμένει Ποτάμι. Ο χειμαρρώδης ποταμός εξελίσσεται σε ένα χρήσιμο και έξυπνο εργαλείο, μια πηγή ενέργειας, μία λεωφόρο του ποδηλάτου.

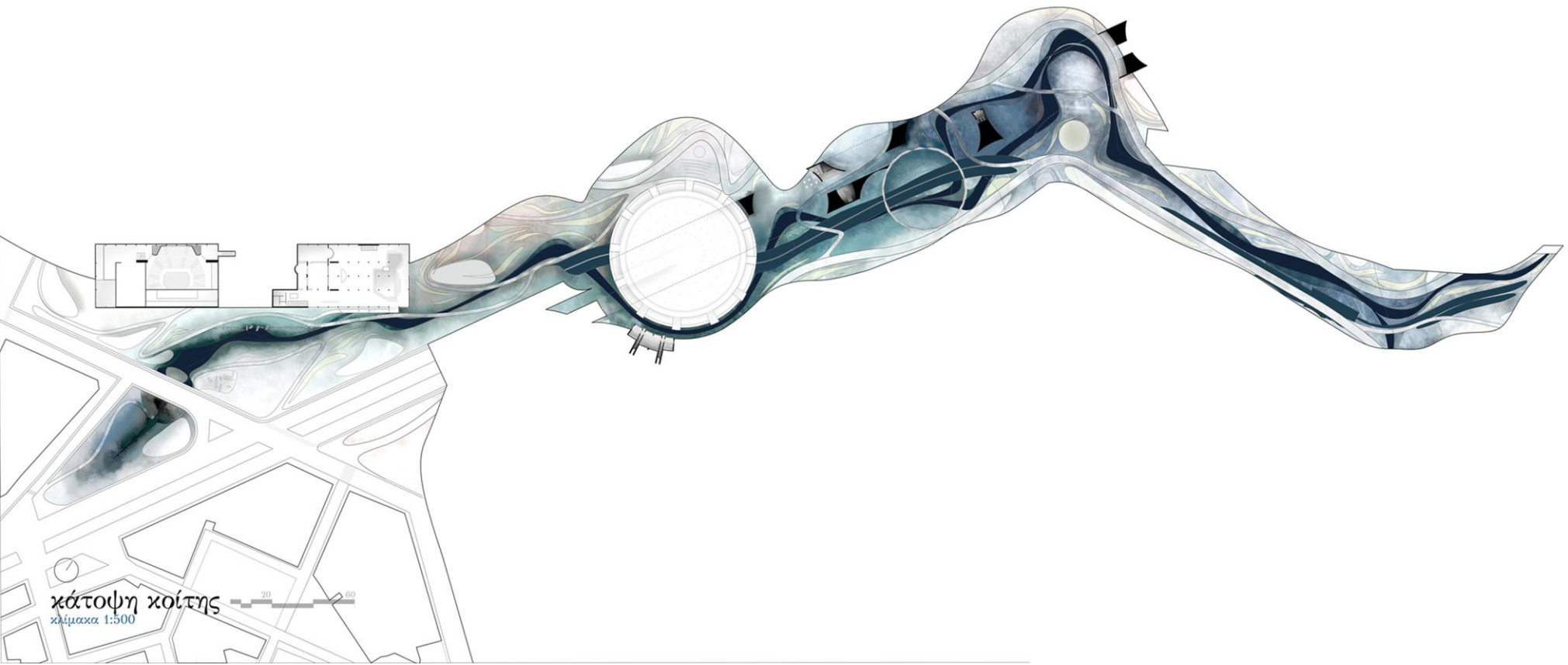
κάτοψη πόλης
κλίμακα 1:500

20 60

κατόψη πάρκου
κλίμακα 1:500

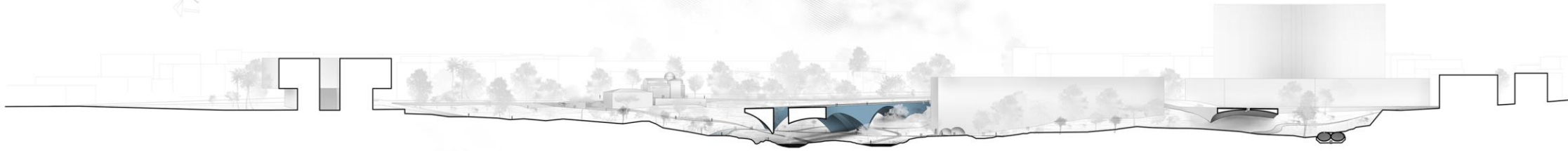
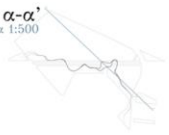

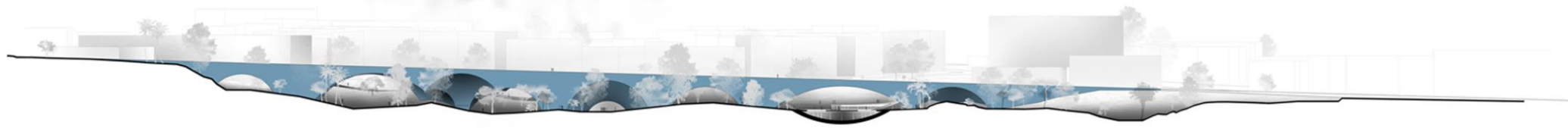
κάτοψη κοίτης
κλίμακα 1:500

τομή α-α'
κλίμακα 1:500

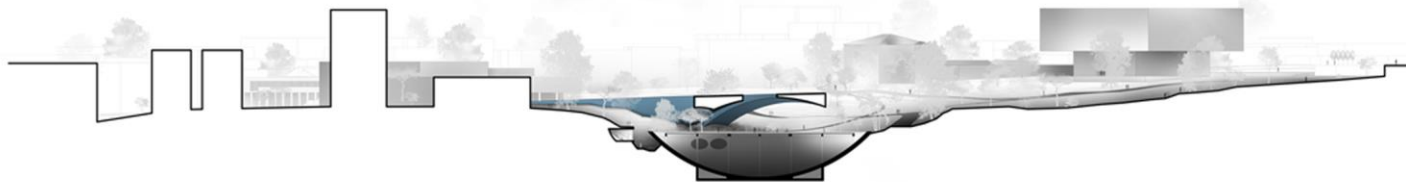

τομή β-β'
κλίμακα 1:500

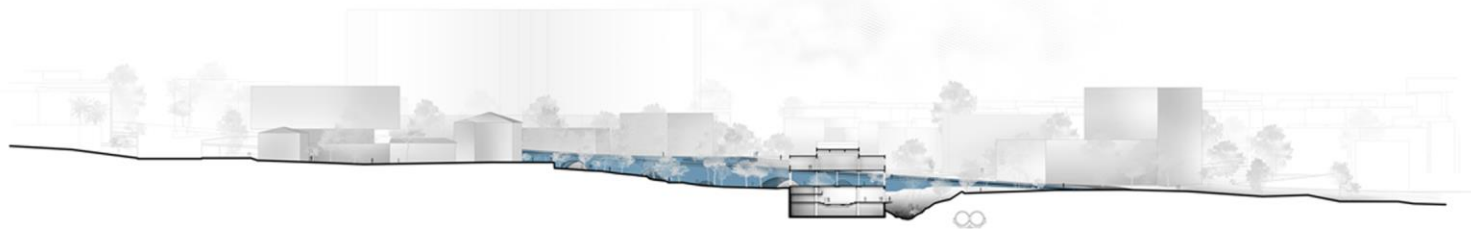
τομή γ-γ'

κλίμακα 1:500

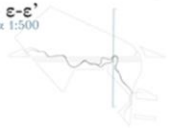
τομή δ-δ'

κλίμακα 1:500

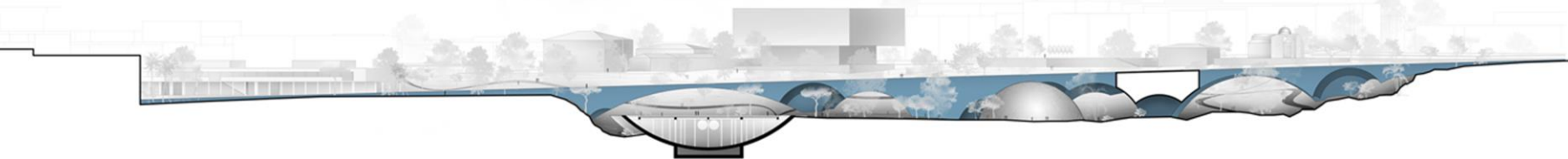
τομή ε-ε'

κλίμακα 1:500

τομή ζ-ζ'

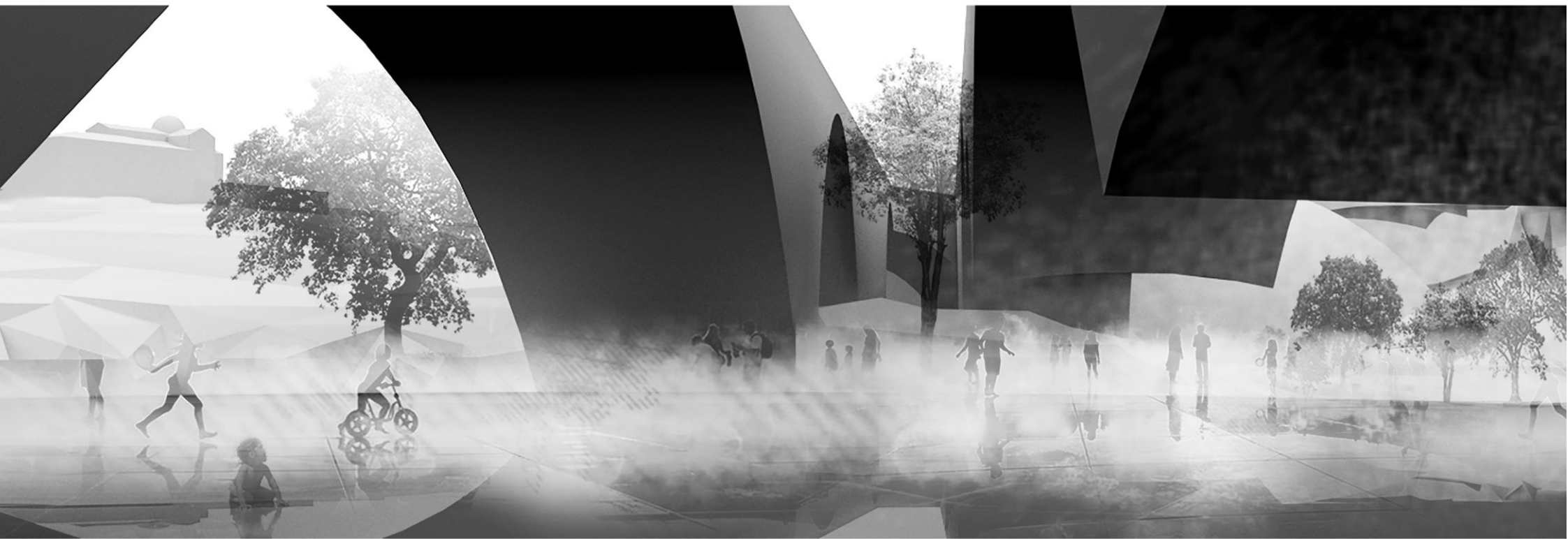
κλίμακα 1:500

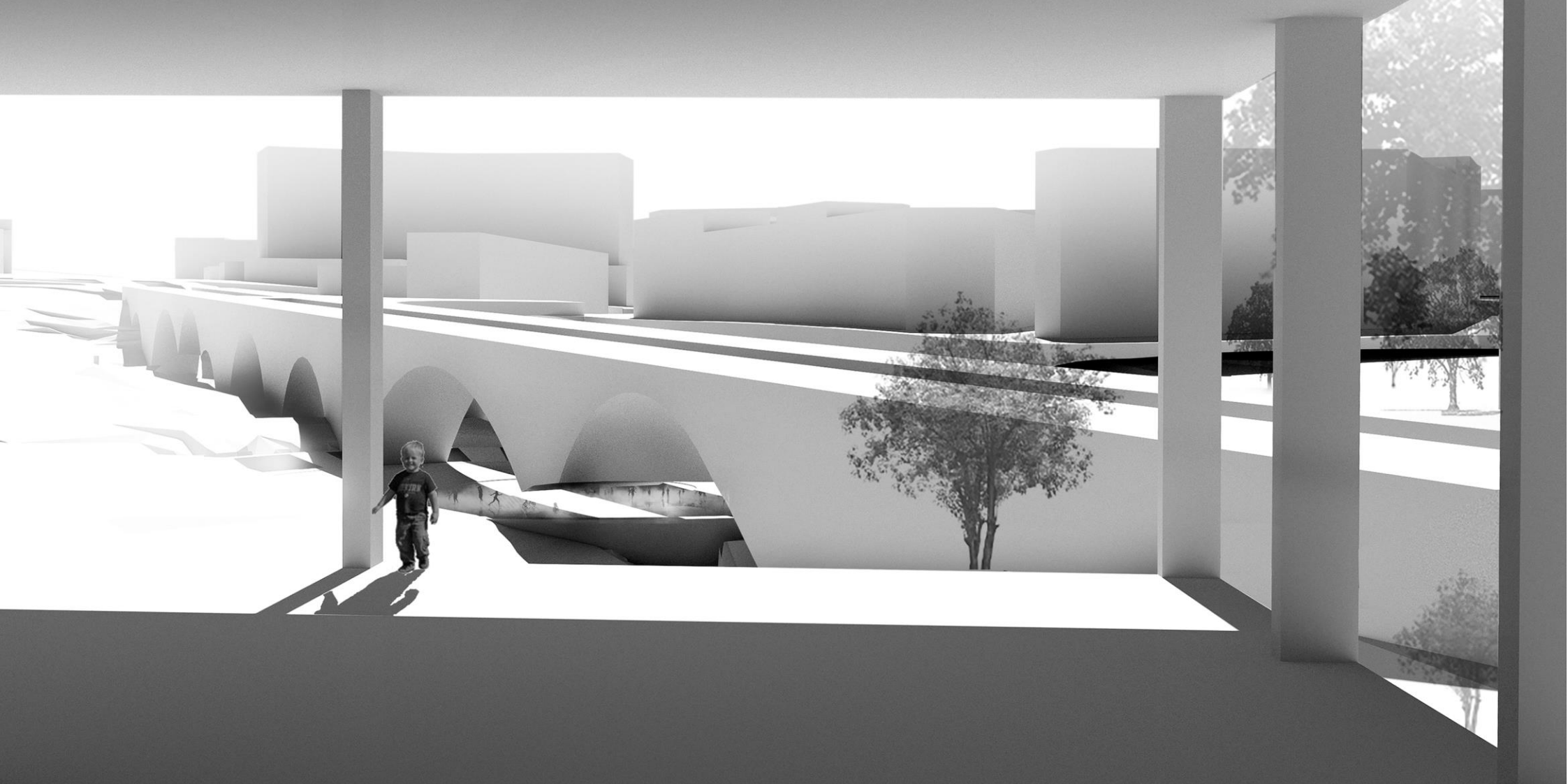

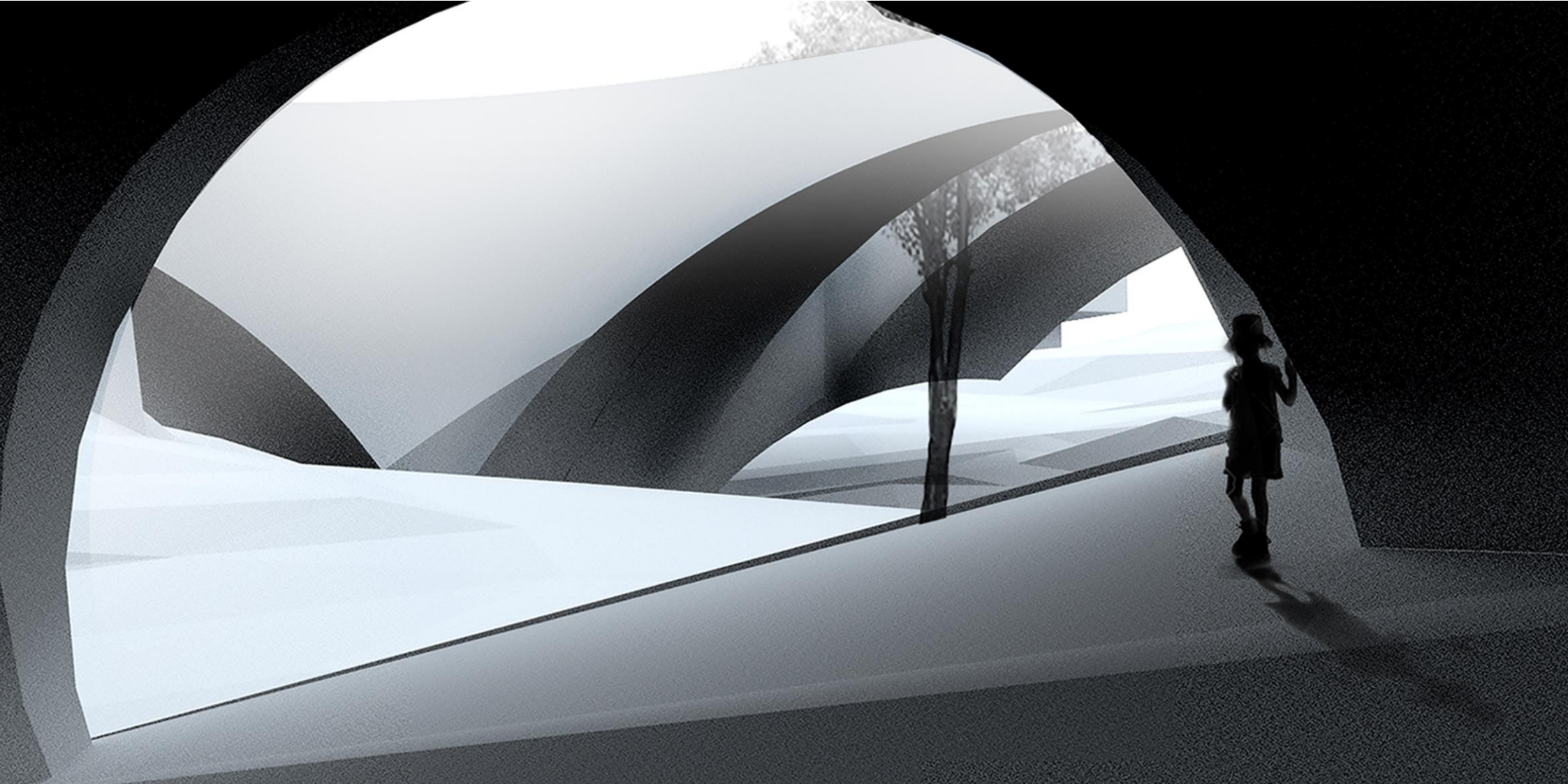
τομή η-η'

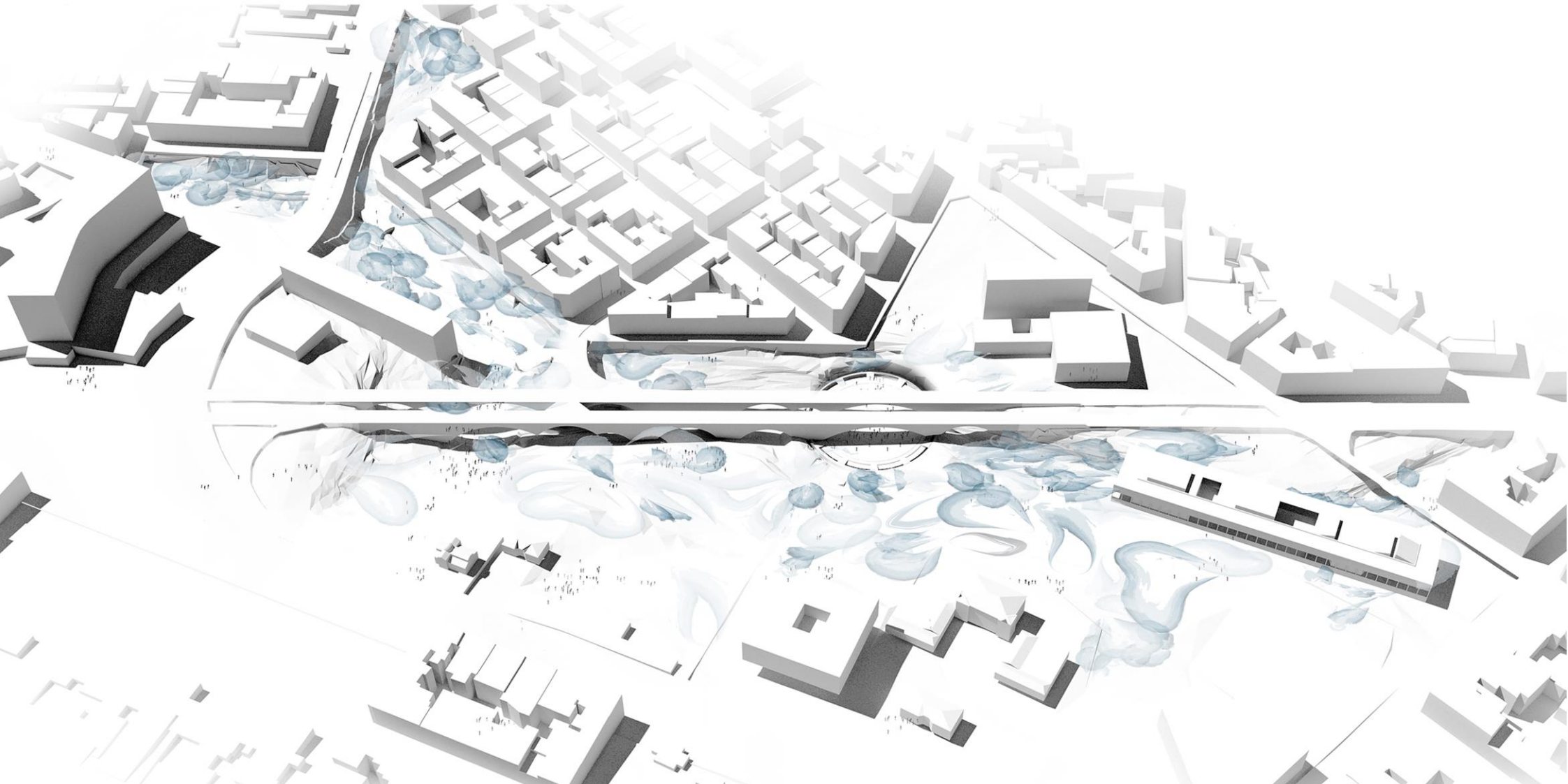
κλίμακα 1:500

επίλογος

Πώς να οραματιστούμε ένα μέλλον για την Αθήνα; Πώς να οραματιστούμε ένα μέλλον για την Αθήνα όταν αυτή ζει και αναπτύσσεται ριζωμένη γύρω από ένα φορτισμένο παρελθόν από το οποίο αρνείται να αποδεσμευτεί; Πώς ορίζεται η χρυσή τομή μεταξύ του χρυσού αιώνα του Περικλή και ενός χρυσού μέλλοντος που επιθυμούμε για τις επόμενες γενιές; Πώς μπορείς να συνενωθεί το χρονικό χάσμα του 5^{ου} αιώνα π.Χ. του Ιερού Βράχου με τον 21^ο αιώνα του σκυροδέματος και του αυτοκινήτου;

Όμως το ανάγλυφο της πόλης ήταν και είναι ο καμβάς όλων αυτών των αντίπαλων τάσεων. Και ίσως εκεί να βρίσκουν οι τάσεις αυτές τον κοινό τόπο. Το ίδιο νερό της βροχής ξεπλένει το διαβρωμένο αέτωμα του Παρθενώνα, το διαβρωμένο μπαλκόνι της πολυκατοικίας του '50 και

την διαβρωμένη άσφαλτο της οδού Καλλιρόης. Είναι αυτός ο τόπος και το φυσικό φαινόμενο του ποταμού μια συγχορδία Ισοκράτη που ακολουθεί την ιστορία της πόλης; Εκεί, σε αυτή τη σταθερή και αιώνια πηγή, ίσως να μπορεί να διερευνηθεί το μέλλον. Και είναι αυτή του η αέναη κίνηση, το κελάρυσμα του νερού και η ορμητική του δύναμη που εμπνέουν την ανανέωση, την μετακίνηση, την αναζήτηση των καινούριων Αετωμάτων, των καινούριων μπαλκονιών και των καινούριων ασφάλτων.

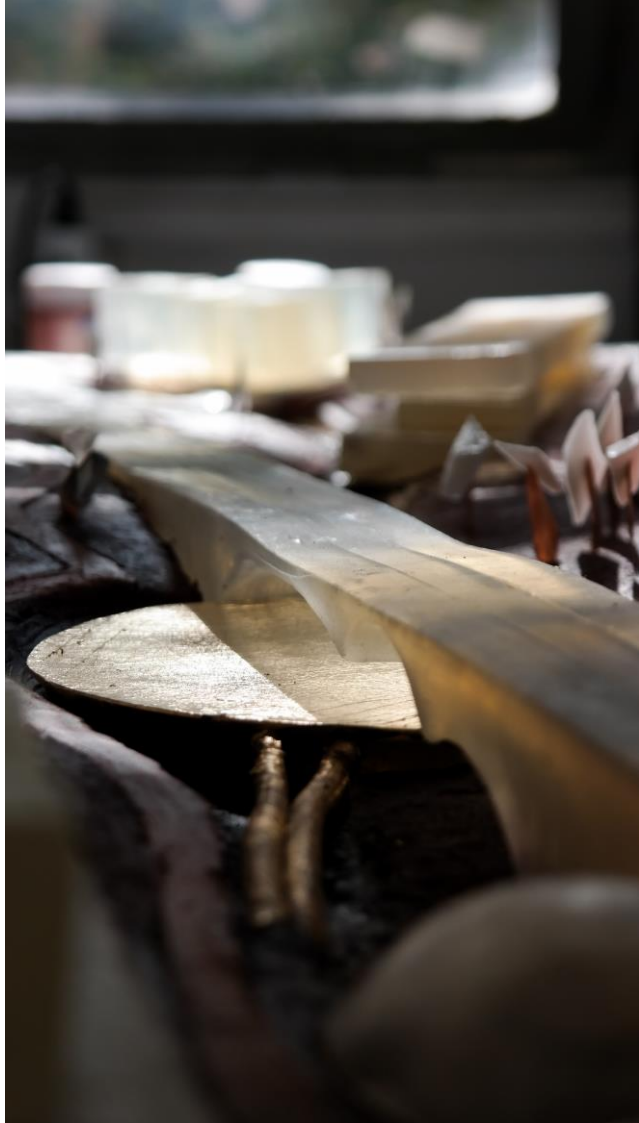
Η εργασία αυτή πραγματεύτηκε τον επανασχεδιασμό του χώρου της πόλης, αντιμετωπίζοντας το παρελθόν ως διδαχή και εργαλείο. Ο στόχος μας δεν ήταν να επαναφέρουμε το ποτάμι για την ικανοποίηση μιας κατ' επίφαση ρομαντικής ανάγκης, αλλά να το

χρησιμοποιήσουμε ως εργαλείο και μέσο για την βιωσιμότητα, να γίνει εφόδιο της πόλης για το μέλλον. Και ίσως έτσι να βρεθήκαμε αντιμέτωποι με την εσωτερική ευθύνη μας απέναντι στο περιβάλλον που ζούμε, με λογισμό και μ' όνειρο.

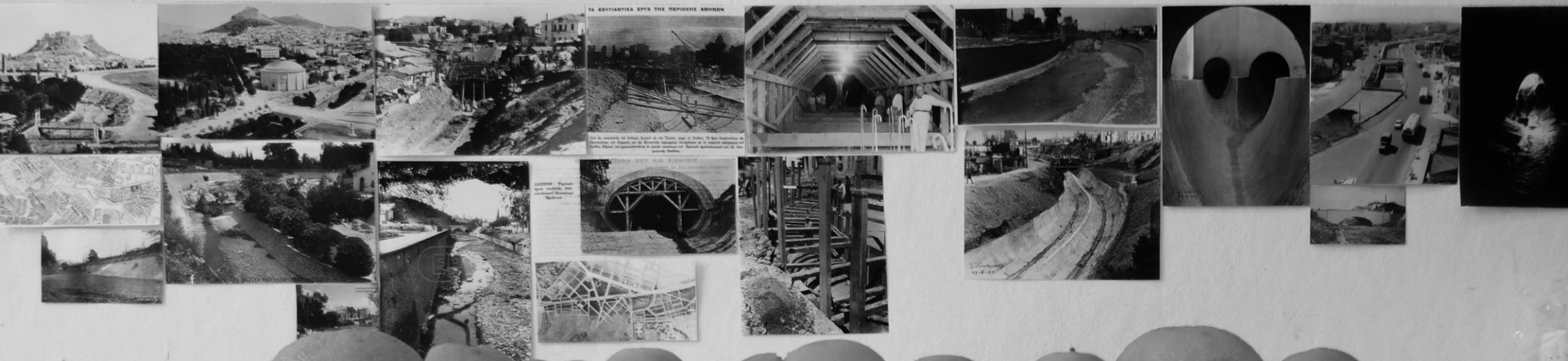

βιβλιογραφία

Handwritten notes in Greek, including the word "Αθήνα" (Athens).

Table with columns for technical specifications, likely related to a bridge or tunnel project.

Κατηγορία	Μονάδα	Ποσό
...
...
...
...

Συγγράμματα

Βλαστός Θ., *Το δίκυκλο στην αυριανή ελληνική πόλη. Η πραγματικότητα, οι στόχοι και οι πολιτικές*, Υπουργείο Μεταφορών και Επικοινωνιών.

Δεσποτόπουλος, Ι. *Το Ωδείο Αθηνών* Μουσείο Μπενάκη 2014.

Δοξιάδης Κ. *Η πρωτεύουσά μας και το μέλλον της*, Αρχείο Δοξιάδη, Αθήνα, 1960.

Δοξιάδης, Κ. *Χωροταξικό σχέδιο και πρόγραμμα περιοχής πρωτευούσις*, 1976.

Μπίρης, Κ. *Αι Αθήναι*, Μέλισσα, Αθήνα, 1996.

Λάσκαρης, Κ., *Ιλισός*, Τεχνικά Χρονικά, Αθήνα, 1950.

Λάσκαρης, Κ. *Η κάλυψις του Ιλισσού ως "κυκλοφοριακή αρτηρία" και ως ειδυλλιακή λεωφόρος της πόλεως των Αθηνών*, Τεχνικά Χρονικά, Αθήνα, 1939.

Παπαγεωργίου-Βενετάς, Α. *Ο Αθηναϊκός Περίπατος*, Καπόν, 2010.

Παπαδάκης, Μ. *Το ιερό του άστεως ποτάμι*, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Αθήνα, 1997.

Σουρμελής, Δ. *Ιστορία των Αθηνών*, Πελεκάνος, Αθήνα, 2011.

Τραυλός, Ι. *Πολοδομική Εξέλιξις των Αθηνών*, Καπόν, Αθήνα, 2005.

Τσόγκας, Χ., *Μηχανική των ποταμών*, Ίων, Αθήνα, 1993.

Τσολάκος Κ., *Η Ιστορία της Αθήνας του ποταμού Ιλισσού και των γύρω περιοχών*, Εντός, Αθήνα, 2003.

Billington, D., *The revolutionary bridges of Robert Malliart*, Scientific American, 2000.

Kaupert J.A., Curtius E., *Karten von Attika*, Berlin 1895

Izembart, H., B. Le Boudec, *Waterscapes (Land & Scape Series)*, Barcelona: Gustavo Gilli, S. A, 2003.

Sayer R, *Ruins of Athens, with Remains and other valuable Antiquities in Greece*, London, 1759.

Wordsworth Christopher, *Αθήνα – Αττική Το ημερολόγιο ενός οδοιπορικού*, Εκάτη, Αθήνα, 1999.

Συνέδρια

Νέες πόλεις πάνω σε παλιές (1993 : Ρόδος) Επιστημονικό συνέδριο / ICOMOS-Ελλην. Τμ., 4η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, ΚΒ' Εφορεία Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων, ΤΕΕ-Τμ. Δωδεκανήσου.

Νικολόπουλος Α., *Επείγοντα έργα και επεμβάσεις για την αντιπλημμυρική προστασία των χαμηλών περιοχών Ρέντη-Νέου Φαλήρου -Μοσχάτου και Καλλιθέας - Αντιπλημμυρική προστασία του Λεκανοπεδίου*

της Αθήνας, Ημερίδα, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Αθήνα, 1995.

Καραλή Μ., *Εναλλακτικές πρακτικές παρεμβάσης στα ρέματα- Αντιπλημμυρική προστασία του Λεκανοπεδίου της Αθήνας*, Ημερίδα, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Αθήνα, 1995.

Σωτηρόπουλος Δ. Α., *Το υδρογραφικό δίκτυο του λεκανοπεδίου της Αθήνας και η διαχείρισή του- Αντιπλημμυρική προστασία του Λεκανοπεδίου της Αθήνας*, Ημερίδα, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Αθήνα, 1995.

Σάρρος Μ., *Αντιπλημμυρική προστασία λεκανοπεδίου Αθήνας (Κηφισός-Ιλισός) Αντιπλημμυρική προστασία Αττικής*, Ημερίδα, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Αθήνα, Νοέμβριος 2004.

Αστικά Ρέματα, υδάτινες διαδρομές στο περιβάλλον και τον πολιτισμό- διαχείριση και

προοπτικές, Διημερίδα, Αθήνα, Νοέμβριος 2016.

Περιοδικά

Τεχνικά χρονικά, 1935 (Πληροφορίες για τη δημοτική γέφυρα επί του Ιλισσού (Λεωφόρος Αλωπεκής – Ένωση περιοχών Φιλοπάππου – Παγκρατίου κλπ.).

Τεχνικά χρονικά, 1940 (Έργα διευθέτησης-φωτογραφικό υλικό.).

Τεχνικά χρονικά, 1950 (Σχέδια χάραξης Β. Κωνσταντίνου.).

Τεχνικά χρονικά, 1987 (Πληροφορίες για το πλάνο ανάπλασης στην περιοχή της Καλλιθέας).

Τεχνικά χρονικά, 2003 (Μητροπολιτικό Πάρκο Γουδί-Ιλισός Α΄ και Β΄ Φάση).

Αγών Επιβιώσεως αρ. φύλλου 80, Τα εξυγιαντικά έργα της περιοχής των Αθηνών, Αθήνα, 1950.

Έκθεσις περί των αντιπλημμυρικών έργων του Φαληρικού λεκανοπεδίου και του Πειραιώς, Αρχιμήδης (περιοδικό) 1900.

Πολεοδομικά και αισθητικά προβλήματα των Αθηνών, Το πνευματικό κέντρο- Η διαμόρφωσις της κοίτης του Ιλισσού, Αρχιτεκτονική (περιοδικό), τεύχ. 15-16 σ. 11-19, 1959.

Ενδιαφέροντα θέματα που θέτουν οι αναγνώσται μας- Το Ολύμπιον και η παλαιά κοίτη του Ιλισσού, Αρχιτεκτονική (περιοδικό), τεύχ. 34 , σ. 78, 1962.

Άρθρα

Αγγελόπουλος Η., *Περί των πλημμυρών εν τω λεκανοπέδιω των Αθηνών*, 1898.

Αντωνάς Α. *Η εικόνα που κρύβει ό,τι παρουσιάζει. Το αττικό τοπίο και η φαντασίωση της απόκρυψης*. 2004

Χρυσάνθου, Β. *Ποτάμια Υδραυλική Και Τεχνικά Έργα*, ΣΕΑΒ, 2015.

Βλαστός Θ. *Περπάτημα – Ποδήλατο*. 2015

Μάτσας Α. Κ., *Αι πλημμύρες της Αττικής, ποιά τα αίτια*, 1900.

Τουρνικιώτης Π. *Ιδεολογία και πραγματικότητα στη νέα και την αρχαία πόλη των Αθηνών: Ο Ιλισός*, , 1993.

Skoulikidis, N. T., Sabater, S., Datry, T., Morais, M. M., Buffagni, A., Dörflinger, G., Zogaris, S., Sánchez-Montoya, M., Bonada, N., Kalogianni, E., Rosado, J., Vardakas, L., de Girolamo A. M., Tockner, K. *Non-perennial Mediterranean rivers in Europe: Status, pressures, and challenges for research and management*. 2016

Pan, B., Yuan, J., Zhang, X., Wang, Z., Chen, J., Lu, J., Yang, W., Li, Z., Zhao, N., Xu, M. *Review*

of ecological restoration techniques in fluvial rivers. 2016

Zdankus, N., Punys, P., Zdankus, T. *Conversion of lowland river flow kinetic energy*. 2014

Gomez, F., Pirez Cueva, A., Valcuende, M., Matzarakis, A. *Research on ecological design to enhance comfort in open spaces of a city (Valencia, Spain). Utility of the physiological equivalent temperature (PET)*. 2012

Chouli, E., Aftias, E., Deutsch, J., C. *Applying storm water management in Greek cities: learning from the European experience*. 2007

Xenos, D., Passios, I., Georgiades, S., Parlís E., Koutsoyiannis, D. *Water Demand Management and The Athens Water Supply*. 2002

Ochsendorf, J. *Analysis of Historic Structures*.

Stergiouli, L., Hadjibiros, K. *The growing water imprint of Athens (Greece) throughout history*. 2011

Jacques, H. *The Masonry Arch*, 1982.

Samara, T., Tsitsoni, T. *The effects of vegetation on reducing traffic noise from a city ring road*, 2010.

An Ecological Restoration Proposal for the Reopening of the Hovinbekken in Klosterenga Park, Oslo, Norway. 2012

Εγκύκλιος Υπουργείου

Σχεδιασμός και δράσεις Πολιτικής Προστασίας για την αντιμετώπιση κινδύνων από την εκδήλωση πλημμυρικών φαινομένων. ΓΓ Πολιτικής Προστασίας Δ/νση Σχεδιασμού και Αντιμετώπισης Έκτακτων Αναγκών 2015

Διπλωματικές

Μουντανέα, Κ. *Εκεί που άλλοτε κυλούσε ο Ιλισός*, ΕΜΠ 2015

Σταματοπούλου, Α. *Το ανάγλυφο του εδάφους ως εμπειρία σε καταγραφές της πόλης, μία μέθοδος ανίχνευσης του Γλισ(σ)ού στο χαρτί*, ΕΜΠ, Δ.Π.Μ.Σ ‘Χώρος - Σχεδιασμός - Πολιτισμός’, 2014

Ιστότοποι

urbanspeleology.blogspot.gr/

academia.edu

sciencedirect.com

itia.ntua.gr

repository.kallipos.gr/

researchgate.net

allbeton.ru

ypeka.gr

eydap.gr

users.auth.gr

courses.arch.ntua.gr

Φωτογραφικό υλικό

Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη.

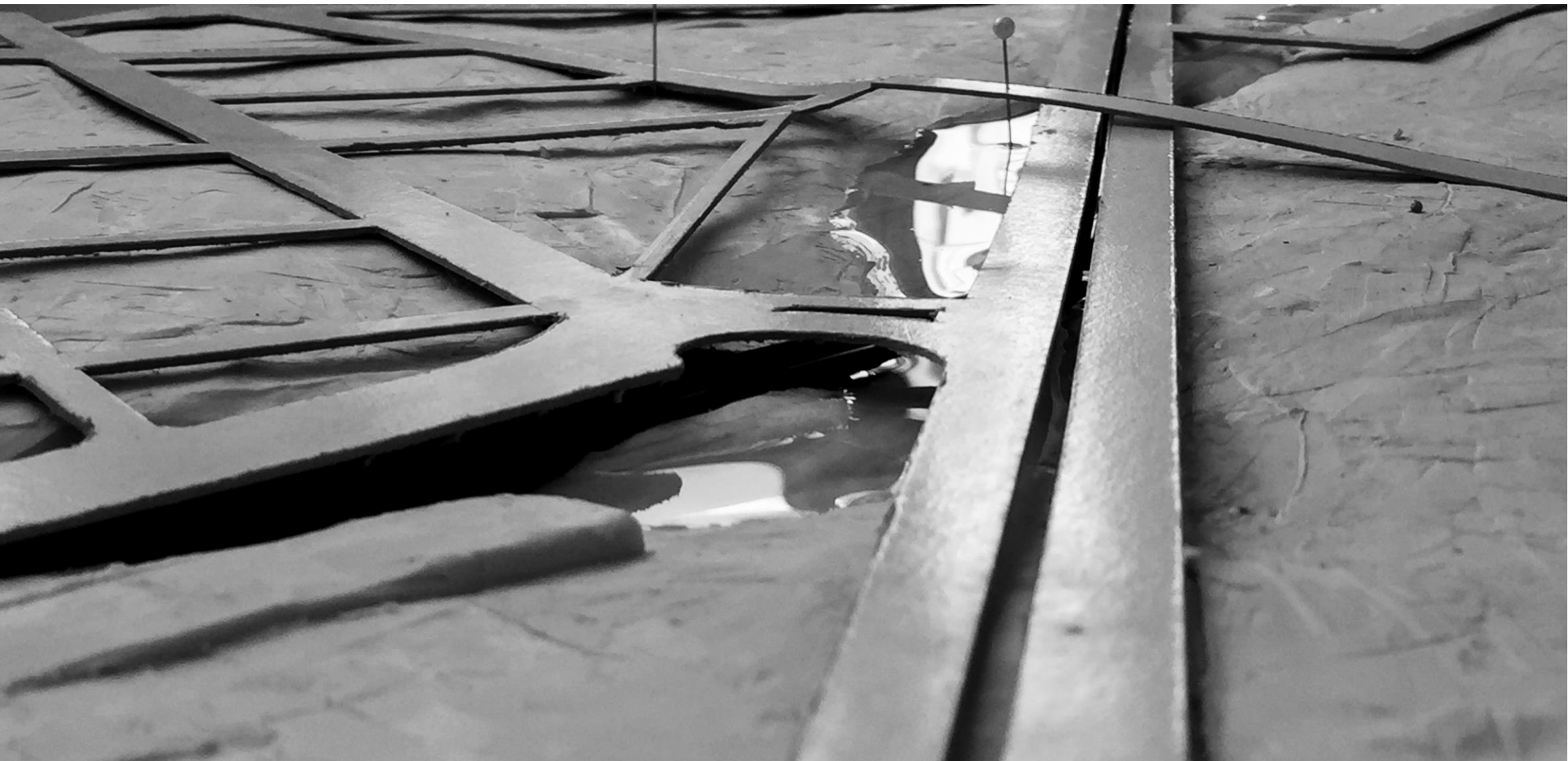
ΥΠΕΧΩΔΕ

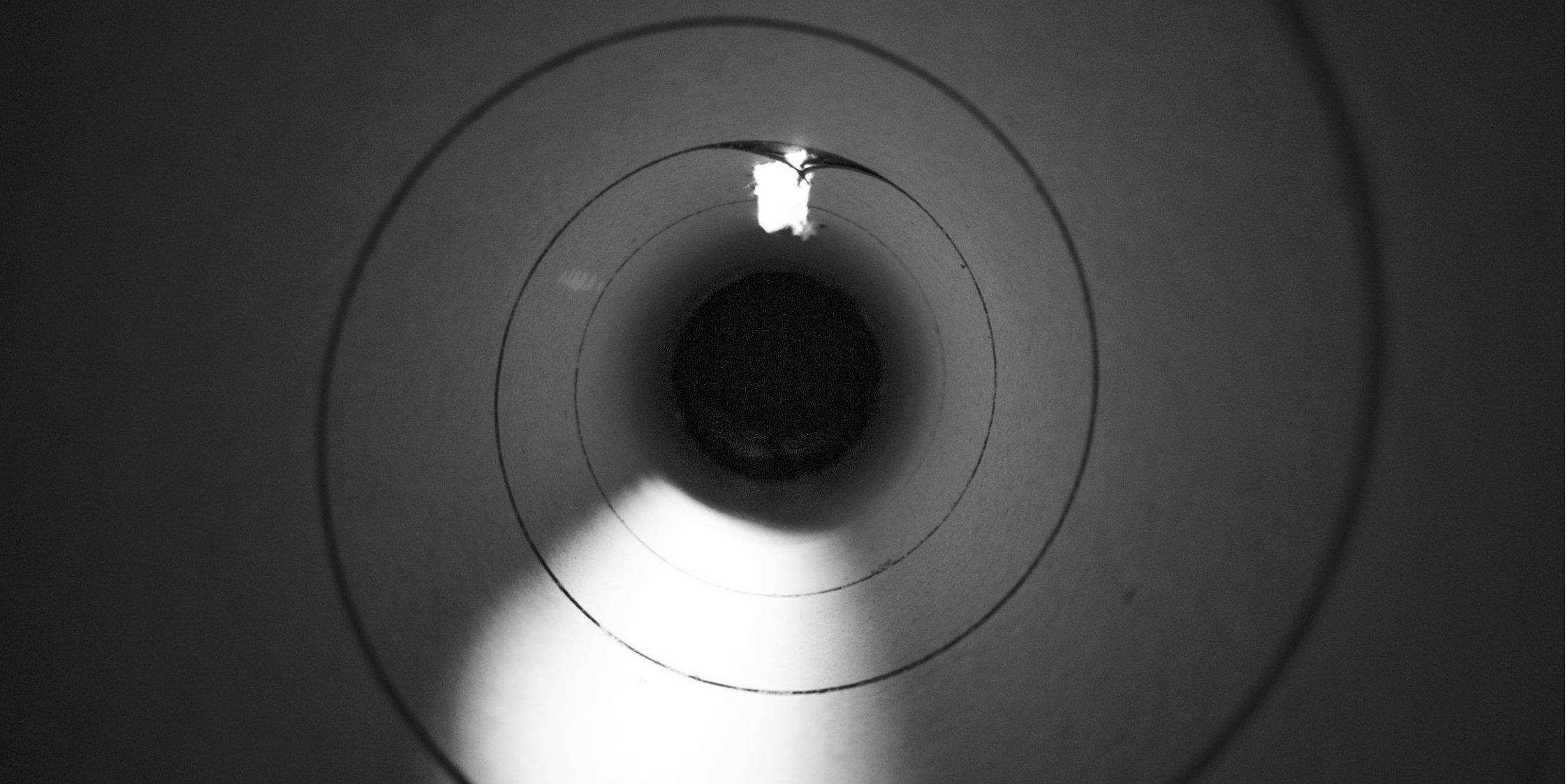
προσωπικό αρχείο

παράρτημα

φωτογραφίες από την διαδικασία

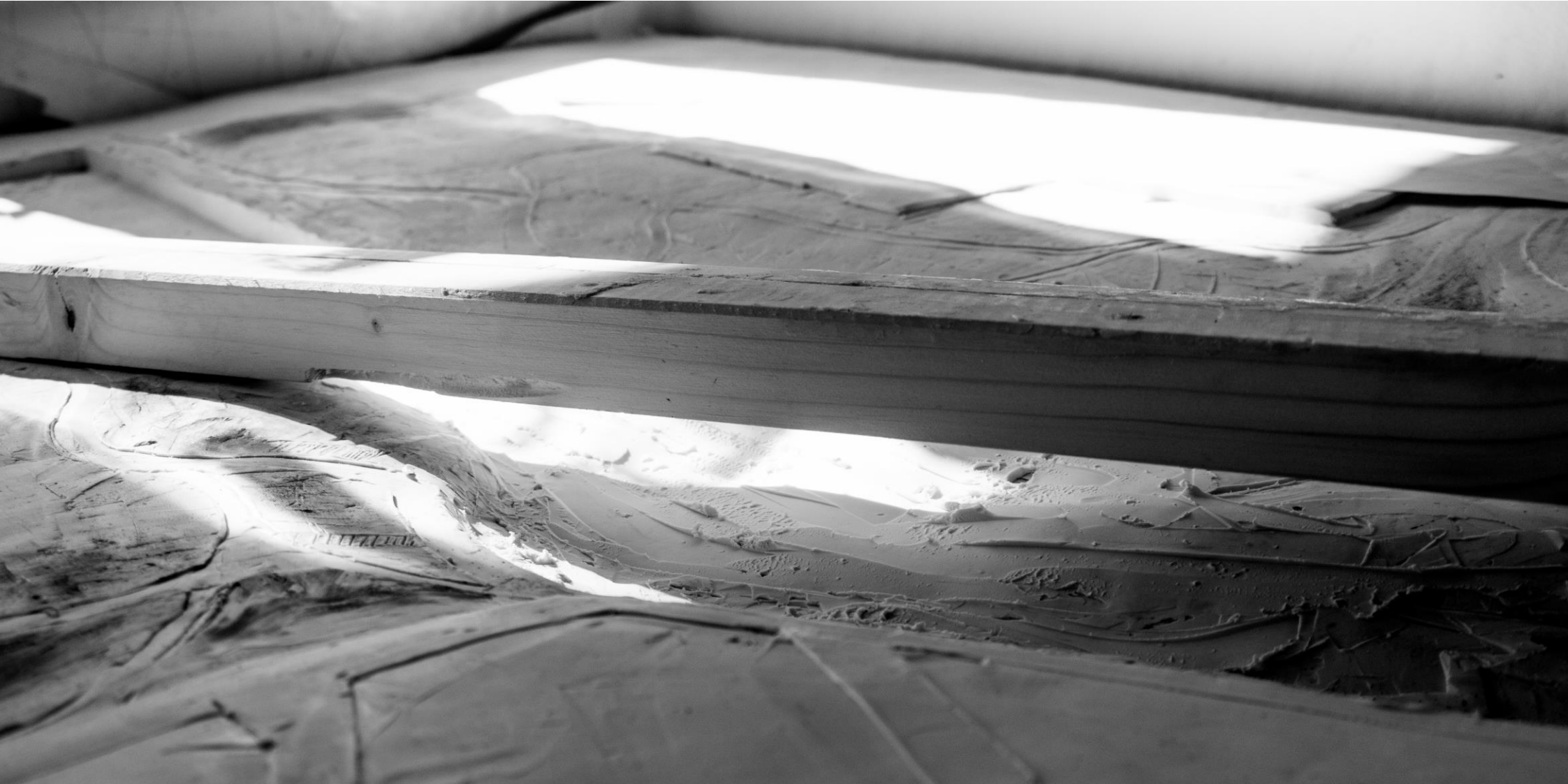

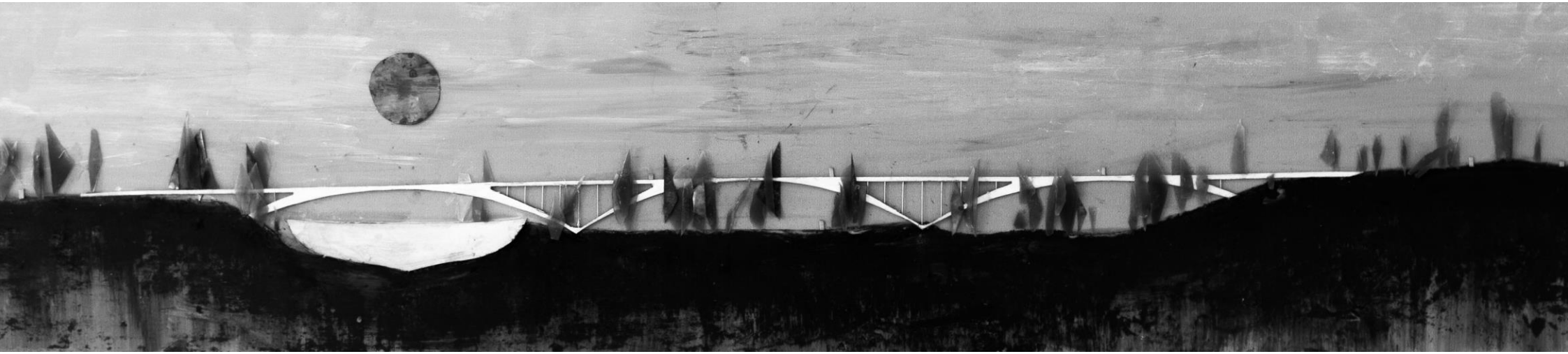

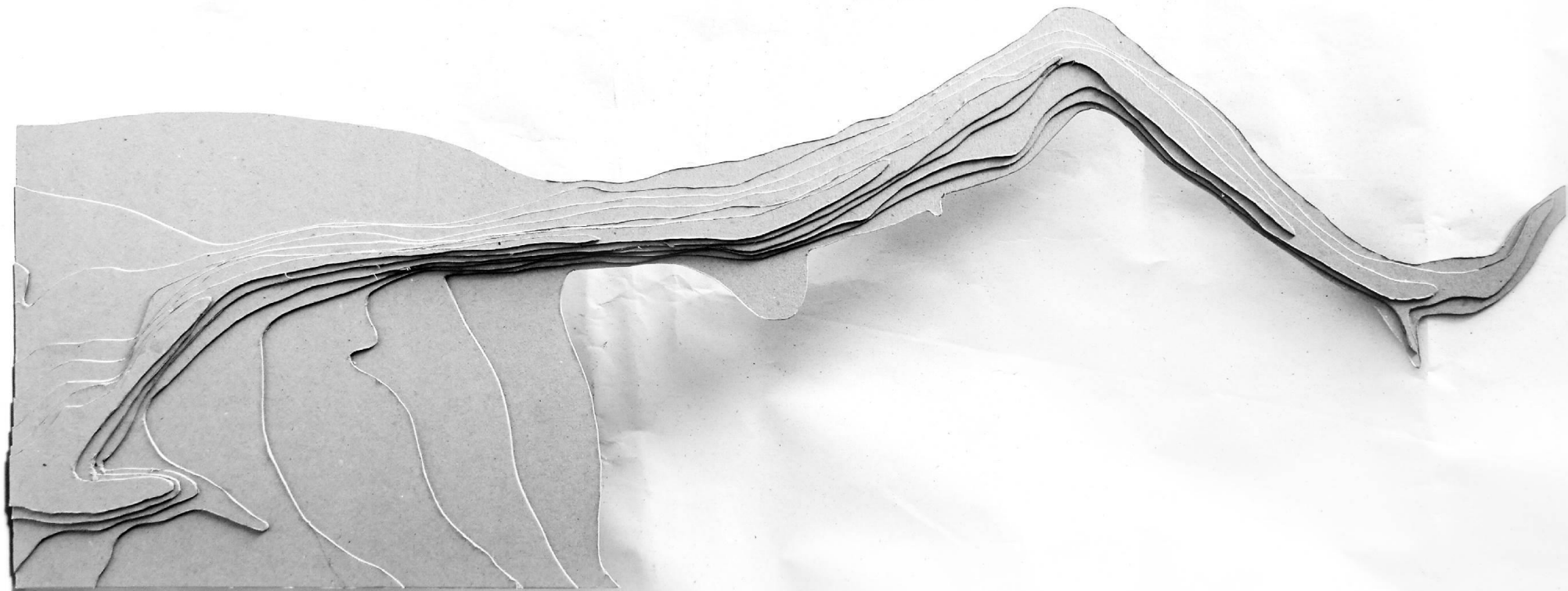

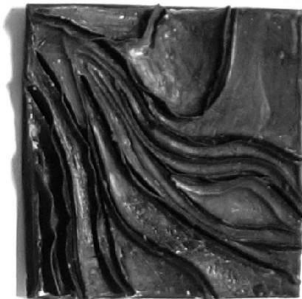
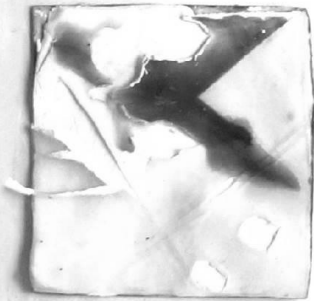

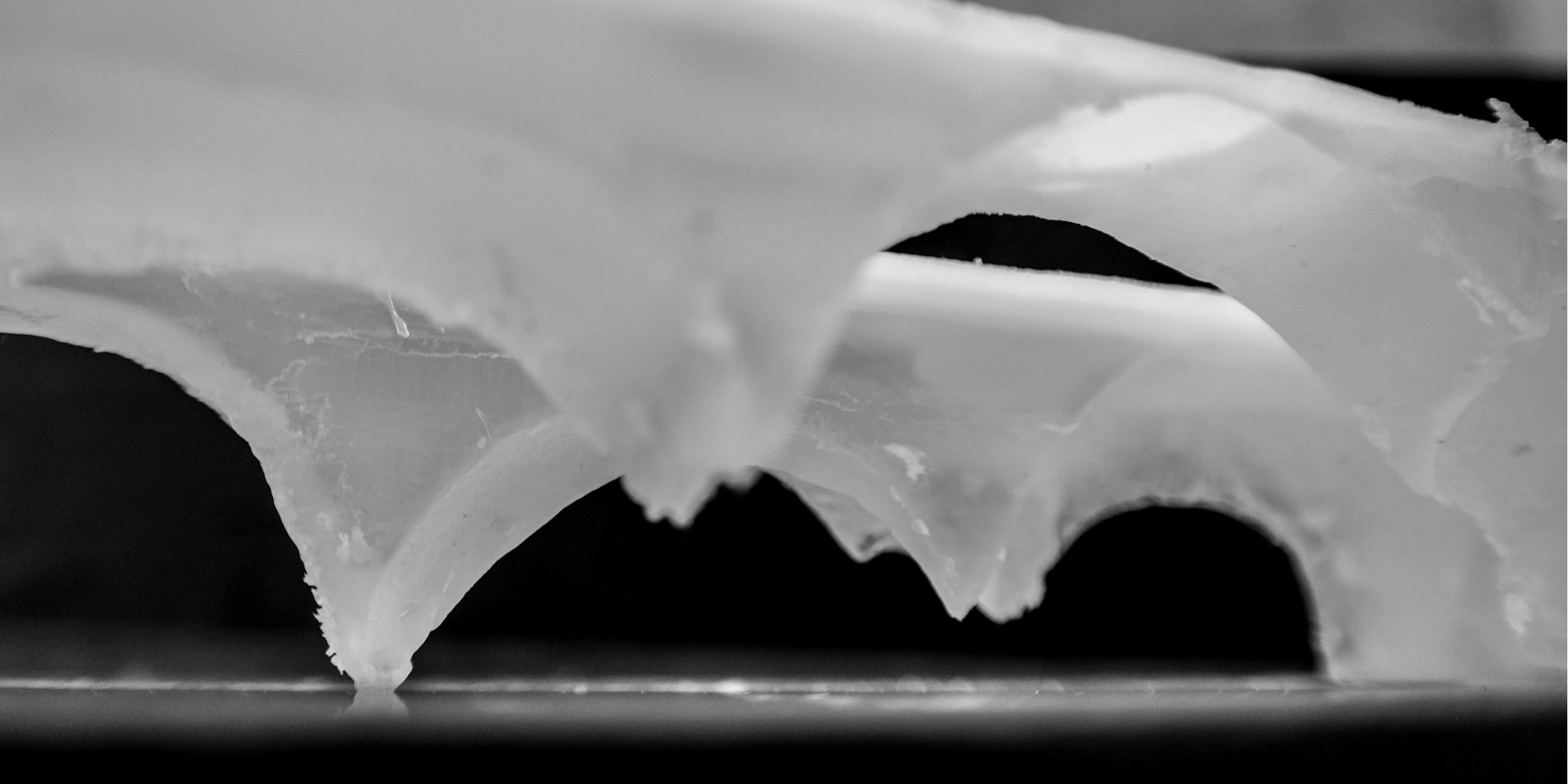

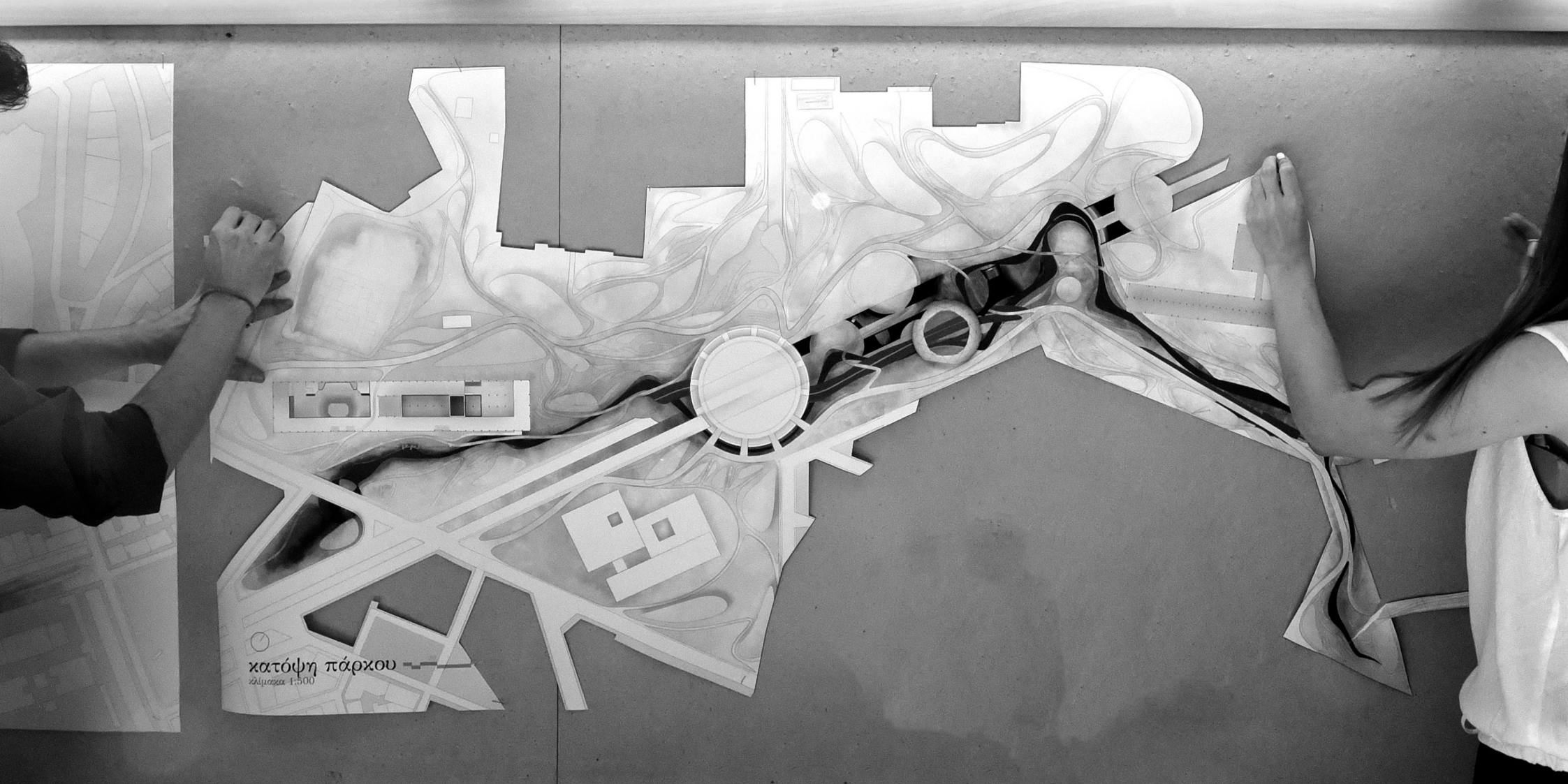

κατόψη πάρκου
λίμνη 1:500

μικρά και μεγάλα ευχαριστώ

στους καθηγητές μας κ. Τουρνικιώτη και κ Ανδριανόπουλο για τον αέρα που φύσηξαν κάτω από τα φτερά μας,

στον κ. Μωραίτη που πρόλαβε σε σύντομο χρονικό διάστημα να μας εμπνεύσει για το μέλλον,

στον κ. Βλαστό για τον χρόνο και τις πολύτιμες συμβουλές του σχετικά με το ποδήλατο στην πόλη,

στην κ. Μωρέττη που ήταν από τους πρώτους που άκουσαν τις τρελές μας ιδέες,

στον κ. Καρύδη που παραμένει μια απο τις πιο εύηχες νότες σε αυτήν την σχολή,

στην κ. Πρέντου για την πολεοδομική της ματιά,

στον κ. Μάνιο που έκανε το σαπούνι σκυρόδεμα,

στον κ. Γιαννή που τυλίγει την Αθήνα με δαχτυλίδια και έτσι μπορέσαμε να ξεθάψουμε τον Ιλισσό,

στην κ. Βιντζηλαίου για όλη την γνώση σε σχέση με τις γέφυρες που μας μετέδωσε,

στον κ. Κοντιζά που μας δίδαξε θάρρος και που δεν σταμάτησε να μας παρέχει ουσιαστική βοήθεια,

στον κ. Κορρέ για τον χρόνο του και την συμβολή του στην έρευνα για το ιερό του Παγκράτη,

στον κ. Τιμαγένη για τον πανέμορφο κόσμο της ακουστικής στον οποίο μας σύστησε ένα απόγευμα στον Πειραιά,

στην κ. Βαβίτσα από το υλικό που μας αποκάλυψε τον Ιλισσό

στον Τσαμπίκο Πετρά που ξεχειλίζει ενθουσιασμό και πάθος για την αρχιτεκτονική,

στον Ιωσήφ Ευφραιμίδα, στον Δημήτρη Θεοδοσόπουλο, και τον Παναγιώτη Δευτεραίο που μοιράστηκαν την αγάπη,

τις πληροφορίες και την εμπειρία τους για τον Ιλισσό,

στην Δήμητρα Θεοχάρη που με τις γνώσεις και την εμπειρία της με τα ποτάμια έφερε τον Ιλισσό ακόμα πιο κοντά στην επιφάνεια

στην Κατερίνα Στεφοπούλου που άλλη μια φορά μας βοήθησε στην οργάνωση και την εστίαση,

στην Σταυρούλα, στην Ανθή και στην Χρύσα που ήταν για εμάς κάτι σαν νεράιδες της τύχης

στις υπεύθυνες των βιβλιοθηκών Μπενάκη, Αρχείο Δοξιάδη, ΤΕΕ, και ΕΜΠ,

στη Μαρία, στη Μαρία, στην Ξένη, στην Ειρήνη, στην Αθηνά, στην Αλίκη, στην Ασπασία, στη Δανάη, στη Σταυρούλα, στη Μαριλένα και στην Όλγα που δεν έχασαν ευκαιρία να συζητήσουν την εργασία μας,

στον Άρη, στην Γεωργία, στον Κώστα, στην Ελίνα, στον Φοίβο και στον Δημήτρη που βοήθησαν στις δύσκολες μακέτες,

στην Ηρώ που έκανε τους αρχιτέκτονες να μιλούν μια γλώσσα πιο φιλική στο ευρύ κοινό

στην Ματίνα και στην Εύη που στην πραγματικότητα είναι Νεράιδες του Ιλισσού σε σώμα γυναίκας,

στον Κωνσταντίνο Κωβαίο που έφερε την τεχνογνωσία των χημικών μηχανικών από

του Ζωγράφου στην Πατησίων και που γέμισε τον κόσμο σαπούνι,

τέλος,
φυσικά
στις οικογένειες μας.

Άννα Σάλτη
anna_sl@live.com
Εμμανουήλ Νικόλαος Συμιακάκης
emmanouil.symiakakis@gmail.com

